

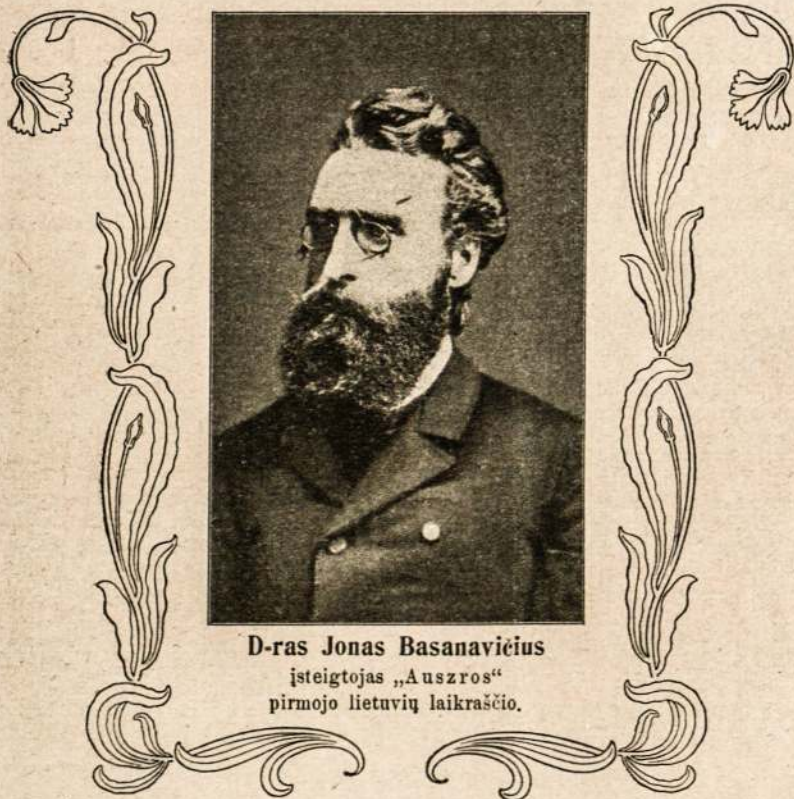
VARPAS

literatūros, politikos ir mokslo mėnesinis laikraštis.

Pirmasis lietuvių laikraštis.

Atminčiai „Ausros“.

D-ras J. Basanavičius, išleisdamas Nr. 1. „Ausros“, tarp kitko „Priekalboje“ sako, kad pirmuoju lietuvišku laikraščiu buvęs „Lietuvninku Prietelis“, kuris pasirodęs 1848 m. Karaliaučiuje. Šią žinią



D-ras Jonas Basanavičius
įsteigtojas „Ausros“
pirmojo lietuvių laikraščio.

jis paduoda, pasiremdamas ant liudyjimo d-ro Geitlerio, kuris „vasarą 1873 m. apkeliavęs didį Lietuvos kampą besimokindamas lietuviškos kalbos ir ilgą laiką trusėsis Karaliaučiaus universiteto knyginyčioje, peržiurėdamas esančias tenai lietuviškas knygas.“

Štai ką jis rašo apie pirmuosius Prūsų lietuvių laikraščius:¹⁾

Pirmas lietuviškas laikraštis, kiek žinau pradėjo isieiti 1848 m. „Lietuvninku prietelius“ kursai apleido savo vietą „Keleiviu“, išleidžiamam Karaliaucziuje; šis išnuodamas kas nedėle, tur per 800 abonentu, nor' buti laikrasziu politiszknu, tacziau vietoje įžangos artikulo visuomet szelpiasi kokia nor omilija (pamokslu, miszia). Išleidžia jį Kurszatis, profesoris lietuviszkos kalbos prie universitėto Karaliaucziuje. Szitam tai laiszkui, dabartis labai pavirszutiniai biauroje lietuviszkoje kalboje rėdomam, pirm keliu metu konkurencija darė laiszkas liberaliszkas išleidžiamas Klaipėdoje.²⁾ Išdavinėjo jį Vokiecziai, lietuviszka jo kalba kaip galima buvo dar biauresnė, davinėjo jį už dikai Lietuviams, o vienok jį tik Vokiecziai prilakė, todėl konzervativiszkas „Keleivis“ mizame ir siaurame Lietuvos tarpe vėl isivieszpatavo.

Nurodydamas šią d-ro Geitlerio atsiliepimą d-ras Basanavičius priduria, kad „tikras žines apie tą laikrasztį ar buvo jis ar ne, ir kitus lietuviszkus laiszkus bei knjgas galima gauti Karaliaucziaus universitėto kniginiczioje.“

Norėdamas apsviesti daugiau pradžia mūsų laikrastininkystės privedu čion atsiliepimą vieno Prūsų lietuvininko, pridėto prie „Katalioge lietuviškų knygu su gotiškomis litaromis“, išleisto Liet. Parodos kaštais 1900 m.

Štai kas tę parašyta:

Mete 1838 pradėjo iš Karaliaucziaus pirmutinis lietuviškias Laikšas išieiti, butent: „Evangelijos praplatinimas tarp Žydu ir Pagonu.“³⁾ Nėdomas pirmajai šeflio bet tam mirus, rėdymas taip tartais nėra žinomas. Šis pasirode kartais tiktai į Metą kartą, wienat dėl Pasijuntinytes reikalą išleidžiamas.

Užšibaigus Laikštui 1848 mete, dar Lietuvoje wienur ir fitur buvo nepafajawimai girdimi, bet nieks prie jų prieiti ir gestiti negalėjo. Tai aukštaji Waldze ūmanė del apramdymo Lietuwininku prie jų kreiptis su Raštu. Tam dalykui jį furado nefuri stuniga surbaiti, irgi tas turėjo išleisidinti „Keleivi“, furio mieris jau wirkui minetas, butent „del apramdymo“. Su 1849 jis pradėjo pasiroditi, bet jis negawo tiel Staittytoju kad iš sawes išsilaityti galėjo, tai Waldze dawe jam atfatančę pažalpa, titros žinioš nėra, ar 400 ar 600 aukšinu ant Metu.

Kadą „Keleivis“ konserwatywišktojoj Dwaseje rėdoms buvo ir prie Styrimū ir karalyštes Saimą Sturėjus ant konserwatywiškto puses patraukti bande, arba ir patraukė, tai naujai susidraugine liberalai, gruntawojo fitą Laikštą butent „Lietuwininku Pasla“, tai 1863 Metūse fursai tape išleistas per Sgbertą iš Szilokarcziamos, rėdoms regis Pono Czesnako, bet liberališktoji Dwase buvo jau per surbaczio „Keleivi“ nuslopinta, ir neilgai patriwojo, jis patiome išjejes.

Tada buvo wislab tyka, tiktai po įwedimo naujojo Szuiles Jofano, fursai ugwawo lietuwišką Szuiles pamofflą radosi naujas subruzdimas, o tą noredami fupczyštes dalyfo del išnaudoti, gruntawojo Szernus Klaipėdoje 1879 Mete „Lietuwišką Ceitungą“⁴⁾ furi pafutiniamė Metė prideje Priedą „Lauwininku Prietelis“, furi pirmiaus bande pafelti tautišką Klaujimą, ir jį rado gana priatarėją bei Staittytoją. Keleivis aplentkas, nes jis prąšymus Lietuwininkū netikt neišpilde, bet taip tartais išpeisė. Tame patimė laife Gropiškū Szröderis sawo Drukoriėje attidawe Traužiui, fursai kaipo priehtarautoji prieš Ceitungą išleido Laikštą „Diesos Prietelių“ 1879 Metūse, fursai labai užstojō konserwatymus ir peisė Lietuwininkus, wėltaus jis tape pramintas „Konserwatywu Draugysteš Laikšas“ ir dabar tebiseina iš Prietules. Senašis surbaitis mirdamas

¹⁾ žr. „Auszra“ 1884 m. Nr. 5 ir 6 p. 194

²⁾ Čia turbūt kalbama apie „Lietuwininku Pasla“, bet tas išėjo ne Klaipėdoj tik Šilokarcziamoj.

³⁾ „Nusidawimai apie ewangelios praplatinimą“ ir tt. Red.

⁴⁾ Bespausdinant rankraščiūs, p. J. Kiošis, pasiremdamas ant tikro šaltinio, paakino mus, kad „Lietuwišką Ceitungą“ išėjusi ne 1879, kaip parašyta „Katalioge“..., bet 1877 m. Red.

pardavę „Keleivio“ išdavysite Mokytojai Cinarui, kuris jį neturi laisva Tiltėje drufamobino, tada perkels į Ragainę, o meliaus pardavę Draugui, kuris jį dabar taip Priedą prie Konservatyvų Laikšto dūda.

Iš to matyt, kad pirmuoju lietuvišku laikraščiu tai buvo „Rusifikavimai apė Evangelijos Praplatinima tarp Žydū ir Pagonū“ (1838), antruoju — „Keleivis“ (1849), kurs bene 1880 m. persimainė į „Naująjį Keleivį“.

Pabaigoj 1882 m., t. y. trumpai prieš išeisiant „Auszrai“, Prūsų Lietuvoj buvo šie laikraščiai: 1. „Rusifikavimai 2c.“, 2. „Naujasis Keleivis“, 3. „Lietuviška Ceitunga“, 4. Konservatyvų Draugystės Laikštas“.

Kokia buvo vertybė tų laikraščių Lietuvos gyvenime iš dalies jau pasako augsčiaus nurodytos žinios. „Rusifikavimai 2c.“ buvo išleidžiami kaštais vokiečių misionierių draugystės ir už siekį turėjo specialiskus protestantiškosios misijos reikalus. „Konservatyvų Draug. Laikštas“ turėjo teip-gi siaurius siekius — konservatyvų partijos interesų gynimą ir netik ką neužsiėmė tautos reikalais, bet dagi buvo jiems priešingas. „Naujasis Keleivis“ ir „Lietuviška Ceitunga“ nors ir priėmė kelis d-ro Basanavičiaus, J. Šliuopo ir d-ro Sauerwein'o straipsnius, bet ir tuodu laikraščiu buvo konservatyviškai-klerikaliskos dvasios, neturėjo inteligentiškų sandarbininkų, kurie būtų supratę galdynės reikalus, spaudinosi gotiškėmis litaromis ir todėl jiems lemta buvo dirbti tik ant siauros dirvos, ir tai tik Prūsų Lietuvoj. Bet „Lietuviška Ceitunga“ vis-gi gali but pavadinta pirmuoju tautisku Prūsų Lietuvininkų laikraščiu, kuris ne vieno lietuvininko širdy sužadino tėvynės meilę, jei ne per savo, tai bent per d-ro Basanavičiaus, d-ro Sauerwein'o ir Šliuop raštus.

Taigi Prūsų Lietuvos laikraščiai, turėdami siaurius siekius, siauras konservatyviškai-klerikaliskas pažiuras, pritrūkdami inteligentiškų spēkų ir budami spaudžiami gotiškėmis raidėmis, negalėjo lošti svarbios rolės viešiam gyvenime lietuvių tautos.

Pirmuoju tautisku lietuvių laikraščiu tai buvo „Auszra“, pasirodžiusi Prusuos, Ragainėj, kovo mėnesy 1883 m. Tai buvo ne tik lietuviškas laikraštis pagal savo kalbą, bet ir pagal savo dvasią, pagal savo raštų pakraipą. Jis pirmutinis iškėlė lietuvių papartį, pakėlė silpną lietuvių dvasią, prižadino susipratimą lietuvių, kaipo atskiros tautos, pakėlė lietuvių vardą, pastatė jį eilėje kitų tautų, reikalaudamas prigulincijų jam tiesų, kaipo žmogui ir ukėsui. Tai buvo laikraštis, kurio idejos nebuvo surištos nė su vieta, nė su draugysčių, partijų arba luomų reikalais, bet su reikalais visos tautos, visos Lietuvos, visų lietuvių, be skirtumo politiško padėjimo, tikėjimo, stovio, išsilavinimo ir tt., tai buvo laikraštis tautiškas, su tautišku programu, paremtu ant augštų pamatų lygybės, laisvės ir brolystės.

„Auszra“ pirmutinė viešai nurodė:

1) kad priežasčia Lietuvos sunykimo ir tautiško apmirimo tai yra politiškos sąlygos, kad „musu kaimynai, po kuriu valdžia musu gimine yra, varą ant to, kad mes ne szendien tai už metu kitu pawirstumem ar n Wokieczius ar wel in Słowenus (Lenkus ir Gudus)“.

2) „kad izškaļos (szuiles) su swetimomis mokslo kaļbomis daugiausei Lietuwius pawerczia in swetimus ir atskiria waikelius nuog ju gimditoju“ . . .

3) „kad apie Lietuwiu apszvietimą per lietuwiszką kaļbą, tie, kuriems priguletu tai daryti, rupintis nesirupina“ . . .

Tokia „kaiminų“ politika priēstaravo principams lygybēs, laisvēs ir brolystēs (o per tai ir teisybēs), ir „Auszra“ atsako „kaimynams“ tokiu budu: „juk ir mes esame *tokie pat žmones*, kaip ir musu kaimynai ir norime visomis teisibemis prigulincziomis visai žmogystei, *lygei* su musu kaimynais naudoti.“ Teip atskirdama „Auszra“ tarytum sakyte sakē kaimynams:

1) mēs nenorime „pavirsti nē į Wokieczius nē į Słowenus (Lenkus ir Gudus)“, bet norime likti Lietuwiais, teipjau kaip ir jūs nenorite išsižadēti savo tautos ir žemēs;

2) mēs nenorime „atsižadēti nuog savo numylētos kalbos lietuwiszkos ir garbingos musu praeitinēs“, teip jau kaip ir jūs neišsižadate savo kalbos ir praeitinēs;

3) mēs nenorime jūsų „iszkaļų (szuiliu)“, kurios „pawerczia Lietuwius in swetimus ir atskiria waikelius nuog ju gimditoju“, bet norime, kad „Lietuwoj Lietuwei mokslą ir apszvietimą lietuwiszkose mokslincyziouse gautu“ — teip jau kaip jūsų vaikai jusiškose, o ne swetimose mokslincyziouse, apšvietimą gauna.

4) mēs privalome ne tik kunui, bet ir dvasiai peno, mēs privalome lietuwišku raštų, musišku budu spausdintų, teip jau kaip ir jūs tokio peno privalote ir spausdinate savo raštus jusišku budu.

Bet kaip galima buvo įkunyti savo troškimus, kada visos mokyklos buvo „kaimynų“ rankose, o Maskolijoj dagi lietuwiškoji spauda buvo uždrausta? Nors „Auszra“ ir išreikšē reikalavimą, kad „Lietuwoj Lietuwei mokslą ir apszvietimą lietuwiszkose mokslincyziouse gautų“, bet ji nesitikėjo, kad tas reikalavimas greit galētų išsipildyti, todėl įkunijimą to reikalavimo atidėjo į šalį ir apsirinko kitą kelią — trusą apie Lietuvos apšvietimą ir ypatingai apie tokį apšvietimą, kuris „kaimynų“ buvo apleistas, arba išvirkščiai teikiamas. „Laimingesnio dėl Lietuvos laiko belukuriuodami — sako redakcija — turime mes patys rupintisi apie sawo dabarnykszczius reikalus: ką mokslincyziouse nedaro tai mes patys atlikti turime. . . .“

Iš to matyti, kad „Auszrai“ ypatingai rupėjo prašalinimas arba bent sumažinimas pragaištingos įtekmēs „kaimynų“ apšvietimo, kuris „daugiausei atskiria waikelius nuog ju gimditoju“.

„Musu ipatingiausias ir didžiausias rupestis — sako redakcija: duoti pažinti musu broliams Lietuwoj nusidawimus senowes gadies ir weikalu musu garbingu sentewiu, kuriu darbus ir tewiszkes meilę užmirsę nežinome mes patis, kuriu tewu esame sunus bei nepoczei“ . . .

Kitoj vietoj šiaip atsiliepia „Auszra“ apie apšvietimą: „tik szwiesybē mokslo gali suteikti mumis stiprybę dwasios . . . ir parodyti mums kelią, kuriūmi mes, kaipo Lietuwei galetumeme drąsei žengti tolyn, nesibijodami jog pawirsime į Lenkus ar Gudus. Tik isz lietuwiszku knigu me pažinsime weikalus ir darbus garbingu musų seneliū;

tik per lietuviskus rasztus mokinsimes mes karsztai mylėti ir garbinti sawo gražią kalbą lietuviszką ir sawo giminę.“¹⁾

Taigi „Auszra“ laikė už reikalingiausią daiktą praplatinti tarp lietuvių tautiškai-istorišką šviesą, ypatingai žinias apie garbingą praeitinę, apie reikalus „garbingų sentewiū“, apie sentewiū tewiszkes meilę, apie gražią lietuviszką kalbą ir tt. Norėdama parodyti geras puses senovės lietuvių gyvenimo ir jų tėviškės meilę, „Auszra“ tikėjosi, galėsianti geriausiai pakelti lietuviu vardą, kurio nieks neprivalytų gėdėtis, pakelti nupuolusią tautos dvasią

Tokia tai buvo vyriausia „Auszros“ užduotis.

Tą užduoti aušrininkai išpildė su ypatingu karščiu, iškėlė savo senelių veikalus teip augštai, kaip nieks da to nebuvo padaręs, nupynė jiems garbės vainiką, kokio da nieks nebuvo nupynęs, iškėlė jų vardą teip augštai, kad rodės nė viena tauta nebuvo pasiekus tokios augštos kultūros, tokios galybės, tokios garbės, tokio stiprumo dvasios, tokio augsto doros supratimo etc., ir kiekviens turėjo suprasti, kad ne tik ką nereikia gėdėtis savo senelių, bet kiekvienas turi laikyt sau už garbę prigulėt prie tos giminės, kuri yra atlikus tokius garsius veikalus.

Jan Nr. 1. aprašo garsią ir laimingą Lietuvos praeitį, kada

„Žmones laimingi buvo turtingi,

Niekur nebuvo wergiju.

Wieni didžiunai buvo Galiunai,

Ant wyresnybes iszrinkti,

O kiti *saldžios* kłause ju waldžios.“²⁾

Tam pačiam numeryj yra panegirikas lietuviskajai kalbai, kuri pavadinta „szwenta“, „už žemčiungus brangesne“, kuriai „pats wiesz-pats prie pasauliu sutwerimo yr atweręs žodžlius“, kuri „danguje karatliauja . . . tarp szwentuju“, kurios garsų skambėjimas „dvasią perima“ tarytum „kankliu waitojimai“, arba „dangiszki giedojimai“³⁾ ir tt.

Recenzentas „Witoloraus“ su pilnu persitikrinimu sako, kad iš tos knygos matyt, „jog tarp wisų teip ano, kaip ir dabarnykszczio czeso pagonų nebuwo, nei ira gražesnio budo moraliszkuose apsiejimuose kaip pas senowes Lietuwius,“ kad tę esą „darodita, kur rojus gulėjęs, kokią kalbą Adomas su Jewa kalbėjusiu“ ir tt.

Recenzentas knygos „Die Religionen der europaischen Culturvölker, der Litauer, Slaven etc.“ matyt, didelis žinovas senovės Lietuvos veikalų, gerai susipažinęs su tokiais raštais, kurių ne viens iš mūsų nė vardo nebus girdėjęs (Waissel, Schütz, J. Leon, Grunau, Hartnoch, Kotzebue, J. Voigt etc.) preina prie persitikrinimo, kad „tikiybė mūsų garbingų proseniū . . . yra pamatu wisų senowės tikiybū!“ maža to: ne tik tikiybė bet ir „wisas szioš dienōs europėjiszkas apszwietimas isz pradžiū pradžiū paeina nuog Lietuwīū!“

Tokių vietų galima daug rasti „Auszroje“. Tai buvo persitikrinimas ne vieno - kito rašytojo, bet daugumos rašytojų ir skaitytojų: jiems buvo miela iszgirsti tokia naujiena, ir jie į ją tikėjo, kaip į neužginčijamą teisybę. Tai buvo galdynė reakcijos atgijusios dvasios,

1) „Auszra“ Nr. 2 p. 55.

2) „Lietuwōs senowės paminejimas“ p. 8.

3) „Lietuwiszkoji kalba“ p. 10-12.

pajutusios savo skriaudas ir nužeminimą, tai buvo entuzijazmas karštų širdžių, karštų jausmų, karštos tėvynės meilės, kuri apsireiškė gyvenime plačia srove ir, gali sakyti, tik per tai galėjo sužadinti giliai įmigusią Lietuvos dvasią. Kaip gamta teip ir dvasia turi savo įstatymus, ir ant to entuziazmo aušrininkų mėš žiurime kaipo ant ženklų gadynės, kaipo ant natūrališkos pasekmės tautiškai-politiškų sąlygų lietuvių gyvenimo.

Ir ne dyvai, kad aušrininkai idealizavo Lietuvos senovę, nes tik ten galėjo perkelti savo idealus, tik ten galėjo pasidžiaugti pasilsėti ir nusiraminti suspausta lietuvių dvasia: padėjimas lietuvių tautos tame laike buvo didei liudnas, kunas jos buvo silpnas, be tautiškos dvasios, tarytum apmiręs, sąnarei kuno atsisakė jam tarnauti, ir begu tik apie to kuno prikėlimą manyti buvo galima; ateitis buvo teip-gi tamsi, neperregimuose ukuose pasislėpus.

Bet nors ir lietuvių tautos gyvenimas buvo liudnas ir ateitis buvo tamsi, nors ir tautos idealai skendo praeities laikuose, tai vis-gi aušrininkai neužmiršo savo dienų reikalų ir tikėjo sulauksią geresnės gadynės.

Bet ir čia jiems pirmiausia rūpėjo reikalai tautiški. Tarp tų reikalų pirmą vietą užima atgavimas liet. spaudos. Jan Nr. 1. „Auszros“ praneša, kad „Lietuwei tur wiltį kad szwiesiausias ciecorius par sawo karunawonę sugražis walnastį Lietuwiams spausdinti lietuwiszkas knigas.lietuwiszkais rasztais (p. 23).

Nr. 2. „Auszros“ praneša, kad 1882 m. buvę „padūti du kalendoriu į užrandyjimą cenzurōs į Petropilę.“

Nr. 3. „Auszros“ teip-gi dalinasi su skaitytojais linksma naujiena, kad „tulų walščių ukininkai Vilniaus gub.“ (kurių walščių, nepasakyta *Red.*) „pradeda Rusū wyresnybės praszyti daleidimo spaudinti musu knygas senowiszku budu.“ bet iš 3 paduotų prašymų ant 2 ne buvę visiškai atsakyta, o ant vieno duotas atsakymas, kad jų meldimas negalys but išpildytas. Autorius straipsnio stebisi iš to ir negali suprasti, „koku priezasciu dėlej nenori pripažinti mumis tokią mažą teisybę.“ Toliau autorius prašo ir ragina savo brolius, „kad isz kožno walscziaus butu siuncziamos małdos gromatos p. ministeriui apie daleidimą mums spaudinti musu knygas pagal senowiszką budą.“ Ministeriui neišklausius velija siųst „meldimo gromatas tiesiog ant wardo ciecoriaus,“ jei tik busią surinkta 20 parašų. Ant pabaigos priduria: „mes ir wisa Lietuwa tikimės jog aukszcziausias musu ciecorius iszpildys małoningai troszkawimą *wisos Lietuwos.*“

Ypatingai tikėtasi liet. spaudos leidimo laike ciecoriaus apvainikavimo. Vienas meldimas tapo nusiųstas da-gi su pasveikinimu, parašytu eilėmis vieno Kauno gub. lietuvių, „szwiesiausio karaliaus visu žemiausio ir visu paklusniausio valdovo,“¹⁾ (matyt, norėta pasakyti „valdinio“).

„Auszra“ užstojo teip-gi tiesas kalbos suduose, administracijoje ir bažnyčioje. Jau Nr. 2-ame „Auszros“ randame, kad 1883 m. kovo mėn. „wyresniamjam prieszedžiui Wilniaus tribunoło (sudebnaja palata) buwo padūtas nū wieno sudžios Lietuwio memoriałas, kuriame nū wardo Lietuwiiū, nemokancziū maskoliszakai, praszoma yra suteikti

¹⁾ „Auszra“ 1884 m. p. 279—280.

lietuviszkai kalbai sudūse musu kraszto tą paczią tiesą, kuri yra dūta priebaltmariniame kraszte Latwiū ir Estū kalbai ir kad butu užrėdyta (pawelyta) perguldyti įstatymus sudo wedimo į lietuviszką kalbą.“ Davęs apie tai žinią kōrespondentas priduria: „praszykit, o bus jums dūta!“

„Auszros“ redakcija, rašydama apie įsteigimą „Lietuviszkōs moksłū draugystēs“, kurios užduotim buvo „Lietuvą ir musu brangią kalbą nuog prupulties atwadūti,“ įpatingai per spaudinimą tam tikrų lietuviskų raštų — tikėjosi, kad ta draugystė „galēs but perkeliama į Kauną ar Vilnių,“ kad „Rusijos valdžia teiksis daleisti jos įkurimą savo vieszpatystėje.“

Šitos žinios su ištraukomis parodo ne tik ano meto lietuvių rupesčius apie savo giminės reikalus, bet teip-gi jų taktiką sulyg „kaimynų“ — maskolių valdžios ir lenkų. Jų taktika — tai taktika silpnųjų: jie *ne* reikalauja drąsiai savo tiesų, *ne* kovoja už jas, bet prašo; jie nepasitiki ant savo spēkų, bet ant malonės ir susipratimo „kaimynų“, savo reikalavimus laiko už legališkus, teisingus, šventus, niekam nenkenkiančius, nė vieną neužgaunančius; jie *tiki*, kad jų troškimai negali pasilikti ilgai neišpildytai. . . .

Tokios taktikos tik ir galėjo tuomet laikytis lietuviai: kas galėjo svajoti apie kokią-nors kovą prieš „kaimynus“ kada reikėjo skubintis gelbėti „Lietuvą ir musu brangią kalbą nuo prapulties!“ „Apveiksime maskolus ir lenkus ne ginklu — sako red. — bet *apszwiesdami savo žmones* . . . reikētu, kad apszvietime žmoniū visi susiglaustu; savitarpinis ginczas gali ir geriausią darbą sužuditi.“ (p. 297).

Su tokia taktika sutiko, jei ne visi, tai bent daugumas aušrininkų. „Auszroj“ Nr. 6., straipsnyj „Į darbą kas lietuvis!“ autorius S. R. sako: „turime tiką; politika mums nerupi ir rupėti neprivalo . . . už tai turime pritinkantįjį laiką atsiminti apie reikalus liet. dvasios, o . . . pirmiausiu dvasios reikalu, didžiausia jos sila, ira *raszta*s, ans apsireizskimas žmogaus dvasios . . . neprietelius musu — tai tamsibė! (p. 157.)

Tokia buvo taktika sulyg maskolių valdžios.

Tos pačios taktikos laikėsi lietuviai ir sulyg lenkų. „Auszroj“ Nr. 7. Birsztonas straipsnyje „Auszra ir Dzienik Poznanski's“ tarp kitko sako: „kas 1—4 Nr. musu raszto skaitė, tas su menku trusu užtėmiti galėjo, kad mes nekliudėme ir neketinome kliuditi kokią nors politiką . . . rankraszczius, kurie galėjo sziokiu ar tokiu budu užgauti lenkiszkus jausmus, slėpėme ir nespauzinome.“ (p. 193)

Apie taktiką sulyg kunigų štai kas pasakyta tam pačiam straipsnyj: „mēs iki sziai dienai nei žodelio apie musu godojamus kuningus neraszėme, žinodami labai gerai, kad musu milimi ir tikrai lietuviszki kunigai tokiais niekniekais, kaip platinimas lenkiszkištēs niekados neužsiēmė ir neužsi-jimā“ (p. 195).

Bet „Auszra“ rupinosi ne tik apie praplatinimą tautiškos šviesos, bet teip-gi platino žinias iš visatinio mokslo, t. y. rupinosi apie reikalus lietuvių kaipo žmonių. „Naudingi pamokinimai ir žines — sako red. — ar tai isz noturos arba prigimties mokslo, ar tai isz ukės wedimo (agronomijos) ar tai isz waistijimo (daktaristes) ir tt.,

ras mūsų „Auszroj“ wiesuomet patalpos wietą“ (p. 7). Pasi-remdama ant savo taktikos principo ne kelti „sawitarpinio ginčo“ ir neužgandinėti nė lenkiškųjų nė maskoliškųjų jausmų, „Auszra“ žinoma, nenorėjo užgauti nei jausmų pasekėjų kokio nors tikėjimo. „Auszroje“ 1883 m. mums neteko užtėmyti kur nors paaikškinimo tokios taktikos; tik „Auszroje“ 1884 m. tarpe žinių „Isz Lietuvos“ randame atsiliėpimą apie tą dalyką. Autorius korespondencijos J. S. Kūksztis, atsiliėpdamas ant užmetinėjimu, kodėl „Auszroje“ nėra „iszguldinejami tikėjimo daigtai“, sako: „Auszrą skaito katalikai, protestonai, evangėliszkiejie; kam-gi užgaulioti jausmus vienu ar kitu? Pamatas tikėjimo musu Lietuviu ira krikszczioniszkas; czia visi sutinka — tai-gi gana, jeigu moksliszki rasztai ira parengiami krikszczioniszkoje dvasėje“ (p. 281).

Bet nors ir aušrininkai turėjo tokį supratimą apie taktiką sulyg „kaimynų“ ir savųjų, tai vis-gi jiems nepasisėkė išvengti nesusipratimų ir ginčų.

Jau pats faktas lietuvių atgijimo užgavo jausmus „kaimynų“, o ypatingai lenkų: lenkai apkaltino lietuvius už atsiskyrimą nuo jų (separatizmą) ir prisidėjimą prie maskolių, da-gi parsidavimą maskoliams; maskoliams rodės, kad tai darbas vokiečių politikos; o vokiečiams rodės, kad „Auszra“ esanti panslavizmo sėkla ir tt.

Be to atsirado ir nesusipratimai tarpe savųjų. Jau 1-am numeryj „Auszros“ M. (Mikšas) savo patriotiskame karštyje prilygina „Witoloraudą“ prie Naujojo Testamento, per ką pakelia truksmą tarp kunigų¹⁾ (p. 18). „Auszroj“ Nr. 6 S. R., autorius straipsnio „Į darbą kas lietuvis!“ betyrinėdamas priežastis tėvynės kulturiško puolimo iš-randa, kad „jezavitai sunaikindami darbą Radvilo Kėdainiūse (XVI amž.) sunaikinę teip-gi apszvietą“ (p. 156). Tam pačiam numeryj d-ras Basanavičius, rašydamas „Apie senoves Lietuvos pilis“ prasiataria ir apie atlaidus ne teip, kaip mokina katalikų tikėjimas (p. 169). Tie atsiliėpimai apie jezavitus ir atlaidus, matyt, nepatiko kunigams, ir „Auszroj“ Nr. 8, 9 ir 10 randame patalpintą ištrauką iš gromatos L. B. Vargomačio (kun. Gimžaucko? Red.) kuris užstoja jezavitus, o atsiliėpimą apie atlaidus laiko už mokslą, kuris „tikt isz Liuterio galvos iszėjęs“ (p. 293—295) J. Šliupas sukirkina dvasiškiją per savo straipsnį „Simanas Daukantas“, kuriame jis blogai charakterizuoja vyskupą M. Valančaucką. Kad tas aprašymas „daugiems nepatiko“, prisipažįsta pats Šliupas prierasė prie pabaigos straipsnio (p. 254).

Iš to matyt, kad nors ir teorijoje lietuviai anuomet norėjo but neutrališkais politikos dalykuose nors jie laikė už reikalingą daiktą guodoti svetimus jausmus, ne kelti ginčų su savaisiais, norėjo gyventi sandoroje, sutikime su visais, bet praktiskame gyvenime kitaip virto: kilo užpuldinėjimai ant „Auszros“ ir lietuvių, ginčai, nesusipratimai, užgavimas jausmų etc.

Tiek tegalime mės pasakyti šj kartą apie „Auszrą“.

Iš to viso, kas augščiau parašyta, mės matėme

1) kad „Auszra“ tai buvo pirmas *tautiškas* lietuvių laikraštis ką prikėlė lietuvių tautą iš mirties patalo, pastatė ją ant kojų, įkvėpė

¹⁾ v. „Iš istorijos lietuvių atsigaiėliavimo“ p. 72.

dvasią ir ragino eiti pačiai kultūros keliu, nepasitikint ant „kaimynų“;

2) kad „Auszra“ buvo laikraštis ne politiškas, bet — *tautiškai-kulturiškas*;

3) kad „Auszra“ buvo ne konzervatyviškai-klerikališkas, bet *liberališkas, demokratiškas* laikraštis, paremtas ant principų lygybės, laisvės, brolystės;

4) kad tautiškai-kulturiškas idealas „Auszros“ buvo: Lietuva, tautiškai atgijusi, t. y. lietuviškai kalbanti, mananti, jaučianti ir laisvai dirbanti ant tautiškai-kulturiškos dirvos. Artymiausiais jos troškimais buvo: laisvė spaudos, laisvė vartojimo lietuviškos kalbos suduose, administracijoje ir bažnyčioje, lietuviškos mokslinycios. . . .

Nors jau praėjo 20 metų nuo „Auszros“ pasirodymo, bet mes da nė dabar ne tik nesame pasiekę „Auszros“ idealo, bet nesame įgiję nė tų mažų tiesų, kurias norėjo įgyti „Auszra“. Lietuva nors ir atgijo tautiškai, bet procesas jos atgijimo da nepasibaigė: da ne *visa* Lietuva mano ir jaučia lietuviškai! Nors spėkos musų užaugo, raštų skaitlius pasidaugino, bet mes vis-gi negalime *laisvai* dirbuotis nė ant tautiškai-kulturiškos dirvos, ne kalbant jau apie politiskąją: mes ne tik ką neturime lietuviškų mokyklų, bet nė lietuviška kalba nėra officiališkai įgijus tiesų raštų kalbos, nėra vartojama officiališkai nė suduose, nė administracijoje, neturime lietuviškų draugysčių. . . . Lietuvio vardas da nė dabar nėra pripažintas officiališkai — jo dvasios reikalai yra ignoruojami.

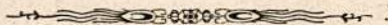
Bet už tai dabar plačia srove eina slaptas darbas: ką nedavė lietuviams valdžia, tai jie pats pasėmė, jie knisiasi, kaip kurmiai po žeme, rausia tą žemę, purina ją ir . . . silpnina tą pamatą, ant kurio pasiremia valdžios galybė.

Autoritetas maskolių valdžios mets už meto puola, apleisdamas vietą autoritetui lietuviškųjų raštų, lietuviškųjų partijų.

Nors „Auszra“ ir ne kovojo prieš valdžią, buvo nekalta, kaip kudikis, bet vis-gi ji pasirodė užrubežėj, ji nelaukė spaudos leidimo ir pramynė takus platinimui nelegališkų raštų — spaudintų „lotyniskalienkiškomis“ raidėmis! Uždrausdama, neuždraustinus tautos reikalus, valdžia pati pastumėjo lietuvius į nelegališką vėžes.

Švėsdami dabar 20-metines „Auszros“ sukaktuves, mes su ypatingu džiaugsmu ir guodojimu turime minėti jos vardą drauge su vardais visų „Auszros“ darbininkų.

Tarp „Auszros“ darbininkų pirmą vietą užima d-ras Basanavyčius, kuris pirmas pakėlė lietuviškos papartį, pirmas pakėlė balsą, gindamas „Lietuvą ir brangią lietuvišką kalbą nuo prapulties,“ pirmas ėmė skelbti garsingus veikalus mus „garbingų senelių“. . . . Jo balsui pritaria kiti tėvynės mylėtojai ir teip susitelkę, nepaisydami ant didelių kliučių, žengia visi į ateitį, savųjų garbinami, svetimų persekiojami. *Red.*



Ant jūros.

(Atminčiai „Auszros“.)

Ei, broliai, ant dėnio visi!
 Pas styrą, pas kuorus sparnuotus:
 An', Bangpučio šmėkla tamsi
 Per plotus atskriej' rilinguotus!
 Sutikim dievaitį linksmai,
 Su giesmėm, krutis in krutinę —
 Męs jūros, męs audros vaikai,
 Kovoju su galybėms užgimę!
 Mus lopšiuos ne motė meili,
 Ninuojant tyliai, užsupavo,
 Bet Šiauris, kad volai žili
 Didingą supuolę dainavo.
 Mus laivas, ne gobšo godos —
 Senelių su maldoms statytas,
 Bangų nesibijo grasos,
 Tiek kart jau rimtynėj mėgytas.

O styras po tvirta ranka
 Klausumą tur mažo bernelio,
 Ir tykančios uolos galva
 Nestos netikėtai ant kelio!
 Mus buorės iš lino švelnaus,
 Mus lynos tėvelių nuvytos
 Kovonėj baisioj neapgaus,
 Tik juokaus vėjunų blaškytos.
 Ir skries mūsų laivas audroj,
 Sparnus išvyniojęs, kaip aras,
 Ir skaldys volus tamsumoj,
 Kaip priešius nepergalims karėj.
 Ei, vyrai, ant dėnio visi!
 Bedugnė aplink kunkuliuoja,
 Ir prapulties šmėkla baisi
 Iš gilmės akymis žėruoja!

Tarnas.

Mūsų rašyba ir kalba.

(1883—1903.)

Per 20 metų mūsų rašyba ir kalba yra pergyvenusios daug atmainų.

„Auszra“ pirmutinė turėjo praminti takus mūsų jaunai raštenybei, o podraug ir suteikti jai patogesnę formą.

Sunkiausias dienas pergyveno rašyba pirmose dienose „Auszros“ gyvenimo.

Apie rašybą pirmųjų 4 „Auszros“ numarių randame mūsų paaiškinimą redakcijos „Gromatnyczioj“ (p. 120). Štai kaip apie tą dalyką atsiliepia red.:

ant analogijos su *ie*. Tame pačiame laike kas-syk tankiau pradėta perkratinėt kalbos ir rašybos dalykai (K. Obelaitis).

Bene 1898 metuos išėjo teipgi litografuota „Lietuviška gramatikėlė“, kuri da daugiau sutvirtino „Varpo“ rašybą ir ant galo pasirodžius Kriaušaičio gramatikai 1901 m. mūsų rašyba įgijo da tvirtesnius pamatus.

Pasirodžius Kriaušaičio gramatikai įvedė naują rašybą teipgi „Tėvynės Sargas“ ir „Žinyčia“.

Dabar Kriaušaičio rašybą su tuloms mažomis atmainomis vartoja:

1. „Varpas“, 2. „Ukininkas“, 3. „Naujienos“, 4. „Tėvynės Sargas“, 5. „Darbininkų Balsas“, 6. „Dirva“ („Dirva-Žinynas“), 7. „Kryžius“.

Vartoja Kriaušaičio rašybą, bet periodiškiems raštams pasiliko lenkiškiasis raides *sz*, *cz*: „Vienybė Lietuvinkų“, „Lietuva“ ir „Žvaigždė“.

Pasiliko prie *sz*, *cz* „Katalikas“.

„Saulė“ vartoja savotišką rašybą, ant jokios gramatikos ne paremtą, pvz. rašo: *usz* (= už), *tankei*, *diwai* (= dyvai) ir tt.

Dabar tēmijamos yra dvi srovės rašybos dalykuose: viena — Basanavičiaus, kuris malonėtų įvesti savotišką, originališką lietuvišką rašybą su ypatingais ženklais: *š* (= š), *č* (= č), *æ* (= e) ir kt.; kita — K. Obelaičio ir Kriaušaičio, kurie malonėtų nesiskirt per daug nuo „paprastosios rašybos“, išsidirbusios istorišku būdu, tik lavinti, tobulinti aną sistematiškai.

„Auszrai“ reikėjo praminti takus ne tik rašybai, bet ir kalbai. Nors ir buvo išėjusios kelios lietuviškos knygos (Valančiaus ir Daukanto) su gera lietuviška kalba, bet jos buvo sunkiai gaunamos, o kitiems visai nežinomos. Todėl ne dyvai, kad mintims išreikšti pritrūkdavo žodžių ir reikėjo jie sutverti: tokiu būdu prasidėjo „žodžių kalimas“. Be to reikėjo atsikratyt nuo daugybės suteršusių lietuvišką kalbą barbarizmų ir prasidėjo „kalbos valymas“. „Auszroje“ randi daug naujų žodžių, bet kurie yra iš jų nukalti arba ne, kurie gerai nukalti, o kurie blogai, galėtų spęsti tik kalbos žinovas. Kaip „kalikai“ žodžių man puolė į akį J. Šliupas ir Miglovara, ir per tai jų straipsniai yra sunkiau skaitomi, ne kaip kitų. Kaip pavyzdį tokio rašto galiu nurodyti Miglovaros straipsnį „Cécoriszka rusiszka geografiszka draugystė“ („Auszra“ 1885 p. 276). Štai pora ištraukų:

„Tame įrėdyje¹⁾ padėti keturi nūskirei: 1. svaraunos²⁾ įpatybės, antviršis³⁾, laukpusinei pažymei⁴⁾ ir t. p. 2. Proto ir doros sklydis⁵⁾. 3. Kalba, gentinei padavimai ir paminklai. 4. Naminė butis . . . — Kiek išsivirszina⁶⁾ sugabos⁷⁾ išzmanymo, vyksnė⁸⁾ pasisavinimo žinojimu, ar galopi kiek pasirodo grasos ant visokiū atmainū ir stėra ant palikimo pirmiamie parotyje.“

Kiti žodžiai: „gencziažymis“ — etnografija, „iszvilkis“ — isztrauka, „pogyvis“ — Lebenswandel, „ivyzis“ — Beziehung, „iszvyzdis“ — phisiognomie, „priėmis“ — įspauda ir kt.

Šitai pavyzdis J. Šliupo kalbos:

Reikėtu atminti, kad kova už buvį žmogaus ir giminės galanda sylas, stambina jas ir didina, kad ta kova vyksta gerai, ar tas sylas iszkirmgraužoja, isznai-kina, kad giminė suklumpa musztynėje už sawo gyvenimą. Neatmetama nū to nei apszwieta; apszwieta suteikia žmogui teisų žvilgį į aplinkę, parodo jam keblumus

¹⁾ programatas, ²⁾ physiszkas, ³⁾ laukinė pusė, ⁴⁾ ženklas, ⁵⁾ išsivyniojimas, ⁶⁾ äussern, ⁷⁾ Fähigkeit, ⁸⁾ Bestrebung.

ir painiawas gyvenime, ir dūda jam įnagi ant pergalejimo anu kliaudžiu. Mokslas teipogi izstaiso darines sylas žmogaus teip kad jau pūlis ir cze nebeyra galimas. Kad prie to dar mes pridētume polytikiszka ūzvadą . . . tada tai jau surasime wisas izgales nelaimiu, plekūjancaziu musu gimine“ . . .⁹⁾

Kiti žodžiai: „giwena“ — gyvenimas, „raszliawa“ — literatura, „nuomingas“, „ūzmarsztis“, „eiksztė“, „klaksoti“, „atluszes“, „atidzei“, „stanga“ ir kt.¹⁰⁾ „jeszkinis“ — idealas, „tėviniszkumas“ ir „tėviszkumas“ — patriotizmas, „apszvaista“ — apszvietimas, „praszuirai“ — bočiai, „minės“ — atsiminimai, „tevininkas“ — patriotas, „ataitė“ — ateitis, „įsitiepti savopą liczių“ ir kt.¹¹⁾

Vėliaus, kada tapo nurodyta, kad lietuviškoji kalba yra visų seniausia ir kad lietuviškoji kultura senovėje galėjusi turēt įtekme ant kultūros kitų giminių, pradėta abejot, ar kartais kitos giminės nėra prisisavinusios nuo lietuvių tulas nuomones ir žodžius, o kiti „Auszros“ sandarbininkai visai neabejoto tame dalyke ir manė, kad lenkų kultura tai yra tik dukktė mokintinė lietuvių kultūros. Štai ką rašo apie tą dalyką Višteliuockas, vienas iš svarbiųjų „Auszros“ sandarbininkų, savo laiškuose į J Šliupą.

. . . Lenkai turi perdirbtą lietuviszką liežuvį, nekitoniszka. Vokiecziai turi pusę žodžių lietuviszku savo rėdoj — kalboj, tiktai baisiai perdirbtu.

. . . Ką kizsiai žodžiu kurie rodosi iz lenkiszkos kalbos priimti, tai atkar-toju dar syki, kad ne taip yra. Lenkai savo kalbos neturi, ji yra sugraibstyta iz visu slaviszku kalbu, o slaviszkoji grynai iz lietuviszkos perdirbta! . . .

. . . O-gi vardas lenko — Polak, Polacy ką ženklina? . . . Polak, Lach, Łąkas, Lankas, vengriszka! Lendel, Litoviec! net slaviszkoj kalboj ženklina vardą žmonių ūžemusiu vietą (žiamę) Latu (Letu, kaip vokiecziai sako), musu sentėviu Latuviu vel Lat'viu izmetant litarą u. Polacy, Polac, Polat, Polaty tai izsimano gyventojai po Latu. Žinoma, kad lenkai litarą t visur beveik perkeitė ant c, o tąja su czėsu pradėjo izstardint kaip k pagal sulotąjį lotynu budą. Negalu ilgai privedžioti to atidengimo, nėra ne czia tam dalykui vieta, tik trumpai pasakysiu, kad mano nurodymui ikszliol nėks negalėjo sprando nusukti . . . Mes ne lietuviai pagal Paprusės ir Prusiszkiu kalbos budą izstariant, ale esame latuviai, Latai, Latu, Lat-in-u vaiku vaikai. Todėl-gi netiktai visos slaviszkos kalbos lažuviai (lažuvai), bet ir Romos, romiszkos arba latiniszkos tiesiok iz latiszkos vel lietuviszkos atskiolo ir izszdirbo. Tai-gi nesibijokite raszyti taip, kaip žmonės kalba, o kad ir butu ženklų, jog nekurie žodžiai lenku ar slavu perdirbti iz lietuviszkos kalbos, o lietuviai vėl jūs saviszka! persidirbė, mislydami kad svetimi, bo lietuviszkoji kalba, kaipo motyna lenkiszkos negali atstumti ir panėkinti savo dukteries!“ . . .¹²⁾

„Auszra“ mokino lietuvius kalbos ne tik talpindama raštus, atsiųstus iš yvairių kraštų, bet ir pati tyrinėjo kalbą moksliskai. „Auszroj“ randame visą eilę straipsnių apie pravardžių vartojimą, apie vardus vietų, apie nekurių žodžių vartojimą etc.

Prie apvalymo kalbos vėliaus prisidėjo „Varpas“, kame atrandame eilę straipsnių po užrašu „Kalbos dalykai“. Teipgi atrandame straipsnius apie kalbos dalykus „Tėvynės Sarge“, „Žinycioj“ ir „Vie-nybėj L.“.

Žinoma, pasitobulinimas kalbos įvyko ne tiek per nukalimą naujų žodžių, arba naują budą sakinių sustatymo, kiek per tai, kad Lietuvos raštininkai išsimokino geriaus žmonių kalbos, ar tai nuo pačių žmonių, ar tai nuo Dankanto, Valančaucko, Juškevyčiaus ir kitų raštininkų, ar tai per paakinimą kalbos žinovų.

Da ir dabar mūsų kalba nėra tobula da ir dabar daugeliui rašytojų „pritrūksta žodžių“ mintims išreikšti, todėl da ir dabar ne vėlu

⁹⁾ „Auszra“ 1883 m. p. 76. ¹⁰⁾ „Auszra“ 1883 m. pp. 13—14 (i nuo y neatskiriama). ¹¹⁾ „Auszra“ 1884 p. 1—3.

¹²⁾ Žr. „Raszta! ir Rasztininkai“ p. 149—150.

prisidėti prie darbo ant šios dirvos, užrašinėti sakinius su negirdėtais, nepaprastais žodžiais, rinkti senovės dainas, pasakas, padavimus, burtus patarles, priežodžius mįsles . . . , nésa gyva žmonių kalba, o ypatingai senovės žmonių kalba, užsilikusi senovės padavimuose (pasakose; dainose, mįslėse etc.) tai yra lietuvių dvasios turtas, kurį mes privalome pažinti, o ir gelbėti nuo pranykimo. Tas darbas turi ne tik moksliską, bet ir istoriską vertybę.

Ss.

Pasikalbėjimas.

Negalima nenusiminti pažiūrėjus į lietuviškųjų knygų katalogą*), turėjusi skelbti laike Paryžiaus parodos plačiai pasaulei apie mūsų dvasios turtais. Viso labo vos 20 lapų — ir viskas; Per ilgus 40 metų, beveik pusamžį, nuvergta tauta tik tiek tepasakė apie savo vargus, mintis ir jausmus! Numanančiam ir jautriam svetimtaučii toks tylėjimas tautos, skaitančios apie 3 milijonus gyventojų, atskleidžia daug tamsių jos istorijos lapų, o lietuvis, juo labiau, be gilaus sujudimo negali skaityti tos plonutės knygelės. Ne šalti knygų antrašai, ne mažesnė arba didesnė tų mūsų raštų vertė, atsistoja akyse, — bet daugybė gerai pažystamų paveikslų, iškeliančių mintį tai į idealo padanges, tai nugarazdinančių ji į neteisybės ir nežmumo urvus. Susitinki su liudnomis akymis, pasišventimu užsidedusiomis, bet nukamuotomis jaunystėje dėl netikusių gyvenimo sąlygų. Prisimena paojai ir baimė, tarp kurių per paskutinius 20 metų kiekviena tų raštų raidė tapo pagimdyta . . . Supranti gerai, kad visos tos knygos ne rašalu, bet prakaitu, ašaromis, dažnai gyvenimo aukomis yra rašytos. Kad kas panorėtų prie mūsų raštų pritaikyti paprastą saiką, tolimas dar būtų nuo supratimo tų širdžių teip daug užsigeidusių, bet teip nukamuotų ir neįstengiančių ir nemokančių išsipasakoti.

Ateinančios lietuvių kartos, lyginai kaip ir šių dienų svetimtaučiai stebėsis, kaip sauja tokių trumpų, dažnai nedailių ir neišdailintų knygpalaikių įstengė atlikti tokį milžinišką darbą — pakelti tautą iš mirusių.

Iš plonutės katalogo knygutės lapų, tarytum iš tolimos praeities ruko išsiskiria visupirm dabar jau beveik mytiška d-ro Basanavičiaus ypata. Jis, kaip tikras senovės karžygys „pajudinęs žemę“, užsislėpė paskui už kalnų ir upių, už Dunojaus vandenėlio. Išten jis tik „žirgu ir vaiku“, „žiponais“, raganomis, deivėmis, laumėmis prisimena savo tautai, pats tarytum sutirpdamas su žila jos senove.

Kits „Auszros“ laikų karžygys J. Šliupas, dar toliau buvo priverstas pasislėpti nuo paojų, tykojančių ant jo tėvynėje. Tas nors už jurių — marių, bet laisvoje Amerikoje, priglaudusioje tukstančius lietuvių — išeičių, gyvena beveik tarp savųjų ir nėra priverstas klaidžioti vien senovės griuvėsinuose. Jo darbuose dar ir dabar matytis supratimas tėvynės reikalų, jo karšta širdis ir aklas narsumas su kuriuo 20 metų atgal buvo iškėlęs kovą prieš Lietuvos priešus ir jos pačios vaikų apsileidimą. Tokia jo taktika padarė jį protoplastu visos kartos karštuolių-veikėjų, apie kuriuos dabar tariama, kad jie tokius darbus,

*) Catalogue des livres lithuaniens imprimés de 1864 à 1899, hors de Russie.

prieš atlikimą kurių reiktų bent dešimts sykių apsvarstyti, atlieka visai nieko nesvarstę. Bet kad J. Šliupo pasekėjai ir yra dabar nesyki kaltinami už taktikos stoką, vienog pačiam J. Šliupui vargiai ateities teismas galės tokį užmetimą padaryti. Tokio atšalimo laikuose, kuomet tauta beveik visiškai buvo apmirusi reikėjo ir stiprių įnagių miegančioms pažadinti, stipraus, nieko nesigailinčio balso, kad jį užgirstų apskurtuosius ausis. Suprato puikiai Šliupas tokį anų laikų tėvynės padėjimą, užtai ir susitinkame jo raštuose su šiuurkščiais žodžiais ir sakiniais, nėkokiais pažvilgiais nevaržomais. Kaip atsakymas ant jų krito keikimai ant rašytojo galvos, bet keikianti kunigai buvo priversti ir apie save pasirupinti, apsižvalgyti ir sujudinti punačius tinginystėje ir gerovėje smegenis.

Pas kitus prie tos progos ėmė busti ir užmigdyta sąžinė. Pasi-juto, kad ir nuo jų tauta turi ir gali reikalauti darbų ir aukų tėvynei ant naudos. Šliupas savo šauksmais ir dažnai neteisingais užpuldinėjimais, neapykanta, ribų nežinančia, da-gi stačiais pažadėjimais bajorams kailį išperti (šaltinis? Red.), atliko tą darbą, kuri gamtoje atlieka pavasaris. Sušlamėjo visi tėvynės pašaliai, tarytum prabudę iš gilaus žiemos ir mirties miego ėmė kilti darbininkai, mėginti savo spēkas, telktis į kuopas ir džiaugtis tuo savo pabudimu.

Ypatingas buvo laikas, kuomet „Auszrai“ užgesus, rimto „Varpo“ balsas pasklido tėvynėje. Su koku susigraudenimu, karščiu, širdies plakimu buvo sutinkamas kiekvienas jo numeris. Šių dienų karta, kuomet jau, teip sakant, sukasdienėjo lietuviški laikraščiai, nė supraste nesuprastų jausmų, kokiais degė anų laikų prabudusiųjų žmonių kuopelė. Netik kiekvienas laikraščio numeris sukeldavo jausmus, bet dar daugiau kiekviena naujai atvykstanti spēka, nors vos dar betrinanti mieguistas akis ir vos-ne-vos suprasdama užmirštosios tėvų kalbos žodžius.

Sandarbininkai garbindavo viens kitą, matydami viens kitame tik įkunyją augščiausių idealų. Mažiausį raštelį išvydę džiaugėsi iš tikros širdies. Toks buvo išsilgimas rašyto žodžio prigimtoje kalboje! Kad jau trumpiausi korespondencijelė pabudusiųjų akyse tapdavo nepaliečiama šventenybė, tai ką sakyti apie ilgesnius raštus. Teko matyti tikrai inteligentišką žmogų, su giliu susigraudenimu, su ašaromis akyse, skaitantį rasi dešimtąjį sykį teip neapdirbtą raštelį, kaip Bitės „Motina“.

Bet pakilo audros, tėvynės dangus apsiniaukė. Ištiko pirmi suėmimai. Tais atsitikimais atlikusiųjų veikėjų jausmai butų galėje, regis, dar augščiaus į debesis pasikelti, bet greta kalinių atsirado — bėgunai. Naujas apsireiškimas! Tie širdies draugai, tie idealai, tie užtarytojai ir įvikdintojai puikiausių užmanymų . . . ir visoko išsižadėję atmetę toli nuo savęs plunksną sužadinusią tiek vilčių, sukėlusią tiek jausmų! Visi Barguzinai, Orenburgai, Padinos ėmė kribzdėt nuo mūsų bėgunų-inteligentų.

Tautos veikėjų kuopelė, sutirpusi sulyg kelių žmonių, suprato, kokios sunkios priedermės ant jos pečių užgulė: atstovėti už suimtuosius ir už bėgunus, begėdiškai išsižadėjusius visokių susisiekimų su intelektuališku tėvynės gyvenimu. D-ras Kudirka, tas dvasios milžinas, tuomet beveik vienas pakėlė visą naštą ir rankų nenuleido.

Kiti ėmė dairytis, įieškoti naujų spėkų. Išsiblaivę, su užsivilusia širdimi, nebegalėdami nieko idealizuoti ir pasijutę patys silpni esą, ištare tuomet tuos liudnus žodžius: „Tiek to, kokia morališka žmogaus vertė, kad tik jis būtų geras tautietis“. — Ir nors jau nebeįstengė su karšta širdimi glausti kiekvieno prie savęs, bet ir apie naujai atsiradusiųjų darbininkų dorą nebesirupino. Prislėgime tarytum užmiršo, juog esant mažam darbininkų skaitliui, kiekvienas atsako už visus, bent minios akyse. O minioje besidarbuodami turime stengtis ją prie savęs, prie savo pažiurių ir idealų patraukti. Bet ką įveiksime žodžiais, jeigu mūsų darbai, mūsų teip sakant kasdieninė etika žmonių širdžių prie mūsų netrauks? Niekas turbūt neprieštaraus, juog gana šiandien „litvomano“ vardo, kad jo darbai, geri ar prasti, ypač tie paskutiniai, būtų tos minios akyse skaitomi už visos partijos darbus. Ir toks supratimas rasi nėkuomet daugiau neslėgė atgijimo mūsų tautos reikalų, kaip dabar. Pirmuose laikuose atgijimas džiaugėsi visuomenės simpatija. Dabar įgijame, teisybė, kasdien naujus pasekėjus, bet ir naujus priešus. Apart tikrai luominio antagonizmo, kurs turėjo ankščiau ar vėliau gimti ir apsiereikšti nuomonių ir interesų kovoje, visur dar jaučiasi ypatingumai, gimdantieji neapykantą. Prisižiūrėjus arčiau tiems ypatingumams, reikia persitikrinti, kad santikiai meta negražią šviesą ne vien ant mūsų judėjimo priešų, bet dažnai ir perdaug dažnai — ant etikos mūsų inteligentų — veikėjų. Laikas išdildė mūsų tarpe aklą garbinimą ir idealizavimą viens kito, būtų ir-gi laikas ištikrųjų doriškai subręsti ir nustoti tylėjus ir pataikavus, o dar daugiau tokiam teisinimui, kaip augščiau minėtasis: kad tik geras tautietis, viską jam reikia dovanoti . . .

Ne su džiaugsmu sutinkame šiandien savo laikraščius, savo „Varpą“ . . . Dažnai perskaitei ir užsivilę metame į šalį visą popierių pluoštą. Tiek metų darbuojamės, tai kodėl mes dar teip netoli nužengėme? — išsiveržia klausimas iš užsivilusios krutinės.

Apart stokos darbininkų tikrai išsilavinusių ir tikrai derančių tokiam darbui, kaip aprūpinimas skėstančios tautos reikalų, truksta mums dar kritikos, kuri padėtų subręsti vos digstančioms spėkoms ir sulaikytų krypstančias iš kelio. Gyvenimas be kritikos mus tik troškina. Kritikos, kritikos reikia mums! Viešos kritikos viešų darbų ir tikrai broliškos kritikos kasdieninės mūsų etikos.

Tas pats „Varpas“, mintas dabar beveik kasmet naujai atsiradusiųjų darbininkų raštais, kiteip išrodytų, jeigu neturėtų kasmet beveik ir-gi užtylėti (? Red.) nekrologų jau išsidirbusių plunksnų. Jeigu ir toliau bijodami viens kitam nurodyti atvirai klaidas, tylėsime pataikaudami, liksime panašiais į Danajidas, pilstančias vandenį į kiaurą bosą. Viešojo mūsų darbavimo programose stengsimės pasiekti dangų, o kasdieninė mūsų etika gręš mūsų gyvenime skyles, kurias ir idealiausiais raštais neužkimšime.



Iš istorijos mūsų atsigaiveliavimo.

(1873—1883.)

Atsiminimai Dro. J. Basanavičiaus.

Kovo mėnesyje 1893 m., kaip Lietuvoje, taip ir svetur, kur tik lietuvių - inteligentų gyventa — nuo Petrapylies pradėjus, Amerika baigiant — apvaikščiota ne menką dėl Lietuvos šventę: 10metinį jubilėjų nuo pasirodymo „Auszros“. Lietuviški bei svetimtautiški laikraščiai suteikė tuomet platokas žinias apie atlikimą tos prakilnios lietuvių šventės. Iš lietuviškų laikraščių ypač „Vienybė“ ir „Varpas“ kelinose artikuluose darodinėjo svarbumą atsiradimo pirmoju mūsų tautiško laikraščio, neužmiršdamu paminėt ir tos ne menkos įtekmės, kurią „Auszra“ jau turėjusi dalyke atgaivinimo mūsų tautystės.

Laikraštis, kursai, kaip matome, pirmas suelektrizavo tautą, pagimdydamas „litvomanus“, suerzindamas mūsų prisisiurbusią lenkiškos dvasios ano meto kunigiją; kursai, anot lenkiškų šovinistų, kaip „piktas ir nesanziniškas darbas“, buvęs vaisiumi „nepriderancio laiko ir mylinčio savo ypatybes separatizmo“, o kursai mokslo vyrams, ypač lingvistams, ne menkai akyvos suteikė medegos*), toksai laikraštis, rodos, ir ateityje ne prastos savo svarbumo. Be to dar ir tas krutėjimas ant lietuviškų dirvonų, kursai su įsteigimu „Auszros“ tarpe Lietuvos apšviestunų apsiereiškė ir laike tų dvidešimties metų, kurie nuo atsiradimo to laikraščio praėjo, tokius puikius vaisius sulyg šiol' išdavė, laikui tolyn bėgant, suteiks mūsų tautai dar didesnę naudą; todėli, abejot negalima, ir ateisiančio laiko istorikas lietuviškosios kultūros žingeidus bus turėt tulas žinias, kaip apie gadyne, kada pasirodė „Auszra“, taip ir apie priežastis jos atsiradimo. Kaip vienam iš tų, kuriems lemta buvo žodžiu ir darbu prisidėt prie įsteigimo pirmojo lietuviškoj dvasioj laikraščio, tegul-gi bus ir man daleista čion nors kelis fragmentus atsiminimų iš ano laiko šios dienos tautiečiams paduoti.

* * *

Kas yra skaitęs 1834 m. Karaliaučiuje atspausdintą Augusto G. Krausės knygą: „Litthauen und dessen Bewohner in Hinsicht der Abstammung, der volksthümlichen Verwandtschaft und Sprache“, tas, rasi, žinos, kad autorius, kursai mūsų tautą ir jos kalbą savo laike labai gerai pažinojo, visą mūsų „literaturą“ ant 2^{1/2} lapų (Š. 138—141) aprašo, išsitardamas, jog, išskyrus Donelaičio „Metus“ ir lietuviškas dainas, mokslinčius ir be jos pažinties nieko neprarandęs, nes spausdinti raštai esą tik religijiško turinio. Ir L. Rogalski's, kursai daug vėliaus lenkiškoje Orgelbrand'o encyklopedijoj (Warsz. 1859—1868) trumpokai apie lietuvius rašė, sako — dainos ir „ypačei priežodžiai“ tai esanti kuone visa mūsų literatura. Keturias — penkias — ir šešiasdešimties metams priguli, kaip žinoma, veiklumas Daukanto ir M. Valančiaus, kurie gana daug prisidėjo prie tvėrimo „literatūros“, bet ir tame laike, jį, išskyrus Daukantą, iš didesnės dalies, rāndasi dar rankose kunigijos, kuri kaip įmanė, taip ir ganė savo aveles ir,

*) Slg. Bezzenberger's „Beiträge zur Kunde d. indogerm. Sprachen“ XVIII.

kaip reikalą suprato, teip ir apie jų apšvietimą rupinosi. Be to dar ir toki veikalai, kaip „Žemaitių viskupistė“ ir Daukanto „Budas“ — vienintėlės versmės, iš kurių žingeidus lietuvius tulas žinias iš praeities savo tautos semti galėtų — buvo visados retai kur randami, retai kam prieinami. Dar apie 1860—65 m. visas lietuvių apšvietimas, kurį tuomet iš lietuviškų knygų pasemt galėtu, paėjo iš „Lementoriaus dėl mažų vaikų“, ir „Ankso Altoriaus“. Teip bent rašantis šituos žodžius savo prigimtoje kalboje „mokslą“ sėmė iš „Lementoriaus“, „Aukso Altoriaus“, „Gyvenimo S. Panos Marijos“ ir „Szauleniszkiosenelio“; su Rhėsos išleista Donelaičio „Metais“ aš susipažinau tik trečioje kliasoje budams nuo kun. Čėsnos, gimnazijos „praefecto“, su Daukanto „Budu“, Valančiaus „Žem. viskupiste“ tik universitetan patekęs; dar, regis, vėliaus man į rankas papuolė „Anykščių šilelis“ Geitlerio knygoje „Litauische Studien“. Kad ir kitiems mūsų apšvietunams, kurie tuomet į „mokslą“ ėjo, ne geriaus sekėsi, rodos, abejot nereikėtų. Tik instinkto laikantės reikėjo tuomet mums, tarp visokių svetimtautiškų pagundų, tolyn žengti, jei kuriam nebuvo lemta pražudyt savo tautystę.

Maskvon 1873 m. atvykęs, atradau čion, kiek atsimenu, mažutėlę ir, regis, vienintėlę to laiko lietuvišką draugystę iš 4—5 vyrų, ale ir tą pačią jau suirusią iš priežasties, jog A. Botyrius ir J. Mikl., pabaigę mokslą, turėjo iš jos išstot, todėli ir menką jos biblioteką, kurioje turėta, tarp kitų, Schleicher'io gramatiką, Donelaičio „Metus“, išdalinta tarp sąnarių. Iš biskelį senesnių studentų, kurie užsipleno paminėt jų vardus, atradau Maskvoje V. Stan. ir Vincą Pieterį iš Žurių-Gudelių, su kuriais, ypačei su pastaruuju, ilgus metus sėbraujant, ne kartą mums teko kalbėt ir ginčytis apie lietuviškus reikalus. Kuomet vieni ano laiko lietuviai, kaip Botyrius, su pagelba rusų tikėjosi ką gero savo tėvynei laimėti, kiti vėl, kaip Blaškus, Puišys į lenkišką putė dudą, arba kaip Kudirka, Oliaka, Pašukanis, Janušis ir k., neutrališki budami, tik apie savo rupinosi lekcijas, mudu su Pieteriu ilgus — nes net 6 metus — drauge užsiiminėjova lietuvišku klausimu, iš visų pusių jį apsvarstydamu. Priegtam dar ant istoriškai-filologiškojo fakulteto esant ir su latviu Šlėzinių Andrium' sėbraujant, man teko susipažint su gyvenančiais tuomet Maskvoje latviais, tarp kurių buvo toki garsūs vyrai, kaip K. Valdemaras, Fr. Brivzemniaks ir kt., su kurių darbais ir nuopelnais męs susilygiut negalėjom ir nuo kurių mums galima buvo daug pasimokinti. Latvių susirinkimuos apsilankant, man susipažint teko su jų literatura, laikraščiais, su jų tautiškais idealais, literarišku trusu. Ant vieno tokio pas Krūgerį susirinkimo, ant kurio dalyvavo ir Valdemaras, kiek atsimenu, buvo užgautas klausimas ir apie mūsų literatūrą, velyta ir mums įsteigt laikraštį ant paveikslo jų anometinio „Baltijas Westhnesio“ ir tt. Visų tų mūsų disputų, kaip su latviais, teip ir su Pieteriu, šiandien atsimint negalima, čion tik tiek, rasi, reikėtų sakyt, jog kuomet V. Pieteris lietuvius apšviesti geidė dalykuose praktiško gyvenimo, per suteikimą jiems žinių apie žemdirbystę, sodauninkystę, bitininkystę, gyvulių auginimą ir tt., mano supratimas apšvietos reikalų buvo biskelį kitoniskas. Nesiginčydamas apie reikalingumą bei naudingumą apšvietimo praktiškame gyvenime, pagerinant tokiu budu medegiską

žmonių buvį, aš jau ir tuomet nekarta darodyt buvau bandęs, jog suteikimu tik reališko mokslo žinių tautą užgąnėdinta dar buti negali; kad ypačėi pralobėliai-lietuviai strimagalviais iš savo lietuviško kailio pirmieji išsineria; kad drauge su pagerinimu materiališko buvio — labiausia rupintis reikia supažindinti tautą su jos praeitim, jos istorija, ir jog lietuvių apšvietimas tik tada apšvietimu galės vadintis, jai jis bus remiamas ant tautiško pamato, pakeliant, gaivinant tautos dvasią.

Gaila man didei, jog tuomet nedasiprotėta nė iš mano, o, rasi, nė iš Pieterio pusės visus mūsų ginčus užrašyti: jie šiandien butų turėję ne menką istorišką vertę. Tokiose mūsų diskusijose, ant rašto paliktose, šiandien galima butų rasti ne vieną motyvą mūsų vėlesnio veiklumo, ne vieną idėją, kurią paskiaus rupinomės įkūnyti, realizuoti. Rods ir šitame dalyke su laiku, jei dar taps apgarsinta korespondencija su P. Kr., Diel., Norkum, Vil., Plepiu., Markuza, Agl., Janušia, Mikl., Botyrium ir kt., ne menkai šviesos išsisplės ant tos visos gadynės (nuo 1873—1880 m.), kada mės medegą rinkom, projektus taisėm, apmąstydami būdą atgaivinimo mūsų tautos. Tuo tarpu čion tik pristat galima tulus užmanymus iš tų užrašų, ką mano rankose randasi: juose, kaip matysim, atsispindi tos idėjos, kurios mus' lietuviškas širdis gaivino, mus' studentišką protą apėmusios buvo.

Nuo 1873 iki 1877 m. tuo tarpu čion pas save jokių užrašų neturėdamas, paduosiu tik tulas ištraukas iš užrašų, kurie yra užsilikę mano „medic. kalendoriuje“ 1878 m., kame, drauge su visokiomis tyrai mediciniškomis tėmomis, receptais ir tt., daugybe užrašytų per vakacijas lietuviškų žodžių, burtų ir tt., randasi ir tuli užmanymai, kuriuos čion paminėti ne bus pro šalį. Teip antai, d. 5/17 sausio randame paminėta gramatą į P. Vil. Petrapylėje, kurioje užmanyta reformuot mūsų rašybą, įvedant š, č, ir paduota projektas įsteigimo literariškos draugystės. Toliaus užrašuose to paties meto randama — daugiausiai da lenkiškai — užrašyta: „podczas wakacyi opracować kwestyę żydowską“; „dokonczyć zaczętego dzieła o krzyżakach“; „zwiędzieć pilekalnisy i obejrzyć mogiły“; „zwiędzieć Podborek i zbadać tameczne mogiły starożytné“; „o pochodzeniu litwinów“; „zgłosić się do proboszcza Grażyzskiego po czaszki (crania), które się znajdują w sklepie koscielnym“; „na podstawie statystycznych danych zbadać wiek zawierania małżeństw w parafii Bartnickiej“; „długowieczność litwinów“; „wydać okólnik do nauczycieli wiejskich i księży w celu zbierania, podań, pieśni i t. d.“; „wydać pieśni litewskie z przekładem w „Izwestia obszcz. jestestwoispitatelei przyrody, antropologii i etnografii“; „dowiedzieć się o położeniu warowni krzyżackiej w Szakach“; „przełożyć kronikę Wiganda podług wydania dra Hirsch'a w „Scriptores rerum prussicarum“; ir kt. moksliški projektai, kurie, iš tėvynės išsikrausčius, realizuoti tapt negalėjo. Dienoje 22 vasario (6 kovo) randame mano ranka užrašyta: „Dąžność do rozpowszechnienia oświaty — powinna być godłem życia“ su parašais: mano, V. Pieterio, Oliakos, kurs maskoliškai „Goliak“ pasirašydavo, ir J. Kudirkos iš Ramoniškių, o d. 2/14 kovo, neatsimenu iš kokios priežasties, užrašyta: „pracuj wytrwale — nie szukaj pustego rozgłosu, a bądź pożytecznym — unikaj walki z wiatrakami — mniej słów, więcej czynu — ciągle miej przed oczyma cel, do którego dążysz!!!“ Nors gramatos su

augščiaus paminėtais vyrais visos lietuviškai rašytas, bet šituose užrašuose tik du kartu lietuviška kalba vartota: d. 29 gegužės (10 berželio) stovi: „įsteigt draugystę lietuvių - mokslininkų“ ir, baigiantės metams, 30 gruodžio parašyta: „perėjusį metą nieko gero nepadariau . . . ar-gi ir ateinantis laiks bus teip dėl manęs blogas . . . ar-gi aš negalėsiu nekokios naudos padaryti?“ . . . Kas tuomet po žodžiu „nauda“ suprantama buvo, negalima dabar gerai žinoti, tačiau, rodosi, tuomi manyta, jog nespėta prirengt darbo, kuriuomi buvau užsiėmęs, apie kryžokus, o kursai veikalas vėliaus, sutrumpintoj formoje buvo patalpintas „Nauj. Keleivijė“ (1881 n. 35–40) ir „Apie senovės Lietuvos piles“ dar vėliaus „Lietuviškoje Ceitungoje“ (1882 n. 32) pradėtas ir „Aušroje“ (1883 n. 1 ir sek.) atspausdintas tapo. Paduotieji augščiaus užmanymai buvo rašyti ant IV ir V medicinos kurso esant; užrašuose sekančio 1879 m. randama tik žinias apie atliktus eksaminus ir daugelį kitų rupesčių, kaip ir apie laiką iškeliavimo į užrubežį: matyt — tuomet personiški reikalai stovėjo ant pirmos vietos, o apie Lietuvą nors iš dalies — užmiršta. Iš visų tų užmanymų, praktiškame įžvilgyje, regis, svarbiausias buvo: projektas įvedimo mūsų rašybon čekišku litarų č, š, kurias ir broliai Juškevičiai savo „Liet. dainose“ (1880) jau vartoja, ir „užmanymas literariškos draugystės“, apie kurios įsteigima vėliaus „Lietuv. Ceitungoje“ (1882 n. 15; slg. ir n. 12, 17, 31, 32, 33 ir 36) ir „Aušroje“ (1883 n. 4) buvau rašęs ir statusus sutaisęs, iš kurių paskiaus „Byrutė“ pasinaudojo.

*

*

*

Kada tokiu budu mums klausimu apie įsteigimą moksliskos draugystės užsiiminėjant, rudenyje 1879 m. įsikurė Tilžėje „Lietuviška literariška draugyste“ („Litauische literarische Gesellschaft“) ir iš laikraščių teko apie tai dažinoti, męs, iš didelio džiaugsmo, parašėme trumpą „adresą“, velydami draugystei pasekmingiausiai trustis ant dirvonų lietuviskos kalbos, ir jį, su parašais mano ir dar 2 ar 3 studentų, išsiuntėm ant vardo neužmirštinojo Ed. Giseviaus. Veik po tam ir man pačiam reikėjo apleist Maskvą ir išsinešdinti pietų link net už Dunojaus, kur lemta buvo ilgas metų elias pergyventi ir čion, jau pirmiaus gerokai apspazinusiam su etnografija bei antropologija, užsiimt trakiška etnologija.

Tokiu budu toli nuo maskoliškojo rubežiaus, žemėje absoliutiskos liuosybės apsigyvenus, dabar lengviaus buvo susinešt su Prusijos lietuviais, pas kuriuos jau ir tuomet, nors menką, laikraštinkystę galima buvo rasti. Veik ant vietos tvirtai atsisėdus ir officialiską trusą, kaip reikiant, užvedus, pirmas mano velyjimas buvo — susirašyt su prof. Pr. Kuršačiu, kursai tuomet išleidinėjo vieną iš seniausių lietuvisku laikraščių „Keleivį“. Nuo Kuršačio dasižinojės, jog jis, iš priezasties senatvės ir ligos, negalėsias tolyn išleidimą savo laikraščio varyti ir kad jis pavedęs mokintojui Einarui iš Klaipėdos tą laikraštį, kaipo „Naująjį Keleivį“ Tilžėje pas Reyländerį išleidinėti, aš pasiskubinan susipažint su Einaru ir Reyländeriu ir, gavęs šito pakvietimą, pradėjau sandarbininkauti. 1880 metuose minėtame laikraštyje patalpinta tapo keli mano straipsniai, todėl ir užrašuose to meto randama tankiai paminėta, toks ir toks rankraštis nusiųstas tapęs Einarui ir

tokiame ir tokiam „N. Keleivio“ numeryje atspausdintas. Iš užmanymų to meto reikėtų paminėt gromatą, d. 28 balandžio į Agl. Maskvon rašytą, kurioje yra raginama, idant likusieji ten studentai ir farmaceutai lietuviai susitelktų draugystėn, išitaisytų kasą ir tt. Akyva yra gana ir gromata, rašyta 22 d. berželio vyriausybei „Liet. liter. draugystės“ Tilžėje su užmanymu, idant jį užsiiminėtų išleidimu veikalų Donelaičio, Daukanto ir kitų populiariškų raštų; šitas tačiau užmanymas, kaipo nesutinkas su draugystės statutais, negalėjo but išpildytas. Nuo 1881 m. prasideda mano sandarbininkystė ir M. Šerniaus „Lietuv. Ceitungoje“, o daugybėje gromatų į Dr. Pieterį, apsigyvenusį Demjanske, į Miklaš. Heidelberge, vėliaus Paryžiuje, į Agl., Linką, Jan. Maskvoje, į Norkų Lietuvoje, į Einarą, Jakobį Klaipėdoje, Vil. Petrapylėje ir kt. buvo apsvarstomas „lietuviškas“ klausimas ir kt. dalykai.

Patalpintieji „N. Keleivijė“ ir „Liet. Ceitungoje“ mano straipsniai, drauge su Dr. J. Sauerwein'o dainomis ir kt. raštais, įgabeno tuomet lietuvišką dvasią į tuos be jokios dvasios išleidinėjamus laikraščius. Sandarbininkavimas šituose laiškuose man buvo labai naudingas: iš vienos pusės persiliudyjau apie vertę mano pajiegų ant literariškos, teip dar menkai išdirbtos, dirvos, o antra — persitikrinau apie reikalingumą laikraščio, lietuviškoje dvasioje išleidžiamo. Šito dalyko dėlei aš dar pradžioje 1881 m. buvau su typografu Žeinovu Rusūke susirašęs, norėdamas ten pas jį lietuvišką laikraštį spausdinti. Bet nekalbant apie politiškas sąlygas — rusams tuomet dar *de facto* Bulgariją valdant — netikusias išleidinėjimui čion lietuviško laikraščio, ne lengviaus buvo ir su sandarbininkyste. Iš mano Maskvos ir Petrapylės pažįstamų dar tuomet negalima buvo — atskyrus iš dalies Vil., Pieterį — nė vieną rasti, kursai butų tikęs dėl literariško darbo laikraestyje; tik nuo vieno Norkaus, talentuoto išguldytojo Kondratavičiaus „Margio“ ir kt., su kuriuomi nuo kelių metų gerai pasipažinojau, galima buvo patogaus literariško darbo laukti. Kada gegužės mėnesyje 1882 m. Belgrade apsilankant, vėl buvau bandęs spaustuvėje draugystės „Obilicev vienac“ derėtis apie spaudinimą lietuviško laikraščio, mano pažįstamieji serbai: Katić, vėliaus „skupštinos“ prezidentu buvęs, N. Nikolić, Ješa Kočović ir kt. rodyjo man mest šalin tokį nepraktišką užmanymą išleidimo lukiško (periodiško) laikraščio, teip toli nuog mano gyvenimo vietos ir Lietuvos rubežių.

Tuom tarpu mano straipsniams paminėtuose laiškuose pasirodžius atvyko manėsi nuo kelių iš Prūsų-Lietuvos vyrų pritarianti raštai, kurie ragino ir tolyn tokioj jau dvasioje trustis. Tarp šitų korespondentų ant pirmos vietos reik paminėti vardą Jurgio Mikšo iš Virkytų, kuriam, kaip vėliaus matysim, buvo lemta ne menką žaist rolę mūsų susinėsimuose. Ant jo gromatos, rašytos berželio 1881 m., atsiliepdamas, aš dar d. 20 spalnio prašiau man pranešti, apie skaitlingumą lietuviškų laikraščių bei knygų skaitytojų ir ar jam, Lietuvoje ant vietos gyvenant, negalima butų išleisti veikalėlio: „Iš Lietuvos senovės.“ Tie patys straipsniai suvedė mane į pažintį teipogi su J. A. Vištaliu (Višteliaucku. Red.), gyvenusiu tuomet Orlic'e, Poznanijos provincijoje, kurio pilną patriotizmo laiską pirmą kart 26 gruodžio 1881 m. apurtėjau, ir su Jonu Šliupu.

Vasarą 1882 m. man Vindabonon, vėliaus Pragon, ant ilgesnio laiko persikėlus, susirašinėjimai, kaip su daugeliu augščiaus minėtų lietuvių, taip ir su Mikšu bei Vištaliu buvo gana tankus ir, jei mūsų gromatos su laiku taps surankiotos, jos suteiks gana šviesos mūsų patriotiškam trusui.

Pragoje gyvenant, kur aš tuomet medicina ir darbu bibliotekose užsiėmęs buvau, teko man pas Calvę, kursai Schleicher'io „Handbuch der lit. Sprache“ išleido, apsilankant pasikalbėti ir apie sąlygas spaudinimo lietuviškų knygų, resp. laikraščio. Tada, mat, norėjau Pragoje išleidiu laikraščio užsiimti. Sandarbininkų tuomet jau buvo galima daugiau surasti, kurių skaitliuon galima buvo priskirt D-rą Sauerwein'ą, Vištalių, Dagilių, Šliupą, Norkų ir kt. Nors ant pažinties su minėtais vyrais atsiremiant ir galima buvo bandyti laikraštį įsteigti, bet vis-gi buvo sunku atsakyti ant klausimų: 1) kur jį spausdinti; 2) kokiū būdu platinti ir 3) ar atsiras skaitytojai? Pragoje spausdinti ir man pačiam, daugybe sunkių darbų apsikrovusiam, išsiuntinėjimu užsiimti vargiai būtų buvę galima. Tiesa, kad Dav. Silves., Jonas Juškevičius ir kt. buvo man atsiuntę po kelis adresus tulų lietuvių, katriems būtų reikėję laikraštį prisiųsti, bet siuntinėjimas iš Pragos uždengtuose konvertuose būtų labai brangiai atsėjęs. Reikėjo todėl atrast kitą kokią vietą, arčiaus Lietuvon rubežiaus, iš kurios galima būtų kontrabandos keliu laikraštį ir lietuviškas knygas platinti. Šitame dalyke didei naudinga buvo pažintis J. Mikšo, be kurio pagalbos ir truso negalima buvo išleidimu ir platinimu laikraščio užsiimti. Tuom tarpu Norkus buvo jau prisiuntęs pluoštą eilių, Vištalius — „Lietuviškąją kalbą“ „Op, op, Nemunėli“ ir prižadėjo daugiaus rašyti, Dagilis, Šliupas, Pieteris — po kokį straipsnį atsiųsti: žodžiu sakant jau širdžiai ramiaus darėsi. Todėlei gromatose, d. 7. sausio 1883 m. Vištaliui ir Mikšui rašytose, aš užmaniau įsteigt lietuvišką laikraštį Ragainėje po Mikšo priežiūra ir, pritarimą abiejų apturėjęs, d. 23 sausio išsiunčiau Mikšui prospektą „Auszros“ drauge su tulais straipsniais, o 30 d. to-pat mėnesio ir „prakalbą“ naujam laikraščiui. Nors medega pirmamjam numeriui visa prirengta buvo, tačiau jo spaudinimas gana ilgai tęsėsi ir Nr. 1. „Auszros“ tiktai 13 d. balandžio Pragon atvyko.

Tokiū būdu, kaip parodyta, man su Vištaliu, kaipo literatams, su J. Mikšu, apsiėmusiu spaudinimą bei platinimą laikraščio prižiūrėti, susitelkus, teko mums trims prie lopšio gemančios „Auszros“ stovėti: pastarojo vyro nuopelnai, nors jis reputacijai laikraščio, kaip toliau matysim, nuo pat pradžios ne menkai užtenkė, yra gana stambūs ir apie juos ant šitos vietos, dvidešimtsmetinį „Auszros“ jubilėjų švenčiant, reikia nors keliais žodžiais, su pagarba paminėti.

„Auszros“ programą, kaip aš jį tuomet supratau, patilpęs yra jos „prakalboje“, kuri spaudinantės į „priekalbą“ pavirto. Kaip jau iš motto: „hominas historiarum ignari semper sunt pueri“ matoma, mūsų „Auszra“ Lietuvon savo spindulius leisdama ir pagal ano laiko išgalė apšviest žmones geisdama, ketino, ant istoriškai-tautiško pamato stovėdama, suteikt skaitytojams tulas žinias, iš kurių lietuviai garbingesnę senovę, savo praeitį, kurios jie gėdintis neprivalo, pažinti galėtų. Apart to jau ir tuomet norėta, kiek galint, vesti kovą prieš tuos ne-

lemtus, barbariškus gaivalus, kurie mūsų tautą ir jos gražią kalbą slogino. Užtarimas lietuviškos kalbos bažnyčioje, mokslinyčioje jau ir tuomet išrodė mums kaip tautiška pareiga. Palikdami, kaip ir ik tol kad buvo, kunigijai rupestį apie dvasišką mūsų žmonių apšvietimą, o Prūsų-lietuviškiems ano laiko laikraščiams platinimą, per pamokslus, dvasiško mokslo, mes jau tuomet sakėm: „laikraštis mūsų bus tik svietiškas ir, pagal išteklių ir pajėgas mūsų, atgabęs žinias tik iš visatinio mokslo“, kurio — nota bene! — kaip dabar, taip ir tada mums labai pritruko. Ir šitos užduoties mes laikėmės, iki gyva buvo „Ausra“. Ale — jau čion tuojaus prisipažint reikia — kaip manyje, taip ir kituose ano laiko lietuviuose dar kita mąstis buvo kilus — bandyta dar kitą siekti sekti, daryt eksperimentą: ar-gi ne galima būtų su laiku ir mūsų tautą iš tos prapulties, kurion ją istorija pastumėjus buvo, išvaduoti ir jai jos individuališkumą atitaisyti. Jau jeigu, kaip mes tuomet žinojom, daugelis kitų tautų, kaip graikai, rumunai, bulgarai, serbai, čekai, su kurių atgijimo procesu mums buvo tekę ant vietos, labai iš arties susipažinti, iš sunkesnių vargų, nelaimių išbrido, atsigaiveliavo ir šiandien, kaip tautos, įėjusios tur joms priderančias vietas, tai argi jau būtų, tarėmės, lemta mūsų, rasi, seniausiai ant žemės tautai pražuti, jokio pėdsekio kulturoje ir omenyje žmonijos nepalikus? Man jau ir tuomet iš galvos išeit nenorėjo pranašystė kun. Krusės*), kursai, kaip matai, dar 1834 m. kalbėdamas apie išsiliuosavimą graikų iš po turkiško jungo, su atžvilgiu ant ano laiko lietuvių, išsitarė: ne galima esą užginti, juog su laiku susivienyjus, tulo išmintingo vadovo vedama, rasi, dar ir lietuviškoji tauta įgysianti naują gyvastį, naują garbę . . . Ar šitame įžvilgyje „Ausra“ ką gero ištaisė, lietuvius vienybėn šaukdama, ne čion vieta apie tai kalbėti.

O tuom tarpu naujam laikraščiui pasirodžius ir jį vienur-kitur išsiuntinėjus — jį žmonės su dideliu entuziazmu priėmė. Taip — terp kitų — Jonas Juškevičius iš Kazaniaus rašė: „Ačiu, šimtą syk ačiu, už žodžius parašytus tokiu gražum liežuviu lietuvišku, kokį skaityti ir sapnyj ne sapnavau . . . Ačiu Viešpačiui, kad man nusidavė ant pabaigos mano gyvenimo regėti „Auszroj“ prabudinimą iš miego, arba letargiško sapno Lietuvos ir lietuvių: Galiu mirti, pamatęs aušrą mūsų atsigaivinimo, apie kurį aš per 25 metus dumojau“ ir tt.**). Teipo-gi N. Akelaitis iš Paryžiaus, Vil. iš Belgijos, Gorodeckis, Dagilis, Pieteris ir kt. rašė — su pasigėrėjimu laikraštį skaitę ir velijo jam geriausio pasisekimo. Akyviausias tačiau buvo raštas, Dav. Sily-o atsiųstas, kelių drauge pasirašusių ukininkų iš Raseinių pavieta, kurie meldė Dievo palaiminimo mūsų darbu, ragino tolyn ant jų gero trustis, prašydami, idant išleistuvę „Auszros“ Kaunan ar Vilniun perkeltumėm. Iš priežasties šito rašto, o rasi, dar labiau iš savo to metinio nayviškumo, aš d. 22 balandžio išsiunčiau Petrąpylėn gr. Tolstojui, vidaus dalykų ministrui, raštą, kuriame plačiai išguldęs motyvus išleidimo „Auszros“ ir norėdamas, kad lietuviškas laikraštis, legališku tapęs, ne reikalautų kontrabanda šelptis, prašiau, idant daleistų 1) ap-

*) Litthauen. S. 107; slg. ir „Pranašystė vieno vokiečio“. „Tėvynės Sarge“ 1889 m., Nr. 6. —

**) v. Žine nuog „Auszros“ (Nr. 2 p. 54). Red.

lamiai spausdinti lietuviškus raštus lotyniškėmis literomis ir 2) perkelti „Auszą“ į Kauną. Atsakymo, kaip à priori tikėtis reikėjo, neapturėta.

Prie šito fiasco veik prisidėjo ir kitas:

Kaip augščiau minėta, mūsų neutrališkame projame nė žodelio neminėta apie kokias ir nebutų kovas su mūsų tautos luomomis. Ypač męs tuomet ir neturėjom nė priežasties, nė noro, nė užkabinėti kunigiją, nė su jaja kariauti; atpenč — męs geidėme su jaja ramiai gyventi, turėdami tarpe jų vieną - kitą gerą draugą ir sandarbininką. Tačiau visai kitaip atsitiko ir visai prieš mano norą.

Nors visa raštiška medega ėjo per mano rankas bei redakciją, suvis be mano žinios pirmamjame numaryje „Auszros“ patilpo tulas straipsnis, kursai be reikalo sukirkino kunigiją. J. Mikšas, norėdamas, rasi, užsipelnyt literarišką vainiką, patalpino laikraštyje niekam netikusią recenziją nesenei išėjusios Kraševsk'io „Witoloraus“, Vištaliaus išguldytos, kur jis ir parašė: „Kas Grikonams Odisėja su Ilijada, Rimijonams Enejida, Židams senasis testamentas, krikščionims naujasis testamentas — tai mums, kaipo Lietuviams, szita giesme Witoloraus, pirmoji dalis anos didžios epepejos wardu „Anapielas“ ir tt.*). Cituoti čion žodžiai be takto, be gilesnės dalykų pažinties parašyti, suarziuo labai kunigiją ir kun. Ant. Baranauskas, nuo kurio tokio darbo ne buvau laukęs, pasiskubino per „Przegład Katolicki“, kuri visi Lietuvos kunigai skaito, su protestu ne tik prieš tai, kad patalpinau „Auszroje“ jo vieną dainą, bet ir prieš tą Mikšo nelemtą palyginimą Witoloraus su Nauju Testamentu. Rods aš, atradęs tą jo recenziją, uždraudžiau tokių niekniekių daugiaus „Auszron“ be mano žinios ne kaisiuti, ale jau buvo per vėlai: ir tie kunigai, ką „Auszros“ nė akyse nebuvo matę, pradėjo ant mūsų darbo šnairiai žiurėt ir atsisakė nuog jos skaitymo ir platinimo. Prie šito dar ir keli ginčai su lenkais ir aplenkintais bajorais iš dalies užkenkė mūsų laikraščiui, ne minint jau to, juog maskoliškoji policija, gaudydama ir degydama „Auszą“ tarpais neleido jai Lietuvoje platintis.

Prie vislab šito prisidėjo dar ir kitos nelaimės: ne reguliariškas laikraščio spausdinimas, suvilkinimas jo išleidimo iš tulos priežasties, kuri privertė patį Mikšą iš savo krašto bėgt, ir gana ilgą laiką lemaitijoj, ypačei pas D. Š. slapstyti. Tai atsitiko, kiek atsimenu rugpiučio ar rugsėjo mėnesyje. Rankraščius, kurie pas jį buvo likę, padavė jis išbėgdamas Martynui Jankui iš Bitėnų, bet per tai atspaudimas penktojo numerio labai pasivėlino, nės, kaip Jankus rašė, jokių pinigų Mikšas nepalikęs. Teip dalykams stovint, pradžioje lapkričio iš Genėvos, Šveicarijoj, atvyko raštas nuo J. Šliupo, kuris manęs prašė daleist jam apimt redaktorius vietą prie mūsų „Auszros“. Nors man asabiškai Šliupas pažįstamas dar nebuvo, 6 d. lapkričio atsakiau jam, juog jei nori, gal apimt redakciją. Kelioms dienoms prabėgus, sulaukiau ir patį J. Šliupą Pragoje, kur jis pas mane 2—3 dienas pragyvenęs, leidosi tolyn Tilžėn ir į Bitėnus pas Jankų. Šliupui pas mane esant, dalykai „Auszros“ ir kt. tapo labai plačiai apsvarstyti iš visų pusių ir tarp išlygų, ant kurių sutikau, idant jis redaguotų, buvo

*) v. „Musu knigos“ (Auszra Nr. 1. p. 18). Red.

conditio sine qua non, kad visi rankraščiai, „Auszron“ talpinami, turi per mano rankas eiti, ko reikalavo ir J. A. Vištalius.

Kada Šliupas, redakciją laikraščio apėmęs, apie šią kondiciją užmiršo, ar pildyt negalėjo, Vištalius keliuose savo raštuose, veik su jo vedimu nesutikdamas, ant manęs barėsi, buk aš „Auszrą“ padovanojęs Šliupui. Rankraščiai „Auszros“ numerij nuo 1 iki 7 — mano redaguoti; penktame numerije jau buvau įvesdinęs š, ć, kurių pirmiau neturėta; Šliupui apėmus redakciją šituodu ženklų, kaip ir ilgas y išmesti tapo. Tai buvo pirma reforma, kurią jis, nieko nesiklausęs, laikraštį įvedė. Apie tolymesnį savo trusą prie „Auszros“ jisai jau „Apszviotoje“ (1893 Nr. 14 ir 15, l. 831—840) aprašė. Man todėl liekti tiktai kelis žodžius pridėt, paaiškinant tulus dalykus, kurie, rasi tuliems ne žinomi.

Kada J. Šliupas prie „Auszros“ pristojų, nė man, nė kam kitam dar nebuvo žinoma, juog jam Kaune tulą laiką begyvenant, teko vaidtiesi su kunigais dėlei visokių menkniekių tikėjimiškų. Šitos priežasties dėlei Žemaitijos kunigai, kurie, regis, apie dievotumą Šliupo ir jo disputus buvo girdėję, dabar patyrę, juog jis „Auszros“ „rėdiku“ pasirašo — o tai buvo viena iš didžiausių jo klaidų — pradėjo, kiek atsimentu, musų laikraščio dar labiaus neužkęsti. Nors „Auszroje“ per visą jos gyvenimo laiką ateizmo ir su žiburium vidurdienyj atrast negalėtum ir tik vietomis, Šliupui redaguojant, jauti menką socializmo kvapą, tačiau ant jos pradėta, kaip ant kokio „bedieviško“ laiško žiūrėti ir iš ambonų nuo jos skaitymo drausti. Nors šitoksai kunigijos pasielgimas nebuvo racionališkas, didei neteisingas, šlovę laikraščio ir jo sandarbininkų skriaudžiantis, bet jis tuomi buvo naudingas, juog kunigija, iš snaudulio pabudinta, pasirupino veik įsteigt savo, tyrai katalikiškus, laikraščius: „Šviesą“, „Apžvalgą“ ir kt., kuriuosna jau nė socializmas, nė ateizmas įsiskverbti negalėjo — o tai buvo Šliupo nuopelnas ir jam lietuviai - katalikai už tai turėtų ne vieną acių ištart ir, rasi, su laiku kokį paminklą pastatyti.

Laike savo trumpo rėdymo „Auszros“ — nuo lapkričio 1883 m. iki 13 d. kovo 1884 m., kada Šliupą vokiečiai iš Prusų išvijo — jisai spėjo padirbt dar kelias klaidas, kurios ne tik lietuviškiems dalykams biskelį užkenkė, bet ir jam pačiam atgabeno negeistinas pasekmes. Kad pasirašymas „rėdiku“ buvo nemenka klaida — jau paminėjom: praktiškaus ir naudingiaus butų buvę anoniškiškai laikraštį vedant už vardo tulo Prusų - lietuvio, resp. M. Jankaus, pasislėpus. Antra, „Auszros“ dalykus savistoviai valdyt pradėjęs, Šliupas tuojaus kaip „redaktor“, kreipėsi prie „Dziennik'o Poznanski'o“, kurs buvo šunišku balsu „Auszros“ pasirodymą apskelbęs (slg. Nr. 7, 1883 m.), ir platokai apie prietikius tarp lenkų ir lietuvių kalbėdamas, tulus nereikalingus „lapsus linguae“ padarė, kaip rodos, per daug lenkams simpatijų išreikšdamas. Korespondenciją su tuom lenkišku laikraščiu jis ir „Auszroje“ (1884 m. Nr. 1—3) patalpino. Dasižinoję apie fraternizaciją „Auszros“ „rėdiko“ su lenkais (kaip vokiečiai juos myli, visiems žinoma yra), tuli, anot Dr. Sauervein'o nomenklaturės „sopagų laižytojai“ apskundė Šliupą, buk jis tarpe prusiškų lietuvių platinęs „panslavizmą“ ir šito kvailo, begėdiško skundo užteko, idant jį vokiečiai, kaip „panslavistą“, iš savo žemės išguitų.

Tokiu būdu Šliupui nuo „Ausros“ atsitraukus ir Amerikon iškeliauvus, o man pačiam dar ankščiau Vindobonon, paskui pietun link už Dunojaus, išvažiavus, ne galima buvo apie „Ausros“ rėdymą nė mislyti: ji perėjo rankosna Jankaus, kursai ją nuo gegužės 1884 m. iki rugpūčio 1885 m. gana gerai rėdė ir, iš dalies, prisidėjo prie jos išplatino. Nuo pastarojo mėnesio 1885 m. iki galui „Ausros“ berželyje m. 1886 m. jau savistoviai rėdė Mikšas, kurs, iš Žemaitijos sugryžęs, savą išitaisęs spaustuve, joje ir laikraštį spausdino. Jankui ir Mikšui rėdant, „Ausra“ iš palengvo, laikui bėgant, kaip rodėsi, vis geryn ėjo: raštai tobulinosi, sandarbininkų ir skaitytojų skaitlius didinosi. Aš neabejojau, juog ir „Ausra“, kaip ir šandien ant pav. „Varpas“ ir kt. nors vargingai, skurdžiai tolyn išeit butų galėjus, jei nebutų vėl nelaimė patį Mikšą kirtus: su jo spaustuve parduota drauge ir „Ausra“.*)

Teip tai pasibaigė brangios „Ausros“ dieneles.

* * *

Apie raštus, „Ausroje“ patalpintus, apie jų literarišką, ar moksliską vertę, apie sandarbininkus, kurių daugelis dar gyvi — nėra čionai ką kalbėti: kas bus žingeidus su jais pasipažinti, atras raštus pačiame laikraštyje. Ant kiek vėl „Ausra“ prisidėjo prie pakėlimo lietuviškos dvasios, kiek ji pastumėjo priešakin tautišką apšvietimą — dar sunkiau man butų apie tai kalbėti, tiek metų toli nuo tėvynės gyvenančiam ir krutėjimą santautiečių tik iš laikraščių pažįstančiam. Šitą dalyką, viliuos, atliks kas kitas, iš arties pažįstantis dalykų stovį. Man liekti tiktai, savo reminescencijas baigiant, dar ant šitos vietos kelis žodžius pridurti apie tuos, kaip man teip ir Šliupui, padarytus užmėtinėjimus nuo personų, kurios su įsteigimu ir gyvenimu „Ausros“ gerai susipažinusios nebuvo.

Dešimtsmetinį „Ausros“ jubilėjų apvaikštinėjant, „Vienybėje“ ir kt. organuose patalpinti tapo keli straipsniai, kurie buvo pilni klaidų ir netikrų žinių apie įsteigimą ir galą to mūsų laikraščio. Ne kalbant apie kitus autorius tų straipsnepalaikių, paminėt turiu vardą D-ro V. Pieterio, kaip matėme, vieno iš artymiausių mano draugų, kuris, nors didei „Ausrai“ ir jos platinamoms idėjoms sąjautė, tačiau, kiek žinau, nė jokių straipsnelių prie laikraščio ne prisidėjo. „Atviroje gromatoje“, kurią Pieteris, kaipo „Senas Lietuvys“, D-ruį Šliupui rašė („Apšvieta“ 1893 m. Nr. 14 ir 15. l. 827—831), tarp kitų dalykų, jis dasilytėjo ir priežasčių „Ausros“ atsiradimo ir jos puolimo. Paliokant šalyje užmėtinėjimus, kuriuos jis D-ruį Šliupui darė ir ant kurių pastarasis jau atsiliepė, čionais reikėtų tik tuos Pieterio žodžius pristoti, kuriuos jis apie „Ausrą“ rašo.

„Po mano akių — sako jis — isz menko grudelio iszdygo gražus medelis lietuviškas, suklėtė lapus ir pradėjo bujoti, kol ne pražydo 1833 metuose. Tiesa, žiedas buvo silpnas, nors gražus ir nukrito be vaisiaus. Kas kaltas žlugime „Ausros“? Ar stoka skaitytojų, ar stoka pirkikų? Kaip misliji, viengenti? Sviectas jau apie 1870 m. geidė lietuviško skaitymo, negalėjo jisai ne geisti jo ir apie 1883 metus. Dėlto stoka skaitytojų kaipo svarbiausią priežastį, asz atmetu. Tiesa, ne buvo jųjų daug, bet butų užtekę, jeigu... jeigu butų kitaip darbas vedamas ir kitaip pradėtas.“

*) Per licitaciją pragaišo ir keli mano rankraščiai, kurie pas Mikšą „Ausrai“ parengti gulėjo. —

Toliaus tarpe priežasčių „Ausros“ nepasisekimo — mūsų kritikai rodo, juog Basanavyčius, „Ausrą“ įsteigdamas, nepažinojęs savo draugų.

Ne pažindamas — girdi — gerai (draugų), kada rengėsi uždėti „Ausrą“ nesusinesė su jais. Per tai negalėjo gerai nuspresti nei takų laikraszcio, nei iš kur bus imti pinigai dėl spaudos. Kitaip sakant, atstu nuo žmonių savo kampo dirbdamas varė darbą, nors ir girtina, bet ne teip vedė jį, kaip reikėjo vesti. Ar-gi dyvai dėlto, juog darbas nenusisekė. Da gerai ir tai, kad nupuolimas „Ausros“ neatgresė kitų lietuvių nuo išdavimo laikraszczių . . .

Toliau, statydamas klausimą: „Kokio svietas laikrašcio tą syk norėjo ir dabar reikalauja“, Pieteris pagal savo vienpusiškas pažvalgas rašo:

„Daugumas svieto artojai ir katalikai — per tai daugumas ir geidžia tokio laikraszcio, kurs duotu žinias naudingas dėl lauko darbo ir mėgamas pagal tikėjimiską ir draugiską savo įtalpą. Ar davė „Ausrą“ tą, ką svietas norėjo gauti? Ne! . . . „Ausrą“ norėjo duoti žinias, tinkancias daugiaus dėl apszviestunų, ne kaip dėl darbininkų žmonių. Per tai ir medegiszka! žlugo. Nes vieny apszviestunų per mažai dėl užlaikymo laikraszczių. O reikia pridėti, juog ir apszviestunų daugumas negirdėjo, bau yra „Ausrą“ gimus, kaip negirdėjo, jąją mirus. Da greičiaus žuvo ji, nei kaip reikėjo, per tai, juog vartojo tokią kalbą, kuri nelengvai suprantama per apszviestunus, o da mažiau per svietą. Ar-gi gali ružyti ant mūsų žmonių už tai, juog jie nenorėjo pirkti nerėikalingų žinių, parasztyt mažai suprantamoje kalboje. Valyti kalbą negali vienu urmu, tik iszpalengvos; szitame darbe, kaip ir kituose, reikėjo eiti savo keliu ir nežiurėti ant priesų, kurie mūsų kalbą mutiniu, o ne kalba vadino. Prigimimas ne mėgsta paszokėjimų.“

Baigdamas savo užmėtinėjimus Dr. Pieteris, sako:

„Ir teip išdavime „Ausros“ buvo padarytos dvi klaidos. Tas kurs jąją uždėjo, nenorėjo pasikalbėti su savo pažįstamais lietuviams dėl nusprendimo busianczių takų ir isztekliams, reikalingo dėl jos išdavimo, užsitikėjęs ant savo iszminties. Ir, tiesą pasakant, tai žmogus ne menkas; ir žiurėdamas isz szono, turi pripažinti, juog turėjo pamatus dėl tokio užsitikėjimo: ir apszviestas, ir protingas, ir mylintis Lietuvą. Bet kas pasidarė? Užmirszo, ar gal ne girdėjo iszstarimo vieno Amerikos prezidento (kiek menu Džaksono), kuris paklaustas, dėlko visi jo užnamymai gerai nutinka, atsakė, juog jis niekadus neina pirma svieto, bet visados greta su svietu, nes ir geriausi ir naudingiausi užnamymai, ne laike pradėti, pražuna. Turi svietas buti jau atsakomai prisitaisęs, turi reikalauti ir geisti tų užnamymų, o tąsyk maža kibirksztelė, maža mislis mesta, netikėtai gausias iszduoda pasekmes. — Ir teip priežastys pražuvimo „Ausros“ gimė kartu su paczia „Ausrą“ o nevat gali sakyti, juog jos gulėjo galvose paczių rėdytojų, kurie, trokszdami kuonogeriausiai patarnauti savo tautai, siekėsi kelis szimtus metų peržengti viena akimirka. Jie tikėjo, juog karszta meilė tėvynės, sukrauta ją szirdyse, yra tai Archimedo prietaisa, kuriaja gali pajudinti žemes ir pragarus: Acheronta movebo!“

Pagaliaus paskaitęs ilgą pamokslą Dr. Šliupui už platinimą bedievystės ir jos pasekmes, Dr. Pieteris dar kartą apie mane sako:

Užmanant darbą nereikia sekti pėdomis uždėtojo „Ausros“. Ne reikia daryti tas paczias klaidas, ką jis darė.

Tai-gi dabar — paklaust galima butų — kokias teip stambias „klaidas“ padariau aš, „Ausrai“ gyvastį suteikdamas?

Anot V. Pieterio, kurio kritikoje, gal, svarbiausius iš visų užmėtinėjimų, „Ausrai“ darytų, randame, kaip augščiau girdėjom, buvus mano „klaida“ didžiausia, juog aš nepažinojęs savo „tavorščių“, su jais nesusinesęs, per ką galima butų buvę „takus“ laikrašciui nuspresti ir tt. Šitie jo žodžiai, tiesiok sakant, ant vėjo paleisti. — Mokintiesnieji ano laiko lietuviiai, kurių ne vieno vardas augščiau paminėta, žinojo, iš didesnės dalies, apie įsteigimą laikrašcio, bet tuos, kurie norėjo ir galėjo raštams prisidėti, galima buvo, iš pradžios, ant penkių suskaiityt pirštų. Vangumas vieny, apatija kitų, bailumas trečių

— laikė juos geram nuo „Ausros“ atstume. Patsai Pieteris, kursai, kaip paminėta, nė piršto nepakrutindamas, nieku prie „Ausros“ neprisidėjo, gavęs nuo manęs kelis laikraščio numerius, prašė, kad jam daugiau nebesiųstumėm, nes jis nenorįs už gavimą ir skaitymą uždraustų knygų patekt į policijos nagus. Iš kur pas jį vėliaus, jau 10 metų praėjus nuo pasirodymo „Ausros“, atsirado noras ir drąsa kitus mokinti, kaip laikraščius „uždėti“ ir juos vesti — ištiesų, sunku yra suprasti. Kas link pasiguodimo, juog „Ausra“ vartojusi sunkiai suprantamą kalbą, ir tas yra be tvirto pamato. „Ausra“ platinama lygiu budu, kaip Suvalkų gub., teip Žemaitijoj, negalėjo laikytis tik vienos kokios tarmės, ir žemaitiškai rašyti straipsniai negalėjo perdėm ant dialektiško suvalkiečių kurpalio perdirbami buti. Pagaliaus — jeigu mēs nebutumėm ėję „pirma svietu“, o vis „greta su svietu“ ir butumėm laukę, iki jis pradės „reikalauti ir geisti“ mūsų „užmanymo“, rasi, dar ir šiandien butumėm stovėję ant tos pačios vietos, kur pirm 20 metų stovėta. Su šiais keliais žodžiais galima D-ro Pieterio „atvirą raštą“ palikt ramiai gulint ten, kur jau jis patalpintas, ant pasimokimo tiems, kurie dar nežino, juog kritiką yra lengviaus rašyt, neng ką pozityviško padaryti. . . .

Istorija „Ausros“, kaip aš ją ėion pirmą kartą objektyviškai — sine ire et studio — ant dokumentų atsiremdamas, aprašiau, yra gana akva ir pamokinanti. Ji mums rodo netik atsiradimą idėjos, jos evoliuciją ir išikunijimą. Toliaus matome, kaip, pradėjusi spindėti „Ausra“ tampa centru tautiško judėjimo, kaip ji ir mirus randa pasekėjus („Varpas“ ir kt.), ir kaip ta menka lietuvių sėklelė, ant seniaus neapdirbtų dirvonų išberta, išduoda gana gražų vaisių, kuriuomi jau ir šiandien gėrėtis galima, ir juog dar 20—30 metų praėjus, kada nuo „aušrininkų“ daugiau nieko nebus likę, kaip smilėių žiupsnelis ir koks apipuvęs kaulelis, lietuviai, pakilę dar augščiau tautiškai, visados guodos „Ausros“ atmintį ir amžinai neužmirš jos nuopelnų. „Ausra“, kaip rodos, pergyvės savo nevidonus.

Toliaus — iš „Ausros“ istorijos, kaip ant delno, matoma ir tą žinomą faktą patvirtintą randame, juog mūsų kunigijai, kaip ir visų kitų tautų kunigijai, yra negeistinas „liberalizmas“. „Ausra“, ne abejotina, buvo „liberališkas“ laikraštis — to nė aš, nė kiti sandarbininkai gėdėtis neprivalo — ir, kaipo toksai kunigijai nepatiko. Ne minint tulo socializmo, kuriuomi keli Šliupo straipsniai biskelį atsi-duoda, „Ausroje“, kaip paminėta, „bedievystės“ nė ant vaistų ne rastum, o tačiau ji, iš priežasties kudiško rašpalaikio Jurgio Mikšo, apšaukta tapo kaipo „bedieviška“ ir kaipo tokia, persekiota. Vėlesnis pristojimas prie laikraščio Jono Šliupo, ant kurio sanžinės, rodos, nieks nesidrąsyt kraut atsakymo už bedievystės platinimą per „Ausrą“, buvo, tarytum, kokia baidyklė, idant žmones nuo „Ausros“ nubaidyti . . .

Kunigijai reikalingas buvo tuomet tyrai klerikališkas, ultramontaniškos dvasios, organas — ne „Ausra“, todėli jai ir kelias užkirstas tapo. . . .

Minės apie mano prietikius prie „Auszros“.

Rašo buvęs jos red. J. Szliupas.

Dar 7 metų vaikysčiu budamas, tėvų namuose, su didžiausiu užsidegimu Rakandžiuose mėgdavau skaityti balsiai motynai ir šeimynykščiams, vakarais grinčioje prie šakalio žiburio bedirbantiems, visokias lietuviškas knygeles, kokios man pateko į rankas: „Sziaulėniskų Senelių“, „Vaikų knygelę“, „Paaugusiems žmonėms knygelę“, įpatingai-gi „Bromelių“, „Gyvenimą V. Jėzaus Kristaus“, o teip-gi visa kakarine reždavau šventdieniais giesmes iš kantičkų, karunkas, litanijas, stacijas ir tt. Po daug sykių minėtus raštus beskaitant, man vienval naujų norėjosi. Bet jų nebuvo. Klėtyje, senoje skrynioje, pas tėvus gulėjo daug knygų ir rankraščių, paliktų dar nuo pradžios 19-to šimtmečio, kada Anufras Šliupas ėjo į mokslus, ir vėliaus iš paaišigos antro ketvirtadalio 19-to amžiaus, kada mano dėdės Feliksas ir kn. Aloizas mokėsi buvo. Tėvams nežinant nei nematant, aš tą skrynę nevieną sykį perverčiau, knygas ir rankraščius peržvalgiau, — tik bėda, kad lietuviškai maža ką radau. Radau rods kelioliką rašytų eilaviimų, bet daugumas buvo rašyti lenkiškai ar lotyniškai, o taip-gi visokios apie Lietuvą knygos, bet ne lietuviškos, kurių aš suprasti negalėjau. Tad nevieną sykį atsidusęs sav sakydavau: kam-gi tie raštai nelietuviški, kaip aš juos dabar skaityčiau!

Mano tėveliai — tėvas ir motyna — panudo mane toliaus mokinti, nės tikėjosi, kad aš busiųjų geru kunigu. O man tas taip-gi tiko — nės maniau sav, kad — jeigu kuomet pastosiu kunigu, tai kad rašysiu tai rašysiu knygas, bent vaikai ir suaugę žmonės turės ką skaityti, ne taip kaip aš dabar!

Teisybė, pasidėkavojant dėdėms — Rokui Vaitkui, kurs vaikus kaimo mokino mano tėvų namuose 1869 m. ir Ražuose 1870 m., o vėliaus kn. Aloizui, pas kurį „klapčiauvau“ veik vienus metus, ir kurs vėliaus mane remdavo pinigiska pagelba einant į mokslus, pramokau šiek-tiek lenkiškai ir maskoliškai. Bet kad į Siaulių gimnaziją nepasikė man išduoti egzamenas 1870 m. prie direktoriaus Fursovo, nei-gi Kaune 1871 m., tad per ašaras išprašiau tėvų, kad leistų į Mintaują, kur 1873 m. išdaviau egzameną į antrą kliasą gimnazijos. Tad dyklaikio metą, namon sugryžęs, vis-gi vartydavau skrynios skarbus, nors jų ir dabar neįstengdamas perimti, nors tuli raštai palytėjo labai daug Lietuvos istoriją. Ant nelaimės tie visi raštai supleškėjo ugnyje 1875 m., kada piemenukas padegė mano tėviškę. Tada į plėnį pavirto keturių ukininkų gyvenimai... Laimė, kad tuomsyk jau galėjau iš privatiškų lekcijų Mintaujoje gyvenimą pasidaryti, bent mokinimasi gimnazijoje nepersitraukė. Tame jau mete aš buvau beperguldinėjas iš maskoliškos kalbos apysakas, aprašančias gyvenimą jureivių, keliones į kitas dalis svieto ir tt. Hoffman'as buvo mano mylimu pasakininku, o vėliaus net išguldžiau iš vokiškos kalbos Reid'o apysakas iš gyvenimo Amerikoje. Rods tie dalykai likosi Lietuvoje, rankraščiuose, — bet gana, kad pildžiau savo žodį, — juog paugėjęs „kad rašysiu tai rašysiu.“

Mintaujoje gyvendamas vienok nesusiartinau su latviais, nes mat teko gyventi tarp žmonių, kurie velyk traukė į lenkų pusę, o ne į

latvių. 1879 m. tapiau pakviestas ant mokinio vaikų p. Kościalkovskio į Panedėlį, Zarasų pav. Vasarą ten perleidžiau naudingai. Bibliotékoje Kościalkovskių radau daug rankraščių apie ponijos viešpatavimą Lietuvoje nuo Liublino unijos iki 1795 m., kuriuos rankraščius, lenkiškai rašytus, verta, kad kas gautų ir paduotų į spaudą. Tačiau namai Kościalkovskių buvo perimti aristokratijos dvase, kuri dvasė man vienvald krimto širdį. Ypatingai man graudu buvo žiūrėti, kaip suaugę vaikai nieko vertėje laikė darbininką. Tačiau nedėdieniais turėjau progą padaryti ekskursijas į aplinkinius kaimus, kur įgyjau nevieną draugą lietuvystei. Visatinai, Kościalkovskių namai atsižymėjo dvase sulenkėjusių lietuviškų didikų... Aplankiau tuomet Rokiškį, Salamiestį ir daugelį aplinkinių kaimų, kur įsipažinau su tarpe rytiečių lietuvių.

Bet kada 1880 metuose pabaigiau gimnazijos mokslą ir, rods aštuonius rublius kišenėje turėdamas, pasiekiau rudenio Moskva, ten man kitokia apregė atsidarė. Pradžia buvo sunki. Universitete išsirupinau privilegiją nemokėti už lekcijas (kaipo vienas iš geriausių abiturientų), bandžiau net užsipelnyti mokesį už lotynišką disertaciją ant konkurso — bet telaimėjau tikrai pagyrimą užuot pinigų... Bet dėka prof. Ivanovui gavau pelningas lekcijas Leontjevo lycėume, kur tapiau korrepetitoriumi grovo Šuvalovo sunaus, o vėliaus įgyjau lekcijas namuose kunigaikščio Turkestanovo. Apsirupinęs apie buvį, galėjau kreipti atydą ant kitų dalykų.

Pažintįs tarpe studentų Lietuvoj iš visokių gimnazijų buvo mažos. Bet dažinojės, kad lietuvių yra suvažiavusių iš Šiaulių ir Starapolės, aš tuojau aplankiau keletą iš jų. Šiauliškiai buvo labiaus kosmopolitais, išauklėtais maskolių ir lenkų literaturos. Suvalkiškiai-gi labai nekenė lenkų, buvo namie išauklėti patrijotai, nors su maskolių literatūra išsilavinę protus. Netruko ilgai, mėš jau turėjome draugystę lietuvių studentų Moskvoje. Jei neklystu, aš raginau, kad mėš lietuviai raštus rašytumėme, įpatingai iš Lietuvos praeities. Žinoma, studentams rupi mokslas, tad man kaip ragintojui buvo įsakyta, kad pirmas pradėčiau darbą. Ir pradėjau. Pakiuojės Rumiancovo knygyne parašiau raštelį apie Lietuvos karalių Mindaugą arba Mindovę (kurs vėliaus pateko į „Auszros“ kalendorių), kurs tapė studentų susirinkime skaitytas ir ganėtinai sukritikuotas. Tačiau kritika manęs nepabaidė. Galiaus vienas iš mūsų draugų, apie kurį vėliaus neteko jau man nieko liet. literaturoje girdėti, įsteigė „Auszrą“, hektografuotą, kurioje talpinosi gramatikos pasargos, dainos, pasakos ir tulos žinutės, akyvos lietuviams. Dar pabaigoj 1880 m. mus draugystė sątaravosi siųsti peticiją pas Loris-Melikovą dėl atgavimo liet. spaudos; bet neužilgo 13 d. kovo 1881 m. carui Aleksandrui II kritus, mūsų projektas nebėssipildė. Bet man parupo Petropilė ir tenyksičiai lietuviai, su kuriais mėš neturėjome jokių artesnių žinių.

Vasarą 1881 metuose teko man su J. „Gailučiu“ aplankyti tulas įžymes Lietuvos šalis. Tarpe kit-ko, mėš atsidurėme į Panemunėlį. Ten radome seną Lietuvos prietelį, kunigą Katėlą, kurs buvo tikras darbininkas ant lietuvių dirvos. Rods jam nerupėjo Lietuvos išvalnyjimas nuo carų valdžios, bet dėl apšvietimo žmonių jis

yra prisidėjęs daugiau, negu aš galėčiau papasakoti. Iš pradžių kaip kamendorius jis apvažinėjo parapiją, norėdamas sužinoti, kiek žmonės prasilavinę yra skaityme ir rašyme. Pamatęs, kad nedaugelis ką mok, jis įsteigė moksleinę kožname kaimė ir iš žmonių tarpo išdirbo mokin-tojus. Pats kas sąvaite pervaziinėjo kaimus ir žiurėjo, ar mokinčiai išmokę buvo, kas buvo užduota. Nėsant rankvedžių nei skaitliavimui, nei geografijai, nei istorijai, jis perguldė reikalingas knygeles iš lenkiškos kalbos, ir mokinčiai, pasidarę nuorašus, mokinosi pagal norą ar išgalę. Netik jauni, bet ir seniai mokinosi. Už tokį darbą nekurie kvailiai laikė kunigą už beprotį. Bet nuomonės visur atsimainė, kada parapijoje pasklido daugiau šviesos. Aš pats tyrinėjau 23 merginas ir apie 20 vaikinų laike savo ten apsilankymo ir pamačiau savo akymis, ko Lietuvoje nebuvo niekur kitur regėjęs: jaunuomenė žinių turėjo tiek, kiek gimnazistai perėję 3 kliaasas. Rugojo visi, kad inteligentai nesuteikią istorijos Lietuvos . . . Kiek galėjau ir mokėjau, aš pats ir Gailutis papasakojome — nors tai tiktai trupiniai . . . Tai yra pa-vyzdis, ką gali vienas žmogus atlikti, net prie sunkiausių priespaudos aplinkybų, — jeigu tiktai pasišventęs yra dėl žmonių labo . . . Bet kiek mės tokių kunigų turime?! Tasai kunigas nesakydavo pamokslų bažnyčioje, bet už tatai jo parapijonai mokinosi namie. Garbė, amžina garbė tam milžinui dvasės! —

Pavasariį 1882 m, norėdamas susipažinti su Prusų Lietuva ir ištirti, ar mės „Ausros“ negalėtumėme užrubežyje spausdinti, ažuot namie hektografuoti, aš užsimaniau važiuoti ant vasaros į Prusiją ir ant laimės gavau užrubežinį pašpartą nuo Moskvos general-gubernatoriaus. Važiuojant pakeliui buvo Kaunas. Iš pašnekų su klierikais žinojau, kad seminarijos knygyne gulėjo nuo seniai rankraštis S. Daukanto Lietuvos Istorijos. Tad nusibaldęs į seminariją, mėginau Istoriją gauti, bet nei vyskupas Beresnevyčius nei kiti vyresninkai nedavė. Tad namuose inspektorius kn. Baranausko sėdau aš tą Istoriją persirašyti. Vos įstengiau tik pirmą tomą perrašyti, kaip turėjau naudotiesi iš pašporto i užrubežį, nės kitaip — vienam mėnesiui praėjus — pašortas nebetekęs butų vertės. Tad sėdęs Kaune į garlavį keliavau į Smalininkus, o iš ten į Tilžę.

Dyviną įspaudą padarė ant manes Prusija. Keliai dailūs, ukė kilta, namai kaimų ir miestelių švarūs, — bet dvasė žmonių kaslink savos tautos užmigusi! Tilžėje suėjau tulus vyrus iš Liet. Raštų Draugystės, ir tie lyg šaltu vandeniu mano karštą širdį apipylė, besidvydami, kad aš noris Lietuvą kelti . . . Prusuose nesą tokių žmonių . . . Jiems rupi tik trupučius musų pasakų, mįslių, dainas surinkti, idant išliktų tie skarbai mirštančių lietuvių tautos! Tik mės dar nemirštame! tariau sau, ir veltui jųs, Pruseliai, mums giedate: requiescant in pace! Nukakau į Ragainę. Ten maža lietuvių teteko sueiti, bet radau spaustuvę po firma Albin & Kibelka, kur bešnekant iš ne-tyčių teko pamatyti paeinantį iš Bitėnų jauną vyruką, kuriam rupėjo lietuviystės dalykai; tai buvo Martynas Jankus, kurs man pranešė, kad jau Višteliauskas iš Arelnyčios ir D-ras Basanavyčius iš Lom-Palankos susirašinėją su J. Mikšu ir Šerniumi apie lietuviškos spandos reikalus. Kantantas iš žinių važiuoju pas p. Šernių į Klaipėdą. Rods p. Šernius kaip maldininkas nebuvo man tinkamas, bet už tatai radau

karštą lietuvišką širdužę, tik antrą tokią teuztikau tuomet Prusų Lietuvoje. Jo „Ceitungoje“ peržiūrėjau raštus D-ro Basanavyčiaus ir veikia pats šį-bei-tą dėl patalpinimo prisiunčiau, norėdamas užmegzti susinešimus, kas ir įvyko — nės veikia prasidėjo mano susirašinėjimai su jaunu, tuomet dagiu lietuviu, Jurgiu Mikšu, kuris neseniai buvo prie lietuvių atverstas Visteliausko. Nuo p. Šerniaus ir pirkau ir dovanai gavau liet. knygelių, kalendorių ir „ceitungų“, išleistų Prusuose, kuri turtą norėjau butinai namon parsivežti. Bet kaip? juog neleis per rubežių! Tad aš ant nuogo kuno, kojų ir rankų visą tavorą gražiai apšvyniojau, apsibandažavojau, ir atsisveikinęs su Prusų Lietuva leidžiausi per rubežių į Palangą, žydų vežime po marškoniu stogu. Ant ragatkos visus suvarė į kamara. Žiuriu, kad kapitonas liepia zalmieriui kratyti žydus ir žydelkas ir keletą kitų ypatų. Aš turėdamas pašportą nuo valdžios, užsnekinau kapitoną maskoliškai ir tas pasikokino liepęs tik mano valyzaitę apžiūrėti. Kvatojau savyje iš džiaugsmo! Parvažiauvau galiaus į Kuršėnus, jau be pinigų, bet pilnas lietuviškų turtų, kuriuos į 3 adynas namon parsinešiau pėkščias ir veikia paskleidžiau po Gruzdžių aplinkę tarpe pažįstamų.

Apart lietuvių pulkelio Moskvoje, buvo dar pulkeliai, su kuriais mūsų draugystė, kaipio tokia, nesibroliavo. Ten latviai turėjo savo „beedribą“, ir veik kas subatvakariais susirinkdavome pas prof. Brihvsemneek'ą. Iš lietuvių aš viens teprisidėjau. Tame pulkelyje man teko pramokti latviškai, susipažinau su latvių judėjimu, per maskolių laikraščius (Rus', Mosk. Viedomosti ir kt.) su jų kova prieš vokiečius, ten pažinau latvių vādovus, kaip Voldemarą, Brihvsemneeką, Baroną ir kitus. Prsidėjau net prie latvių choro, nors dainininku niekad n'esu buvęs. Latvių politika tiek turėjo ant manęs veikmės, kad pagal jų nuodumą nesykį mėginau rašyti raštus prieš lenkus, nuduodamas prietelystę dėl Maskolijos, su lukestimi, kad valdžia patikės lietuviams ir sugrąžis mums spaudą. Mat tuomet dar nežiūrėjau biauoriosio Muravjevo politikos . . .

Kitas pulkelis žvairai žiurėjo į mūsų liet. draugystę Moskvoje ir skaitė mus už negana subrendusius. Kalba ir tautystė lietuvių tai menkniekis, sakė tie jauni vyrukai, daugiausiai studentai iš lenkiškų ir lietuviškų ponų. Kova su valdžia už valnybę, už ekonomišką gerovę — tai esąs kilčiausias idėalas . . . Teisybė man tas idėalas teip pat prie širdies gulėjo, kaip ir tautystė lietuvių, kaip kad jų kalbos užlaikymas. Aš mačiau tame tiktai papildymą idėalų musiškės draugystės, bet ne jų papriešinimą. Nors neprisidėjau prie sąnarystos to pulkelio, bet su tulais sąnariais jo labai sutikau; o tarpe tų buvo nelaimingasis Liudvikas Jonavyčia iš Lapkasių. Vasaros mete, kada parvažiuodavome į namus ant dyklaikio, nesykį Jonavyčia kieminėjosi pas mane, ir aš nesykį lietuviškai perguldžiau socialistų partijos atsišaukimus į ukininkus, ponus ir tt., ir net galiaus parašiau knygele „Vargai, jų kultis, ugis ir vaistas nuo jų“.

Apart to viso, vasaros mete 1882 m. aš keliavau į Žagarę su svarbia missija. Mat Kaune budamas dažinojau šį bei-tą apie Daukantą nuo kunigų, o įpatingai kad Daukantas miręs ant rankų kunigo Vaišvilos, dabarnykščio filiasto Žagarėje. Nors tai buvo darbymetė, bet mano tėvelis apsiėmė 5 mylias su manimi važiuoti. Buvo tai

liepos mėnesyje. Atkakome į Žagarę. Nuėjome pas senuką Vaišvilą. Iš pradžių senis nenorėjo įtikėti, kad atsiradę būtų lietuviai, kuriems Daukanto gyvenimas rūpėtų. Bet kada senis persitikrino iš mano kalbos, kad mes krutame ir kad norime garbę atiduoti užsipelnusiam vyrui, jam akis prašvito, bučiavo mane ir tėvą ir pradėjo pasakoti savo atsiminimus, apie darbus ir vargus to mūsų didžvyrio. Aš prižadėjau plačiai surašyti, ką girdėjau. Galiaus kn. Voišvila ištraukė iš spintos didelį pluošką rankraščių. Štai, sako, nekurius gromatos Daukanto ir vyskupo Valančiausko, rašytos vienas kitam; pamatysi, kad teisybė, ką aš kalbėjau. Paėmiau gromatas ir paėmiau rankraščius. Mano buvims pas Vaišvilą buvo mano gyvenime mieliausiomis valandomis. Senas kunigas išrodė man lyg liet. Kryvių Kryvaitis, ginantis tėvynę nuo neprietelių. Pats silpnas bebudamas, jis pavedė man raštus Daukanto, kad bent taptų sunaudoti Lietuvai ant naudos. Rods dalį prižadų išpildžiau, bet rankraščiai (išrašai iš liet. Metrikos, iš archyvų Vilniuje ir tt.) liko namie, kada neišiausi į užrubežį, ir šiandien nežinau, kieno rankose jie besivarto . . .

Pasibaigiant dyklaikiui, prašiau rektoriaus Tichonravovo, kad mano raštus persiųstų į Petrapilės universitetą. Keliavau į šiaurę ant mokslo. Apsigyvenau vienas. Netruko ilgai, pasižinau su studentais iš Lietuvos. Tuomet radau Petrapilėje beėsant tris lietuvių pulkelius: filologus, kurie tyrinėjo liet. kalbą; istorikus, kuriems rūpėjo Lietuvos ir Lenkijos praeitis; ir ekonomistus, kurių atrama buvo vienas didikas iš Lietuvos, mokantis gražiai lietuviškai. Pulkeliai buvo giuče viens su kitu. Mat nebuvo sutarmės kaslink Credo. Mano pastangomis buvo suteikti visiems pulkeliams programą, pagal kurią darbas eitų naudon lietuvių tautos, ne be to, kad mes, lietuviai, neprisidėtumėme prie visatino išvadavimo Maskolijos iš nasrų terionybės. Modus vivendi susirinkimuose tapė nutartas, ir ėmėmėsi visi į darbą, kožnas pagal savo išgalę. Ekonomistai žadėjo išmukti lietuviškai ir dėl lietuvių savo triusą nešti. Tuomsyk musiškiai studentai rengė pokylį, idant surinkti pinigų dėl mierių agitacijos. Reikėjo leidimo policmeisterio. Aš nuėjau pas Gresserį, kurs prašymą priėmęs žadėjo suteikti leidimą po tulam laikui. Tuomi tarpu kilo pamišimas studentų jau tai dėl išguitų studentų iš Kazaniaus universiteto, jau tai dėl įvesdinimo policijiškos inspekcijos Petrapilės universitete. Susirinkime ėmiau aš teip-gi dalyvumą. Rektorius Beketov užtraukė žandarmeriją. Daugumas studentų išvaikščiojo, bet likosi į 500 universitete. Nuvarė mus po etapū į manėžą. Ten vyriausybė surašinėjo kaltininkus, vienus paleidė, kitus palaikė. Tarp palaikytųjų buvau ir aš. Laimingesni buvo tie, kurie tapė ant tų pėdų namon išguiti (kaip Kodis) arba po kaucija pastatyti (kaip V. Zubov). Aš išsėdėjau per 2 savaiti apkaltime. Rods man buvo pakišta, kad prašyčiau dovanojimo ir kad aš gausias atleidimą. Tačiau aš nepriėmiau, iki mus visus neišvalnįs. Tad gruodžio mėnesyje man teko, su kelėtu kitų iš Lietuvos, grįžti po etapū namon. Pskovo gubernatorius (regisi vadinos Petrov) terioniškai su mumis apsiėjo, bet prisaikdinęs, kad aš tiesiog vyksiu pas Kauno gubernatorių, leidė važiuoti valnai, tik žandarą pristatė ant stotės. Atkakau į Kanną vakare. Paėmiau gaspadą. Tuojau ėjau į gubernatoriaus kanceliariją pristatyti popieras, kur beradau sargą,

ir palikau pas jį popieras pagal vyriausybės paliepiamą. Sugrįžęs į gospadą, vos rengiausi gerti karštą žolinę, kaip policijantas, įsiveržęs pro duris, mane areštavojo už nepristatymą popierių į policiją. Bet kada išsiaiškino reikalus, tada policija mane paleidė. Ant rytojaus p. Šillingas, raštininkas kanceliarijos, mane visaip kvotė ir gąsdino, galiaus liepė persistatyti gubernatoriui. Vakare nuėjau į palocių Mielnickio. Tas meiliai mane priėmė, išgėrėme drauge arbatos ir . . . pradėjome kalbas apie Lietuvos reikalus, įpatingai apie spaudą. Jeigu kuomet aš savo gyvastyje, tai tuomet aš stengiausi darodyti, kiek Maskolija laimėtų, jeigu ji lietuviams spaudą sugražintų. Mano argumentus gubernatorius išklaušė ir galiaus pasakė, kad jis negalys nieko padaryti, nežiurint į tai, kad jis pats matęs ir žinąs, juog vyriausybė didelę klaidą daranti: augštesnė vyriausybė nusprendusi, kad lietuviai turi mokėti maskoliškai ir kad jiems maskoliškų raštų užtenką. Davęs keletą patarnių, kaip aš tykiausiai turįs užsilaikyti ir pažadėjęs man gelbėti, idant mane atgal į universitetą priimtų, liepė man važiuoti pas ispravniką į Šiaulius. Pribuvau pas Konkevyčių į Šiaulius. Nors tai urėdininkas maskolių, tačiau tasai apgailistavo jaunuomenės užsidedimą iš tikros širdies, ir teipo-gi žadėjęs apie mane gerus raportus duoti, jeigu busiu tykus ir ramus, išleidė namon pas tėvus . . . Žinoma, turėjau tuojuo persistatyti urėdininkui Gruzdziuose.

Tėveliai nusigando. Jų mielas sunelis, jų viltis, tapė išguitas, pastatytas po policijos priežiūra! Kaimynai suklego. Liežuviams galo nebuvo. Vienas kitą gąsdino, kaip tai pavojinga esą vaikus leisti į mokslą . . . Jie prasigalvoję norį viską išversti iš pamatų. O jau kunigėliai tai visai savo nasrus praziūdino. Siupilių kn. Gutauckas, nutukęs bajorgalis, šaipėsi, kaip įmąnydamas, kad „muzikų vaikas“ įklimpo ir suklupo, o Gruzdzių klebonas Rėkštys net keletą pamokslių pasakė, kaip aš Lietuvoje ir Maskolijoje su ponais valges ir važinėjęs, o dabar norėjęs carą paskersti, ir todėl tapęs namie uždarytas ir turėsiąs paskui kiaulių vuodegą vaikščioti ir tt.

Tėvus ėmė rupestis apie mano ateitį. Tikėjau už vienu metų galėsiąs vėl įstoti į universitetą. Namie nėra vietos. Vyresnis brolis, kurs metęs buvo klierikų sėminariją, ketino tėvų vietą užimti, kurios aš dėl manęs nereikalau. Jaunesnis brolis, Rokas, pats į mokslus eidamas, tik apgailėti galėjo mano padėjimą. Motynėlė — nebagėlė vienval guduriavo savo sunaus nelaimės dėlei. Aš pats tuomi tarpu kantriai sėdėjau namie, tik kas savaitę urėdininkui po prievarta persistatydamas. Atėjo pavasaris, man namie besėdint ir liet. raštus berāšant (kurie visi tur but dingę yra). Tuomi tarpu gauau pakvietimą nuo grovo Zubovo Šiauliuose, kad ant vasaros 1883 m. važiuočiau į Bubių vaikų mokinii vokiškos kalbos ir kt. Nudžiugau: viena, galėsiu užsipelniti kiek pinigų, o antra — išsisiuksiu iš nagų policijos priežiūros . . . Policija nebuvo man biauři, apart perkreipto urėdininko. Ispravnikas Konkevyčius visur ir visados už mane užstojo. Tik vieną sykį turėjau priklumą. Pirma negu patekau pas Zubovus už mokinioją, atėjo laikas karunavojimo caro Aleksandro III. Sako, buk klebonas pašnabzdėjęs žandarams, kad aš išvažiavęs į Maskvą, žinoma, cara užkaneveikti. Atbruzdėję žandarai į Gruzdzius rado mane, uėitelių ir valsčiaus pisorių begeriant ant laimingos karunacijos. Viskas

aptyko, aprimo, įpatingai kada ir žandarams pastačiau po puskvatierę.

Pas Zubovus buvo man meilingas buvimas. Atkakdavo jaunuomenė iš universitetų, visokios ekskursijos su Zubovų vaikais ir mergaitėmis, atkasinėjimai Kurtavėnų pylkalnio, net svečiavimasi pas Lietuvos ponus Kursėnų aplinkėje — vis tai prisidėjo, kad aš pamiršau apie savo bėdas ir vargų vargus, nors ne apie pasidarbavimą dėl lietuvių kilimo. Viena, rinkau žinutes apie gyvatą S. Daukanto ir buvau pradėjęs ilgą rašinį, kurio ištrauką patalpinau „Anzroje“ nuo Nr. 1 pradėdamas, kurio dėl pasikėlė didelis klegesys tarp Lietuvos kunigų, teip jog Mikšas pertraukė net jo spausdinimą. Antra — suėinant jaunuomenei į kuopą pas Žemaitijos ponus, mes rengėme visokius atsisaukimus į Lietuvos gyventojus lenkiškai ir lietuviškai, kurią darbą bedirbant syki mus pėdsaką užtiko tuli ponai, ir nuo to sykio pakilo baisios šnektos ant L. Janavyčiaus, manęs ir kitų, įpatingai kad jau 1882 m. vasaros laike mudu su Janavyčiu buvome apvažinėję Telsių ir Raseinių didikus, berinkdami aukas tai politiškiems prasikalėliams, tai Proletarijautai ir kt.

Bet artinosi ruduo. Reikėjo man ar įstoti į universitetą, ar eiti į kariumenę. Siuntinėjau raštus į Charkovą, Kijevą ir Kazanių; atsakė, kad manęs nepriims. Tad pats vykau į Tėrbatą (Jurjevą), kur rektorius pasakė man, kad aš Maskolijoje neturįs vietos universitetuose. Grįžau namon gelžinkeliu liudnas į Danguopylę. Vaziuojant per Gatčiną prisiėjo aplink 10 adynų laukti trukio. Belaukiant dagirdome, kad caras vaziuos į Petrapylę. Ėjau ir aš pavėpsoti, kaip išrodo tas mūsų skerdejėjas, nežiurint į tai, kad man uždrausta buvo buti Petrapylės rėdyboje. Ir beveik kuone pakliuviau į nagus žandarų. Pamatė mano plosčiaus išputusias kišenes, iškraustė, apžiūrėjo, bet radę tiktai užkandžius ir kitokius „blahonadežnus“ dalykus, nieko nesakę atsitolino. Gerai, kad neklausė popierių, nes jei būtų reikėję jas parodyti, tad bučiau atsiduręs klėtkoj. Parvažiavęs į Šianlius mislinau, ar eiti į kariumenę tarnauti „batiuškai“ ir atsižadėti nuo ilgmetinių sapnų apie tai, „kad rašysiu tai rašysiu“, — ar gal kiteip — užrubežiuose — bene įstengsiu pasiekti augštesnį mokslą ir išpildysiu savo pasiuntintystės užduotis: mat apaštalu jaučiausi pilna burna! Atėjo laikas „prizovų“. Stojau. Daktarai mane apžiūrėjo. Pasiskundžiau, kad turiu širdies nervišką taksėjimą. Liepė man eiti į ligonbutį dėl išbandymo. Buvau ligonbutyje dvejetą sanvaičių. Potam pasakė man, kad turėsiu vėl stoti po Naujų Metų — jeigu tuomi tarpu neįsigausiu į mokslainę. Tad senasis grovas Zubov, jau miręs, pasišaukė mane pas save, ir po ilgų šnekų, kad studentams netinka maišytiesi į valdžios reikalus, o įpatingai tyrinėti polyt. ekonomiją, grovas velyjo už mane sudėti 15000 rublių kaucijos valdžiai ir kad aš tuoju galėsiąs Maskolijoje grįžti į universitetą. Aš grovui pasidėkavojau už jo gerą širdį, bet nepriėmiau jo kaucijos. Tad persiskyrėme: grovas gailistavo, kam aš toks kietsprandis esąs. Bet aš jau turėjau kitką omenyje.

Gaila buvo skirtiesi su tėvais, su gimtinės kraštu, — bet visgi tikėjaisi nenužusiąs plačiamjame sviete, nors jokio amato nemokėjau. Iš Šianlių dilizanu nuvažiavau į Tauragę. Čion apspito žydai ir šni-

pukai. Palengva iš jų nagų išsisukęs, nuo lietuvio gavau žinias apie perėjimą per rubežią. Valyzą žydams palikau, kad nuvežtų į Tilžę (kur jos niekad nebregėjau), o pats pagal nurodymą žmogaus pernakvojau karčiame palei rubežią. Rytmetį sargybai mainantės, žmogus man parodė kelią per rubežią, ir aš perbėgau. Be sunkenybių atvykau į Tilžę ir ten pasimačiau su lietuviais ir po pašnekų apie „Auszros“ dalykus, leidžiausi į Erelnyčią pas Višteliauską. Suradau jį giriose begyvenantį ir gerai pasilaukanti, nors Višteliauskas mane su nedidžiu išsitikėjimu priėmė, bet po valei nužiūrėjimai dingo.

Iš Erelnyčios vykau į Genėvą Šveicarijon, kur tikėjaisi prieglaudą rasiąs. Pinigų dalį pasiėmiau su savimi, o kitą — 100 rublių — palikau rankose pono V. Z., kurs žadėjo, man laimingai į vietą nukakus, prisiųsti. Palei sušneką su L. Jonavyčiu ir kitais tos pakraipos vyrais aš turėjau Šveicarijoje išleisdinėti uždraustą lietuvišką literatūrą, net ten spaustuvę įsteigti. Atvykęs į Genėvą, pamačiau, kad mano pinigų neteks ten stoti į universitetą, tuomi labiausiai, kad p. V. Z. nei minėtų 100 rublių prisiųsti, nors kelis syk prašomas, nesiteikė. Ažuot to viso gavau gromatas nuo Ekzekutyvos, kad negalint liet. knygelių leisti į svietą dėl trukumo pinigų, aš turįs įstoti į Išpildymo Komitetą „Narodnos Volios“ ir turįs grįžti į Maskoliją. Spaudoje jau buvo mano „Vargai etc.“, kurių 64 šalaitės buvo atspaudintos. Man baisiai buvo neramu. Vaikščiojau po aplinkinius kalnynus, apžiūrėjau šveicarų ukę, galiausiai mėginau fabrikuose darbą gauti. Nesisekė, nemokant amato. Nors dar turėjau kiek pinigų, bet jau baimė ėmė mane, kaslink ateities. Kreipiausi prie vieno-kito senų draugų, bet tie rankas pakratė: negalį gelbėti iševį į Genėvą . . . Vienas net liepė grįžti atgal, perprašyti valdžią, ir mėginti pastoti izstikimu jai.

Genėvoje man bėsant, p. J. Karlovyčius, tuomet gyvenantis Heidelberge, užkvietė mane pas save, idant jam gelbėčiau liet. dainas ir pasakas ir žodyną apdirbti su lenkiszku išguldymu. Rods buvau prisizadėjęs į Heidelbergą traukti ant gyvenimo, kaip štai įvyko Prusuose dalykai, kurie man arčiausiai už širdies stvėrė.

Tuomi tarpu, mat, J. Mikšo reikalai Prusuose pakrypo: jis prasišalino iš Prusijos. Liko „Auszra“ be redaktoriaus. Jankus parašė man gromatą, kad „Auszra“ dingusi yra, jei bent aš atvažiauvęs dar ją į vėžes įstatyčiau . . . To man tik tereikėjo: visokios viltįs į geresnę ateitį man atsivėrė. Tapęs redaktoriumi, galėsiu atlikti išganytingą darbą dėl Lietuvos, apie kurį vienval sapnavęs buvau! Nepamislinau apie kliūtis, bet tuojau viską susidėjęs į valyzą, dar pasiėmęs gerą gniužą lenkiškų socialistiškų knygelių, palikinas neužbaigtus „Vargus“ spaudoje, aš sėdau į trukį ir važiauvau į Monachiumą. Ant Vokietijos rubežiaus policija daigtų nekratė. Kakau per Egerį į . . . Pragą, kur augštamiestyje tuomsyk gyveno d-ras Basanavyčius. Nežinau, kaip Basanavyčiui išrodė mano užsėgimas. Žinau tik, kad apsirokavus apie kaštus tolesnės kelionės man truko pinigų. Tad Basanavyčius suteikė man keletą muštinių; kiek, šiandien nepamenu. Per Vroclavą ir Pozanių atvykau iki Toruniui, kur jau turėjau sustoti — nės nebuvo už ką nusipirkti bilėtelis dėl tolesnės kelionės. Tad kelneriui įkalbėjau, kad imtų mano ziegorėlį užstaton, ką ans ir pa-

darė už kelioliką markių. Tuomi tarpu mieste prisiėjo nakvoti, o drutvietėje kaip Torunius, reikia pašportų. Tad jau man mintis top-
telėjo, kas bus, kad aš neturiu pašporto? Bet persėdėjau per naktį
knaipoje, ir rytmytėje iškeliavau į Tilžę, o iš Tilžės dilynau į Ra-
gainę, kur maniau tiltą ėsant dėl perėjimo per Nemuną. Čion atvy-
kus buvo mano nusiminimas, kada nei pinigų nebeturėjau, nei per Ne-
muną tilto Ragainėje neradau. Nuo žydelių dažinojau, kad tą dieną
ant valtios buvo atvažiavę keletas žmonių iš Bitėnų ir kad jie neuž-
ilgo grįšią namon. Laukiau ant kranto Nemuno. Atėjo Bitėniškiai.
Prasiau, kad mane paimtų drauge. Paėmė, bet — jiems išrodžiau
apšepęs lyg žydelis, ir jie kelionėje juokavojo iš manęs pažydznuodami.¹⁾
Bet man rupėjo Bitėnai, o ne kas kitas. Privažiavome. Parodė man
Jankaus vietą. Nuėjau. Jankus kantantas buvo, kad atvažiavau;
bet nekantantas, kam pinigų neturėjau. Tačiau su tuoju davė pinigų
dėl išvadavimo ziegorėlio iš Toruniaus. O čia kas link „Auszros“
sutarėme taip: kas reikiant, raštiškus darbus atlikęs, asz eisiu Jankui
gelbėti prie ukės; už tatai aš turėsiu valgį ir gyvenimą pas Jankų.
Iš pradžių tatai ir gerai buvo.²⁾ Tai malkų papiaustęs ar paskaldęs,
tai akselį pagelbėjęs supiaustyti ir tt., aš taip-gi trūsiausi užvilktą
„Auszrą“ suredaguoti. Bet ir pinigų reikėjo, nės Kibelkai buvo likęs
paskutinis „Auszros“ numeris neapmokėtas (80 markių). Aš ėmiau
piešti gromatas į visus kampus pas pažįstamus. Pinigų pradėjo pri-
buti. Apmokėjome „Auszros“ skolas, ir idant nuo Ragainės netikusio
burmistro cenzuros ją išvaduoti, perkėlėme spaudą „Auszros“ į Tilžę
pas Mauderodę. Ateinant pinigams, Jankus tapė įlaidesnis ir nebe-
vertė manęs prie ukės darbų. Tuomi tarpu mudu su Jankumi nesnau-
dėme nei Prusų Lietuvoje, nės apkeliavome daugelį vietų, jau tai pa-
žintis darydami, jau tai keldindami žmones prie darbo dėl lietuvių.
Bevažinėjant tapė užmanyta sutverti „Liet. Mokslų Draugystę“, ir
apšaukėme susirinkimą sausyje 1884 m. Parašiau projektą statutų,
ir užkviečiau d-rą Sauerveiną, kn. Storį ir keletą kitų į sandarbystę.

¹⁾ Į keletą dienų vienas iš mano vežėjų valčia, p. Dilba, atėjo pasiteiranti
pas Jankų apie parvežtą žydelį. Koks buvo įstabumas, kada pamatė dabar tą „žy-
delį“ beredaguojant „Auszrą“! Tačiau ir aš atsimokėjau geradariams. Po tulo
laiko umai apsirgo jaunasai Dilba, mano geradėjas: prasimušo kraujas per nosį, ir
tekėjo per keletą adynų nesustabdomai. Pasiuntė arklis pas daktarą į Tilžę. Dėl
tolumo negalima buvo laukti daktaro pirmiaus negu už 3 adynų. Išgirdęs apie
bėdą Dilbos, aš daviau patarmę: liepiau padėti ledus ant pakaušio. Padėjo, ir tuldy
kraujas nustojo bėges. Dilbai buvo įtekmingi ir pasitūrį žmonės toje aplinkėje.
Nuo to sykio Dilba visuomet buvo mano geru draugu ir užtarėju. Gailistavau vien,
kad jų šeimyna prigulėjo prie tų, ką angliai „bleederiais“ vadina; ženklų buvo, kad
džiovos liga viešpatavo! . . . Todėl tur-but aš tuomet apie džiovos ligą parengiau
raštelį į „Auszros“ kalendorių.

²⁾ Įpatingai man į omenį įsidėjo senieji Jankai, Martynas ir jo pati. Senis
mėgdavo su manim sueiti ir šnekėti apie Lietuvą kitąkart ir šiandien. Niekad
neužmiršiu jo atkartotiną aimanavimą: „Pons Šliupai! mėš šimtą metų per vėlai
užgimę esame. . . . Eitumėme ir kryžiuokius išvytumėme iš savo žemės.“ Senoji Jan-
kuvienė, dėl savo amžiaus, labai krupšti ir darbšti moteriškė, visados turėjo dėl
manęs gerą, palinksminantį žodį. Ji dar ragindavo mane į darbą, nors prisibalmy-
dama, ar ne per vėlai mėš pradėję „budinti Lietuvius“. „Diduma jau susivokietino“
— sakydavo ji liudnai. Kad tai tokių Lietuvių daug būtų Prusose, kaip kad se-
niejie Jankai!! Jų minėjimas man visados ašaras džiaugsmo ir pagudonės iš-
trieškia iš akių.

D-rui Sauerveinui mano užmanymas išrodė per ankštus, ir jis netik tą gromatoje išreiškė, bet ir ilgą rašinį prisiuntė perskaityti susirinkime. Pats atsisakė pributi dėl tulų priežasčių. Policijai Jankus davė žinią, kad bus suėjims Vokiečių Svetainėje. Užsakytoje dienoje suvažiavo lietuvių daugybės iš visų pusių Prusų Lietuvos, sako, į 1500. Bet vokiečiai nutarė svetainės neduoti susirinkimui. Ir nedavė. Kitur-gi susirinkti nebuvo galima, nės policijai reikia duoti žinią 24 adynas pirm to. Tada žmonės, nežinodami, kas pasidarė, išsklido po karčiamas ir po valei kas paleidė paskalą, kad tai ateivys iš Rusijos mėginęs sukeldinti lietuvius prieš valdžią ir todėl vokiečiai svetainės nedavę. Tad aš, Jankus, Kr. Voską ir kiti geri tantiečiai turėjome darbo gana, iki įtūziusius Prusų lietuvius apmalsėme, kurių tuli jau grasino mane suimti ir žandarams paduoti.)

Išeiga to susirinkimo buvo man nemela iš kelių pusių. Kn. Jurkšaitis žinojo gerai, kas buvo sujudinęs lietuvius, ir todėl jis užsiundė ant manęs vokiškus laikraščius (Memeler Dampfboot ir kt). Tam įkandinai teip-gi policija Prusų atkreipė atydą ant lietuvių bruzdėjimo. Galiaus keista man buvo gavus pakvietimą nuo „Liet. Raštų Draugystės“, idant į surinkimą atėjęs išaiškinčiau mierius „Auszros“ ir mano darbštumo tarpe lietuvių. Rods buvau padavęs aplikaciją, kad pastoti padonu Vokietijos; tačiau pats neįtikėjav, kad Prusiai priims agitatorių ar nušauktą socialistą. Į „Liet. Rašto Dr-ės“ susirinkimą vykau su nusiminimu: man rodėsi, kad išeiga mano kalbos bus mano ištrėmimas, įpatingai, kad susirinkime buvo policijos komisorius ir akylai tėmyjo, kas buvo sakyta. Pirmąsyk laikiau vokišką kalbą mokintų vyrų susirinkime. Žinoma, nešykštėjau kodylų vokiečių kulturai (nors širdyje velijau, kad ji prasmegtu!) ir namams Hohenzollernų, kurių gislose iš dalies teka liet. kraujas, podraug nurodžiau, kad „Auszros“ siekiais yra pažadinimas lietuvių užlaikyti prigimtine kalbą ir lavinti žmones apsišvietime, be jokių politišku mierių. Už lietuvius užtaravo kn. Hoffheinz, prof. Thomas ir kiti, bet kn. Jurkšaitis, prof. Kuršaitis etc. biauriai užsipuldinėjo ant kurstymo lietuvių.

Neužilgo potam gavau per amtsvorsteherį Ragainėje paliepipimą nuo oberprezidento Rytprusių, p. Schlickmano, iš Karaliaučiaus, kad aš turis prasišalinti iš Prusų žemės bėgyje 30 dienų. To jau tik buvo galima tikėtis! Tad su didesne ugnia dirbau, idant bent keletą numerių „Auszros“ iš augšto parengti į spaudą, teip juog man išvažiavus vis-gi laikraštis nereikalautų sustoti išeidinėjęs.¹⁾ Bet neilgai trukus parėjo vėl pakvietimas pas amtsvorsteherį iš Ragainės. Kada nuvykau, tasai ponas man pranešė, kad mano buvimas Prusų žemėje tapė ant pusės sutrumpintas, beje ant 14 dienų nuo pirmo apskelbimo. Liko trumpas laikas. Aš dienomis ir naktimis rašiau raštus, gromatas, straipsnius, perrašiau kalendorių kitiems metams, galiaus suvedžiau rokdam „Auszros“. Savo reikalams išleidžiau iš įplankusių pinigų

¹⁾ Užėję man buvo ant seilės perkeldinti spaudimą ir redakciją „Auszros“ į Švediją; maniau, kad per Suomų žemę galima būtų, jei ne lengviaus, tad be didesnių sunkenybių, negu iš Prusų, „Auszrą“ siuntinėti į Lietuvą. Bet galiaus pasibijojau trukumo pinigų dėl to dalyko įvykdinimo; priegtam man rodėsi nebusiant praktišku daigtu nukraustyti „Auszrą“ iš Lietuvos židinio į svetimą žemę, lietuviams su visu neprieinamą.

dalį: nusipirkau garniturą ir ant kelio pasiėmiau regis 75 markes. Yžde kasos palikau regis gana pinigų apmokėt dviems išeisiantiems „Auszros“ numeriams, o Jankui paskyriau už savo pas jį buvimą savo tikrą skaitlių egzempliorių „Auszrų“ už 1883 m., kuriuos pardavęs jis neturės skriaudos. Artinantės dienos mano iškeliavimo, užprašiau p. J. Mikšą kaipo liudininką, kokiame stovyje palieku reikalus „Auszros“, žadėdamas toliaus remti ją raštais, bet prašydamas Mikšo, kad jis ant vietos gyvendamas, prižiūrētu jos spaudą.

Atėjo diena išvažiavimo iš Prusų. Buvo keletą dienų liję, bet tą rytą oras prasigiedrino. Nutarėme — aš ir Jankus — važiuoti į Lietuvą . . . Gavau prusišką pašportą nuo gero susiedo ant 14 dienų, su kuriuomi tikėjaušis laimingai persigauti per rubežių. Išvažiavus rytmetį su arkliais į Smalininkus, rasi į 15 minutų vėliaus pribuvo keletas žandarų iš Tilžės mane suimti ir maskoliams per rubežių išduoti. Kada senoji Jankuvienė, žmona geros liet. širdies, pasakė manęs jau nėsant Bitėnuose, žandarai nepatikėjo. Pastatė savo ginklus pas duris gyvenamų namų, jie nuėjo į daržinę manęs jieškoti šiauduose. Sako, išvartė šieną ir šiaudus, išbadė, bet manęs neradę nabagai grįžo į grinčią. Bet koks jų buvo nusistebėjimas, kad atėję pas duris neberado savo ginklų! Užpuolė ant senos gospadinės, bet toji klausė, ar jie paliko ją už sargą jų ginklų? Žandarai tadėjo pas šaltyčių sustatyti protokolą; kaip išėjo už vartų, atokiui nuo Jankaus gyvenimo, žiuri ir savo akims netiki: o-gi brukliai žandarų telkšo purvyne ant kelio! „İssiferfluchtavę“, kiek tinkama, žandarai galiaus grįžo į Tilžę.

Tuomi tarpu mės, keleiviai, atsidurėme Smalininkuose. Sutarėme, kad Jankus, paėmęs tulus mano daigtus, įpatingą mano kinžalą, kurį buvau dovanomis gavęs nuo V. Z., eis tiesiog per tamožnę į Jurbarką, o aš valtelėje perplaukęs per Nemuną, keliausiu per Sudargą į Jurbarką, kur susitikę žadėjome toliaus drange traukti pas savo gerą tautietį S., artymais Raseinių. Ant tamožnės maskoliai iškratė mano valyzaitę, ir rado keletą higienos knygelijų vokiškai ir francuziškai; apart to, buvau įsidėjęs gromatas nuo savo mylimosios, kuriose rodo nieko polytiško nebuvo, bet man jas buvo miela turėti. Maskoliai atėmė visus raštus ir žadėjo man sugražinti, kaip grįšiu į Prusus, prisipirkęs kiaulių — nės mat sakiausi einąs į Sudargą kiaulių pirkti! Ištrukęs laimingai iš tamožnės, Sudarge gavau patvadą, ir viens lietuvis nuvezė mane į Jurbarką be kliučių. Bet čia sutartoje vietoje Jankus neatsirado. Palaukęs tulą laiką, nešinas savo valyzą, leidausi pėsčias į Šilelę, kurią pasiekiau pavargęs ir tuojau arklus pasisamdžiau važiuoti į pa-Raseinį. Kelias buvo klampuotas, šlapias, ratai klimpo iki stebulių. Rytmetyje po pusryčių atkakau į sutartą vietą. Bet Jankaus neradau. Tasai atsirado vos į trečią dieną ir papasakojo, kaip jis pateko į cypę maskolių už nešimasi už rumbo užkišto kinžalo ir kaip žandarai jį dar lydėjo iki Šimkaičių; nuo czia jis jau vienas pats, be palydovų ir sargų, atkako į pa-Raseinį.

Čion paviesėjęs daugiaus kaip savaite, leidžiausi į Kauną su dvigubu mieriu. Viena, norėjau iširti nuo advokato R., koks likimas mane sutikti dabar galėtų Maskolijoje, o antra — ten gyveno p. S., platintojas „Auszros“, autorius knygelės apie carizmą ir papizmą, kuri

nežinau ar pamatė svieta ar ne; su juomi mės buvome nutarę Lietuvoje mėginti pakelti „maišta“, jeigu būtų kilusi karė tarp Maskolijos ir Vokietijos (kas tuomet buvo laukiama).

Kad advokatas mane priėmė šaltai ir baimingai ir jokios gervės nematė dėl manės po carų valdžia, aš su vienu draugu nutarėme aplankyti Starapolę, kurioje tuomet gyveno tuli garsūs lietuviai. Nuvykome. Vakare padarėme susirinkimą, kurs surašė prašymą į gen. gub. Hurką reikale leidimo liet. spaudos ir man liepė nuvežti tą prašymą į Varšavą. Nors mano padėjimas keblus buvo, tačiau apsiėmiau tą užmanymą išpildyti. Bet pirm negu važiauvau į Varšavą, nukeliavau į Vilkaviškį pas miravą sudžią Kuznecovą pasiteirauti apie savo likimą: nebijojau Kuznecovo, nės tasai geruose prietikiuose buvo, kaipo gimęs latvyis, su Moskvos latvių pulkeliu, prie kurio aš Moskvoje gyvendamas prigulėjau kaipo sąnarys. Iš tos dalies nei neapsivyliau. Kuznecovas manės valdžiai neišdavė, nors mėgino iširti kelius kontrabandos liet. knygų per rubežių. Aš kalčią nuverčiau ant ubagų ir žydų. Kuznecovas mokėjo gerai lietuviškai kalbėti ir turėjo visas žinomas lietuviškas knygas savo knygyne, teip-gi „Auszra“. Jis sakėsi turįs raportus valdžiai duoti apie krutėjimą lietuvių ir latvių. Valdžia jo rekomendacijas visuomet išpildžiusi, įpingai gen. gub. Hurka. Teiravosi jis, kas iš kunigų Kaune galėtų valdžiai įtikti nuolankumu, jeigu taptų į vyskupus pakeltas. Aš įkalbinėjau, kad kn. Baranauskas kaipo garbgodus žmogus, kurs savo pastangomis išsimušo į viršų, nors jaunystoje nebuvo įgijęs jokių mokslų. Man, žinoma, rupėjo tuomet, kad lietuvis patektų į tą urėdą, nors Kuznecovui teip-pat tiko kn. Jaunis ir kn. Paliulionis. Tačiau šiandien aš velyčiau kn. Jaunį vyskupaujant, negu kn. Baranauską.

Tuomsyk buvau sulaukęs savo pašportą iš Gruzdžių valsčiaus ir todėl važinėti galėjau po Lenkiją kaip Maskolijos padonas, nors ant pašporto pažymėta buvo, kad man nevalia gyventi Petrapylėje ir Petrapylės rėdyboje, kuri pasarga visur atkreipė akis policijos ant manės. Nuvykau į Varšavą, apsistojęs viesbutyje, pirmiausiai vykau pas Šcebalskį, redaktorių „Varš. Dnevník“. Tai buvo smulkus senukas su baisiai suputusia angštutine lupa, kas jam suteikė baurią išveizdą. Prieš piet apie adyną su juomi įtekėms apie reikalingumą liet. spaudos, idant „lietuvius gelbėti nuo įkalmės lenkų“, pamačiau, kad tasai Hurkos ramsčius yra labai atkaklus priešas lietuviystės. Jis prašė ateiti dar po pietų. Hurkos nėsant Varšavoje, nuėjau pas jo vietininką, bet tas mano prašymą atmetė. Tad sugrižau pas Šcebalskį, kurs dabar manės paklausė, ar ne aš tapęs išguitas iš Prusų už redagavojimą „Auszros“ keletą sanvaičių atgal? Teisinausi, kad ne — nės mano pavardė skambėjo ant pašporto Šliupavyčius, o redaktorius „Auszros“ juk buvo Šliupas! Dar paklausinėjęs, ar neiškvos ką nors apie kontrabandninkus, ir negražiai pagrasinęs kurstytojams lietuvių miegančios tautos, kuri „juk visa mokanti maskoliškai šnekėti ir skaityti raštą“, atleidė mane. Pašneka su Šcebalskiu man viškiausiai parodė, ko aš galėčiau susilaukti, jeigu pakliūčiau į valdžios rankas. Todėl sugrižęs į viesbutį, daigtus pasiėmiau ir tuojau sėdau į trukį važiuoti, ne atgal į Kauną, kaip žadėjęs buvau, bet per

Vilnių, Dauguopylę, į Rygą, kur tyčia sustojau pamatyti p. Miglovarą, o iš čia į Mintaują.

Mintauja man keleropai brangi buvo. Čion ėjau gimnazijon į mokslą. Čion gyveno daug latvių patrijotų, kuriuos išmokau Moskvoje guodoti ir gerbti. Galiaus čion tebygveno mano mylimoji šeimyna Malinauskų, su kuria mane likimas sumezgė gentystos ryšiais. Mintaujoje dar vokiečių įtekė tebeviešpatavo; todėl nesibaimyjau atvirai po miestą vaikščioti. Psigyvenęs Malinauskų name, nesnaudžiau, bet atlikau korektas „Auszros“ prisiųstas iš Tilžės, ir drange su Liudvika, dabar mano moterimi, rašėme Abėcelą ir, nors su skuba, užbaigę išsiuntėme spausdint į Tilžę. Čia išbuvaui ramiai per dvi savaiti. Bet po valei ėmė lankytiesi neprrašyti svečiai, tuli mokininiai — gimnazistai ir „švedai“, kurie buvo nužiurėti kaip šnipukai. Jau tas mane ėmė neraminti; nors aš nuo jų šalinausi, bet tėmyjau, kad atyda buvo atkreipta ant manęs ir persitikinau, kada sykį grįždamas iš užmiestės drauge su Liudvika radome po kiemą besidairantį policijantą į mūsų namą. Rods aš policijanto neužtemytas pasitraukiau, bet jau tą pačią naktelę, gavęs pinigų ant kelio nuo savo numylėtinės, važiauvau į užrubežį. Pašportą užrubežinį iš Prusų parsišūsdinau pačtu nuo vieno draugo ir tikėjauši su juomi laimingai iš Liepojaus, ant garlaivio sėdęs, nukeliausias į Štetyną. Bet kur tav? Įsirioglinus man į garlaivį, žandaras peržiūrėdamas pašportus, rado, kad mano pašportas neviziruotas ėšas ant rubežinės kamaros, ir kad todėl aš turis eiti į policiją dėl paliudyjimo pašporto. Nuėjau. Bet policija liepė laukti tris dienas, iki pašportas sugrįž su parašu gubernatoriaus. Pašportą turėjau palikinas eiti sav. Nelaukdamas trijų dienų, paėmiau pačtos arklus ir važiauvau į Palangą. Ant pusiaukelės pačto arkliai turėjo buti atmainyti, ir ten stoties perdėtinis ėmė mane tyrinėti, ar aš ne Jankovskis tik ėšas! Prie to vardo mane žvarbis pakratė . . . Jankovskis (Degajev) neseniai dar tam atgal buvo Petrapylėje užmušęs žandarmerijos pulkauninką Sudeikiną, ir už jo pagavimą ar galvą buvo paskirtą 10 000 rublių . . . Aišku, kad man toje valandoje neramu pasidarė. Bet pratęs jau su vyriausybės poneliais susitikti, aš — lyg nieko nežinodamas — ištraukiau savo valsčiaus pašportą, ir tatai numalšino mano užpuoliką. Atvykęs į Palangą, jau viduryje miestelio išsėdau iš brikos ir nuėjau pas vieną nuo daugelio metų draugą, su kurio pagelba tikėjauši persigausias per rubežių. Buvo išvažiavęs ant vaišių į artymą dvarą. Belaukiant jo, susipažinau su vienu senu, labai mokytu lietuviu, kurs man daug žinių apie Palangą ir jos apielinkę praneszė, ką aš sėdęs dar tą pačią naktį supiešiau ir pasiunčiau į „Auszrą“, kaip kad darydavau ir kitose vietose ką akyvo išžirdęs ar patėmyjęs. Juk „Auszroje“ yra daugelis mano raštelių, ne vien su tikru ar sutrumpintu paraszu, bet teip-gi po pseudonimais „Kūkszczio“ ar „J. S. Anžūlaiczio“. Draugas, namon sugrįžęs, dar tąnakt pakvietė istikimus du vyrų, kurie prižadėjo mane poryt valtėlėje pervešti į Prusų pusę. Tad turėjau vieną valną dieną. Su draugu aplankėme gentaro darbavietę, kur radome dirbant į 300 žmonių. Žydas savininkas aprodė visokius išdarbius ir gyrėsi juos siunčias į Afriką ir Aziją. Ant rytojaus anksti abudu su draugu nuėjome ant Byrutės kalnelio, kurį beapžvalgant priplaukė

prie krašto žvejų valtelė, ir aš atsiveikinęs su draugu ir su Lietuva, su ašarotomis akimis, sėdau pirmąsyk leistiesi ant marių.

Marės nėra teip baisios, kaip žmonės. Žvejai tuoju man liepė atsigulti ant dugno, idant rubežinė sargyba nejtėmytų, kad daugiau žmonių išvažiuoja į Prusus negu potam sugrįš. Nors draugas jau buvo užmokėjęs žvejams už mano pervežimą, tačiau aš jiems teip-gi daviau 3 rublius, kožnam po vieną. Žvejai, gavę pinigus, ėmė šnekėtiesi, kad jie nežina, ką vežą į Prusus, rasi kokį prasikaltėlį, kurio maskolių valdžia dabar pajieškanti, siulydama net didelius pinigus. Stengiausi žvejams įkalbėti, kad aš esmi lietuvis ir knygnešis, ir kad grįždamas dar jiems duosiu uždirbti gerai, jeigu jie laimingai man knygų ryšius pergabės. Tačiau jie žadėjo, kada atsidurs Prusų pusėje, pasiklausti Prusų žandaro! Prusų žandaras! Jeigu tas mane pamatys, aš jau dingęs esmi — pamislinau sau. Pristojome prie krašto, netolymais stovėjo karčiama; vieta regis Immersatt vadinosi ar gal Nimmersatt. Ėjome į karčiamą ant magaryčių. Žvejams į vidų einant, aš teisinausi turįs reikalą į užnamę. Vos durys užsidarė užpakalyje žvejų, aš iš visų pajiegų kuriau į artymą mišką ir ten miškais ir terpkrumiais, pavieškeliu aš gana veikiai atsiduriau Klaipėdoje, vėl namuose seno prieteliaus Šerniaus. Subuvau pusantros dienos. Susirašiau su Mikšu, kurs gyvena pas savo tėvus Žibuose ir kvietė ten tuojaus atvažiuoti, nėra pribusiųs teip-gi Jankus.

Susivažiavome pastarą kartą Žibuose. Rods čion žandaras klausinėjo senojo Mikšo, koks aš svečias esąs, bet senis mokėjo žandarą apraminti. Tad be sutrukdymo per naktį peršnekučiavome apie padėjimą „Auszros“ ir kitus tuometinius rupesčius. Ant rytojaus leidansi į tolesnę kelionę, kurios galu turėjo būti Amerika. Pravažiuojant pro Tilžę, įsėdo į vagoną jaunas apsviestas žydelis. Šakeleiviai vokiečiai radę kokią priekabę, ėmė iš žydėlio tyčiotiesi. Aš užstojau už neteisai apšaipomąjį. Žydelis tur-but pamislino, kad aš teip-gi žydas, ir prie manęs prisislinkęs teiravosi apie mano kelionę. Pasakiau, kad važiuoju į Berlyną iš Liepojaus. „Tad Tamsta pirmąsyk kelianji . . . Žinai, kad Ysrutėje reikės nakvoti. Ar turi ten kur nakvynę?“ „Ne,“ atsakiau. „Tai aš tamistą nuvesiu į ramią vietą, į mūsų viešbutį.“ Tas man labai patiko — nės išguitam esant iš Prusų, pašporto neturinčiam žmogui, labai nepatogu buvo nakvoti, kada velyjės būciau jau beėsąs Hamburge . . . Nuėjome į žydų viešbutį, kur žydų keleivių buvo susirinkę aplink 20. Vakarienę patiekė; sriubos, veršienos ir kitokių dalykų buvo ganėtinai ir gardžiai sudaryta. Ėjome gulti. Kožnoj grincioje buvo po 4 gulavietės. Žydai užsidėjo savo ragus ant kaktos ir rankas diržais apsuokinėjo bepoteriaudami ir besistaipydami kartas nuo karto žiūrėjo į mane, kodėl aš lipu į patalą nepoteriauęs. Tos pačios maldos pasiantrino rytmetį aplink 5 adyną, ir žydai padažė pirštus į rasotus langus. Pusryčiavome. Žydai su manimi bešnekėdami paklausė, ar aš nesimokinęs Pragoje rabinauti, o ten esanti geriausia jų rabiniška mokslainė. Atsakiau, kad aš esmi pirklys iš Moskovos. Iš Ysrutės be kliučių atkakau į Hamburgą. Tik sėdant į laivą, kada kas-žin koki officieriai klausinėjo, ar turįs aš pašportą, mislinau, kad čia nauja velnija pasidarys. Bet ne! Pa-

rodžiau savo valsčiaus pašportą ir užteko. Tada jau galutinai atsiveikinau su Europa. . . .

Atvykęs į Ameriką, iš vienos pusės atsikvėpiau lengviaus, žinodamas, kad čia nepersekios manęs nei Maskolijos nei Prusijos žandarai — kurie rods per ilgus metus bent per sapną mane kankino Amerikoje — iš kitos pliumptelėjau lyg į vandenį. Mokslus pabaigti nebuvo pinigų ir angliškos kalbos nemokėjau. Aršiausia, kad nemokėjau jokiū amato. Apsidairęs po New Yorką, jokio lietuviū ten gyvenančio, nesuradęs — o prie „Auszros“ bunant tik vienas iš Amerikos skaitytojas tebuvo atsiradęs, beje Ant. Jurgelaitis iš Springfield, Ohio — nuėjau į darbo biurą ir parsisamdžiau pas farmerį už berną Oxfordo paviete, New Yorko valstijoje. Butų viskas gerai vykę, jeigu ne mano švelnios, nors didelės rankos, nepratusios čiupinėti kietus daigtus. Atsirado baisios puslės: ant vienos plaštakos ir pirštų — 24, o ant kitos — 25; negalėjau nei pirštų sulenkti, o ir skausmas nepakeliamas buvo. O čia norėjau korespondencijas bent rašyti į mieląją „Auszrą“, teip-gi gromatas pas savo mylimąją Liudytę, kuriai neopilg po mano išvažiavimui iš Europos žandarai namus iškratė ir mano gromatas ir kitus dalykus iš po gegnių (kreklų) išsitraukė. Rašiau, ir keletas jų „Auszroje“ patilpo, nors jau paskutiniąją talpinti redakcija nebeišdrįso, nėra tos korespondencijos sukėlė baisų klegesį tarp Lietuvos ilgaskvernių. . . .

Netrivojau ilgiaus. Pametęs darbą, pėkščias nuėjau keletą mylių, nešinas savo mantą ant kupros lyg Lietuvos kromininkas žydelis ir atsiduriau aplinkėse Newburgh'o, kur po keletos dienų poilsio stojau dirbti į plytynčią. Tas darbas dar labiaus mano rankas sužeidė. Todėl metinas darbą, vykau į New Yorką, kur ketinau mokintiesi bent kokio amato. Ir iš tiesų pristojau prie barzdaskutystos, kurioje prisilavinęs, su kitu pus-lietuviū iš pusės įsitaisęs buvau jau savo „balbiernę“, kaip štai susiduriau su lietuviais, o vėliaus su M. Tvaraucku, su kuriūmi iš draugės ėmėmės leisti „Uniją“ į svieta, kurią beleisdamas pramokau zeceriauti. Nors „Unija“ šėip mane apnuogino, nės visus pinigus, kiek buvau turėjęs į ją įkišau, o Tvarauckas nės skatiko nesugražino, nors buvo sudas pripažinęs man 150 dol., tačiau pramokimas zeceriauti palengvino man įsteigti „Lietuvizškąjį Balsą“ 1885 m.

Nors buvau pažadėjęs, išvažiudamas iš Prusų, „Auszrą“ toliaus redagavoti iš toľumos, tačiau atvykęs į Ameriką veikia pamačiau, kad mano aplinkybės nepavelyja man tatai daryti. Traukė „Auszrą“ toliaus jau kitos rankos, apie ką čion man nėra reikalo šnekėti. Norėjau bent Amerikoje „Auszrą“ praplatinti. Rods radęsi buvo kelio-lika prenumeratorių, bet ir tų daugelis neatlygino už ką ją buvo skaitę, ir todėl iki „Auszra“ buvo gyva, mažą jai pinigiską pagelbą aš tegalėjau suteikti. Dar šiandien guli apie 20 egz. 1884 ir 1885 m.; daugumas vėl per kraustynes iš vietos į vietą išsimėtė. Toks tai liudnas „Auszros“ galas buvo Amerikoje. Šiandien žmonės suprato „Auszros“ vertę, ir tie, kurie ją turi, laiko ant stalų kaipo skarbą gražiuose aparuoose, — tačiau nedaugelis gali iš lietuvių pasigirti beturį „Auszrą“ nuo jos patekėjimo iki nusileidimui.

Rasi čion nebus pro šalį pridurti keletą žodžių kas link „Auszros“ pakraipos, kaip aš pats tuomet maniau ir tą ketinau padaryti. Iš

pačių pradžių „Auszra“ garbino liet. kalbą, iktuolaik niekinama bajorų ir kunigų. Kad man teko korektą skaityti Nr. 5. 1883 m. — jau tatai buvo lapkrityje, o Nr. 5. turėjo išeiti ant liepos mėn. — pridėjau atsišaukimą į lietuvičius, žadėdamas paskubinti „Auszros“ išėjimą. Ant 1883 m. mano sąmonė buvo palikti „Auszros“ pakraipą, kokia buvo iš pradžių: garbintoja kalbos, kovotoja su priešais (lenkais ir maskoliais), sukurstytoja lietuvių miegančios dvasios, įpačiai patraukiant Lietuvos žmones prie „Auszros“ skaitymo. Žmones gal ne tiek patraukė pati „Auszra“, kiek mano gromatos į pažįstamus, rašytos visuose kampuose Lietuvos. Atėjusią medegą stengiausi suvartoti, nors kartais toji medega ne visam kam buvo tikusi; bet patiko mano metoda rašytojams, nės nei vienas nesijautė nuskriaustu beėšas: kožnas rado „Auszroje“ savo atbalsį! Sunku man buvo ką originališko rašyti, ir aplinkybės keblios: ne buvo nei kitų laikraščių po ranka, nei bibliotėkos, nei kitokių pagelbų. Ant greitųjų, kaip mokėjau teip šokau. Idant paskubinti užbaigą metų, sudėjau Nr. 8, 9 ir 10 į kruvą. Tačiau „Auszros“ dar nebuvau davęs teip toli, kad ji būtų galėjusi išeiti į laiką. Tad teip-pat padariau su „Auszra“ 1884 m., kurios Nr. 1 2 ir 3 išleidau drauge, kur jau apgarsinau savo darbo ir nuomonų programą straipsnyje „Tikrasis jieszkinis tėviniszkumo“. Mano nuomonėje buvo geistina „Auszra“ padaryti įnagių kovos ne vien su lenkais ir Maskolijos valdžia, bet pašvęsti jos didoką dalį klausimams ekenomijos ir platesnės lietuviškos politikos. Talpinau tad raštus, tikusius ar ne, apie mokslaines, apie mūsų praeitę (o istoriją mūsų tautos visados skaičiau už didžiausią įrankį agitacijos tarp lietuvių) ir dalykus, kurie galėjo rupėti kaimiečiams (k. va: Medega statant trobas etc.). Idant pamažinti skaitlių nedraugų dėl lietuvištytės, susinešiau su „Dziennik Poznański“, ir išėiga to buvo mano raštas apie „bičiulystę“ su lenkais „Auszroje“, o „Dziennike“ kelios korespondencijos, kurios uždavė mirtiną smugį Muraškai: Katkovas pavarė jį šalin kaip nieko nežinantį apie lietuvių stengimąsi. Laimėjau tokiu budu modus vivendi su lenkais, bet tuomi labiaus ėmė vokiški laikraščiai užsipuldinėti ant mūsų pasidarbavimo. „Auszros“ surėdymas pagal mano tikslą pasibaigė su Nr. 6, 1884 m.; tačiau jos rėdymas ne su visu patiko D-ruui Basanavičiui ir Vištaliauskui: abudu užmėtinėjo man savvale, „tikslą“, ir reikalavo, kad jiems prisiusčiau peržiurėt rankraščius, pirma negu jie spaudžisis. Žinoma, prie kitokių sąlygų gyvenant, tatai bučiau išpildęs, bet dabar, kada reikėjo skubintiesi pagal išgalėjimą ir kada nevidonai iš visų pusių gulo ant manęs ir ant „Auszros“, aš rįžausi *ant savo atsakymo* rašyti ir spausdinti, kas palei aplinkybes buvo galima ir reikalinga. Tuodu draugu rods pyko ant manęs, bet vis-gi sandarbininkavo, o to man visiškai pakako. Nors Nr. 7 ir 8 1884 m. išėjo jau po redakcija Mikšo, tačiau ten mano žinių priduoat yra ganėtinai daug. Be mano žinios Mikšas buvo pradėjęs talpinti mano pasargas iš lekcijų prof. Čuprovo „apie tautinę ukę“, kurs raštas likosi neužbaigtas dėl mano išgujimo ir iskeliavimo į Ameriką. Piktino teip-gi nekuriuos tautiečius patalpintos „Auszroje“ žinutės apie darbininkus, kumečius ar kitus vargšus Lietuvoje, įpatingai p. Nerys pustijosi ir grasino visiškai neremti „Auszros“. Apie kunigus nėra ką nė šnekėti: daugumas jų ugnia spiaudė, ir kn.

„Gimzausko raštelį patalpinau „Auszroje“ 1883 m. p. 293—295 dėl numalšymo įvirtimo kunigų. Bet daugiausiai piktumo netik kunigų, bet ir davatkininkų tarpe sukėlė mano straipsnis apie gyvenimą Daukanto: tulas ponelis Beresnevyčia Kelmėje grasino man policija, kada iš Prusų išguitas buvau sugrįžęs į Lietuvą (jis sakėsi esąs giminaitis vyskupo Valančiausko), o klierikus, mane užpuolusius apmalšinau parodydamas originališkas gromatas Daukanto ir Valančiausko, kurias tuomet turėjau savo rankose. — Skaitančių „Auszrą“ tuomet buvo daugiausiai valsčionių iš Kauno ir Suvalkų rėdybų. Teip-gi platingai „Auszros“ buvo mažiausiai kunigai — Marcinkus, net degino jas kalėdodamas po kaimus Žagarės parapijoje — o daugiausiai tuli kilti lietuviai ir patįs žmonės. „Auszra“ daugiaus laikėsi ne iš prenumeratos, bet iš anų gerų žmonių, užsidegusių tautiečių (teip tulų kunigų, bajorų, kaip ir kaimiečių ir inteligentų). Nors prie „Auszros“ dirbdamas turėjau daug neramybės, tačiau tas laikas mano omenyje pasiliko kaip smagiausias ir laimingiausias iš mano gyvenimo.

Galiaus tiek pasakysiu: „Auszrą“ lengviau yra sukritikuoti iš mokslinės pusės; tai rasi padarytų jeib koks gimnazistas. Bet kas žinos visas aplinkybes ir vargus jos išleidimo, tas man-ding tiktai pasakyti tegalės — ar jis bus kunigas, ponas, inteligentas, ar šiaip skurdžius: „Vis-gi geriaus, kad „Auszra“ išeidinėjo, negu kad butumėme likę be „Auszros“.“

Philadelphia, Pa., 12. XI. 1902.

Atsiminimai iš 1873—1883 m.

Jau dvidešimt metų praslinko po pasirodymui „Auszros“. Dvidešimt metų — tai ne viena diena! Daug vandens per tą laiką nutekėjo: išaugo čia karta žmonių, tame laike gimusių, kurie tiktai dabar, teip sakant, ineina ing gyvenimą ir bus veikėjais jame. Jiems lemta augti ir žydėti, o mums senti ir pindėti!

Koks-gi tas laikas buvo, kada užgimė dabar ineinančių ing gyvenimą veikėjų karta? Pajimsiu apskritai visą dešimtmetį prieš „Auszros“ atsiradimą.

Atsimenu, man buvo vienuolika metų, kada tėveliai sumastė mane augštesnin mokslan leisti. Da tėvelis abejojo, sakydamas: „kaip čia bus, kaip čia bus? kad nepritruktumėm kartais!“ bet motinėle padaršino jį, kad nieko blogo nebusią, ir tokiu budu mano likimas buvo pakreiptas ing mokslo vagą. Kviečiai tada buvo brangūs, mokoje po 5 rub. už purą, už linų birkavą gaudavo po 50—60 rub., teip kad pinigų tuo tarpu netruko. Pinigų tuo kart buvo pas žmones: užtaigi atliekantį skatiką dažniausiai jie dėjo ant savo vaikų mokslo, norėdami matyti pirmiausiai kunigą savo šeimynoje. Mintaujos ir Liepojaus žemutinės vidurinių ir prirengiamųjų mokyklų kliasos buvo pripildytos „klėtkuotkelnių“, kaip vokiečiukai pajuokdami pravardžiavo mūsų vaikus už namų austas klėtkuotas kelines. Šiaulių gimnazijos žemutinėse kliasose teipgi buvo daug lietuvių, o da daugiaus buvo Šiauliuose t. v. „švedų“ (ką privatiškai mokinosi).

Visa gangreit ta mokinamoji jaunumenė buvo be jokios tautiškos spalvos: savo lietuviško kilimo drovėdavosi ir slėpdavo jį visokiu budu, permainydama savo pravardes ir kalbėdama tarp savęs lenkiškai, gudiškai, o vokiškose miestuose vokiškai. Atsimenu, man prisėjo gana toli važiuoti ing gimnaziją, kur mokslas daug pigiau atsėjo, ne kaip aplinkinėse. Geležinkelių buvo tada mažai; lyg stacijai prisėjo arkliais važiuoti arti penkiolikos mylių. Buvo sutarta susirinkti pas vieną kunigą. Ten aš išvydau 6—7 jaunikačius visokio augimo — kitus jau usotus ir su skutamom barzdoms; mažesnieji iš jų kalbėjo tarp savęs gudiškai, o didesnieji lenkiškai; vienam iš tų didesniųjų ir aš buvau prieglobon atiduotas. Toliaus bevažiuojant prisėjo ganytis vienoj karėjamoje. Tėvelis, norėdamas pavaišinti tą mano globėją, nupirko kokio ten gėrimo ir turėjo jį gražiai lenkiškai prašyti, kad gertų. Aš teip tada nusistebėjau iš tėvo lenkiškos kalbos, kad sušukau: „ar-gi ir tetušis kalbi lenkiškai?“ nes nė pirmiau, nė paskiau niekados man nebeteko girdėti jį lenkiškai kalbant. Paskui aš pasižinojau, kad jis mažas budamas lenkiškai kalbėjęs. Tur but ta jaunumenės draugystė tokį ant jo įspudį padarė, kad su lietuviška kalba prie jos neprisigretiši, ir jis turėjo atsiminti senai užmirštąją lenkišką kalbą. Po persiskyrimui ant stacijos su savaisiais susėdome mėš vagonan, ir mano globėjas liepė man kalbėti su kitais mokytiniais gudiškai ir, jeigu kur kas klaustų, kaip mano pravardė, vadintis šaip, bet ne teip, kaip lietuviškai vadino, nes teip gražiau esą, pasakė jis gudiškai.

Tokia buvo, apskritai imant, tų laikų jaunumenė.

Bet tarp tų bespalvių sulenkėjusių, sugudėjusių, ar suvokietėjusių ir tada jau atsirasdavo vienutės, kurioms rūpėjo mūsų tauta ir jos kalba. Teip 1877-se metuose buvo išleistos Petrapilyje kelios knygutės: „Jurgis Stefenonas“, „Apraszimas apie žemę ir atmainas oro“, „Pas mus ir kitur“ ir „Jons ir Aniute“. Tos knygutės labai sužadino senus ir jaunus ir sužadinusios pranyko, kaip žaibas, nes daugiau niekas nebeapasirodė dėl žinomų aplinkybių. Viskas vėl nutilo, bet sužadinta mintis priaugančioje kartoje dirbo ir kreipė mūsų protus ing lietuvištos pusę. Atsimenu, mano draugas, paskutinius dvejus metus gimnazijoje budamas vyresniuoju ant mažųjų tiek jau subrendo, kaipo lietuvis, kad, budavo, sušaukęs mažuosius lietuvius, katrų buvo apie aštuonetą, kalbėdavo su jais lietuviškai: įkalbinėdavo nesigėdėti savo kilties, savo sermėgių tėvų, savo kalbos; liepdavo broliškai gyventi tarp savęs ir buti paveikslingais kitiems, pasakodavo jiems pasakas, padainuodavo kokią dainą, katrų gana daug mokėjo, liepdavo laiškus rašyti lietuviškai ing namus. Knygų lietuviškų apart maldaknygių ir augščiaus minėtų, mėš nė jokių neturėjome.

Po pabaigimui gimnazijos įstojau universitetan. Buvo tai geriausias ir smagiausias laikas, man rodosi, ne tiktai mano gyvenime, apie kurį tikrai buvo galima pasakyti: „dabar mūsų aukso dienos, nieks kaklo negriausia . . .“ Ten susitikau su keletu lietuvių tokio pat augimo iš visų šalių Lietuvos; vieni jau išrodė man subrendusiais žmonėmis sulyg lietuvištos dalykų, tuo tarpu kada kiti žengė, teip sakant, pirmus žingsnius lietuvištos vagoje: užkalbinti lietuviškai jie da nurausdavo ir pasigaudavo iš pradžios lenkiškos kalbos, sakydami,

kad jiems trukstą žodžių, lietuviškai kalbant, ir tiktai nuosekliai toliaus lietuviškai kalbinami, kaip tai sakant, jau išjudinti, atrasdavo žodžius savo mintims išreikšti. Suedidavome mes gana dažnai apsimainyti savo išpužiais ir pasipasakoti vienas kitam apie savo šalį ir žmones. Ten aš pirmą kart išgirdau apie mūsų garsųjį dainių Danileitį, apie Daukantą, apie Valančiausko darbus, apie kalbamokslį Šleicher'io, išmokau daug nepaprastų žodžių ir išreiškimų, o pats galėjau kitiems suteikti nežinomas jiems dainas ir savo krašto žodžius ir išreiškimus. Susirenkę, skaitydavome Daukanto „Buda lietuviu nog XVI-to amžiaus“, apsvarstydami nežinomus žodžius, kurių daug ten buvo; čia ir pasirodė, kaip yra gerai, kad mūsų draugystė susideda iš visokių šalių. Lietuvos žmonių: žodžiai, nežinomi vieniems, buvo žinomi kitiems; tokiu būdu visiems nežinomų paliko labai mažai.

Rudenio 1880-tų metų, idant galėtumėm geriaus pramokti lietuviškos kalbos, sumastėme terpu savęs išleisti periodiškai rankraštėlį, katrą pavadinome „Auszra“; prie antgalvio buvo sakiny s pridėtas: „su Auszra ir diena.“ Kiek atmenu prakalboje to rankraštėlio draugai buvo kviečiami prie darbo ir kol išmoks gražiai lietuviškai kalbėti, kad kiekviens šoktų teip, kaip jis moka, užrašinėdami dainas, pasakas, priežodžius, darydami vertimus iš svetimų kalbų, o kas gali ir savotiškus straipsnius rašydami — kožnas savo tarmėje. Tas rankraštėlis išeidavo tarp mūsų apie pusantrų metų. Ten buvo apart užrašytų dainų ir pasakų kritiška peržvalga kalbos, užrašytų pasakų ir trumpas lietuviškas kalbamokslis.

Mums susitelkus ing lietuvišką kuopą, lenkams tas nepatiko, ir jie visokiu būdu mėgino sąnarius tos kuopelės prijungti prie savo draugystės, kur jau nuo seniaus prisidėdavo lietuviai ir tuokart teipgi prigulėjo keletas lietuviškų nutautėlių. Bet visi tie pasikėsinimai paliko be jokių pasekmių: išėjo tiktai ginčai labiausiai dėl lietuviškų stipendijų, nes keliomis jų neteislingai naudojosi lenkai Suvalkų gubernijos. Nekurios senesnės, jau baigusios mokslą lietuviškos ypatos, kurstė mus kovoje su lenkais dėl lietuviškų stipendijų pasinaudoti nedorais įrankiais, bet mes stačiai atrėmėme tą kurstymą ir pertraukėme pažintį su toms ypatoms ir niekadoms nekovojoje prieš lenkus neisingu būdu.

Pasirodymas atspaustos „Auszros“ 1883-se metuose padarė didelę įspaudą Lietuvoje: lietuviškos marės susiubavo-suliuliavo; visi džiaugėsi, išvydę pirmutinį lietuvišką laikraštį. Galima sakyti, anot anos dainos: „šoko kiškis, šoko lapė — visi žvėriai šoko . . .“ Jauni džiaugėsi gyvybės džiaugsmu; seniai gėrėjosi, kad ta gyvybė nežuva, kad iš po šiaudinio stogo želia atžalos; net ir nemokantieji skaityti su pamėgimu žiūrėjo ing tą ploną knygutę, glostydami jos lapus ir maloniai klausydami, ką joje priauganti karta išskaitė. Atsirado daugybė eilių, kuriose lietuviški dainininkai, kaip vieversėliai pavasaryje apgieda gamtos atbudimą, apdainavo atbudimą lietuvių.

Bet ilgai džiaugtiesi savo gyvybe ir atbudimu nebuvo kada. „Auszroje“ buvo išreikšta, kad ji nori tiktai suteikti lietuviui naudingus pasiskaitymus, katrie galėtų išlavinti jo protą ir širdį; nori pabudinti jo meilę sulyg savo kalbos, savo žemės, tautos ir abelnai išplėtoti jo žinias apie mūsų pasaulę, talpindama lengvai skaitomus

raštus apie pažinimą gamtos, savo sveikatos, istorijos, geografijos, aprašydama gyvenimą įžymių lietuvių, apsvarstydama rašomas apie Lietuvą knygas ir ragindama užrašinėti dainas, pasakas ir priežodžius. Vienok prie viso to mūsų kaimynams lenkams užrubežiniams ir Lietuvoje gyvenantiems jau pats jos pasirodymas buvo jų akyse krislu, kuris duruodamas nedavė jiems ramumo. Prasidėjo visokie pravardžiamai ir laikraščio ir jo pasekėjų. Žinoma, „Auszroje“ buvo duoti ant to tam tikri atsakymai, ir tokiu būdu prasidėjo kova. Kada „Auszra“ vedė kovą už lietuvių tiesas su lenkiškais laikraščiais, rusiškuose laikraščiuose buvo gvaldomas klausimas apie lietuvišką spaudą Rusijoje. Ant galo lenkai (nors teoretiškai) pripažino lietuvišką judėjimą; ne taip baigėsi klausimas lietuviškos spaudos, kuris ir lyg šiai baltai dienai tebepalieka da neišrištas.

Bekovodama „Auszra“ permainė kelis redaktorius, nukrypo, teip sakant, į vieną šalį ir nebepatiriama visų pabudusių lietuvių nustojo išeiti; bet jos pasėta sėklė išdygo ir apsiireiskia dabarnykščioje lietuviškoje raštenybėje.

Laikui bėgant raštenybėje išaugo visokios partijos su savo ypatybiškais siekiais; bet kiteip ir but negalėjo, nes pabudę žmonės apat lietuviškumo turėjo ypatingas pažvalgas ant gyvenimo, katras norėjo praplatinti savo raštuose. Vienok lietuviškos partijos prie visų skirtumų — viena mažiau, kita daugiau yra demokratiškai nudažytos, pradedant nuo galiausios kairės iki pačiai dešinei. Paskui jos visos pripažįsta, kad, idant galėtumėm mes greičiau pasiekti augštesnį laipsnį kultūros, mums neatbutinai reikalinga išgauti liuosybę savo spaudos ir pripažinimą tiesų lietuviškai kalbai viešame gyvenime rusiškoje Lietuvoje. Spaudos liuosybę ir pirmus žingsnius pripažinime tiesų lietuviškai kalbai viešame gyvenime tur but ir mūsų senoji karta pamatys, bet tikrą sulietuvėjimą dabarnykščios Lietuvos priseis da iškovoti priaugančiai veikėjų kartai, pasiremiant ant kulturiškai pakilusių lietuviškų minių. Veliju jiems tiktai sutikimo, tvirto budo, geležinės valios ir nuoseklumo darbuose.

Iš atsiminimų vieno iš daugelio.

Augau, kaip ir kiti tėvo-močiutės suneliai. Augau, mokiausi, beaugdamas besimokydamas pažinau netik rykštės, bet ir lazdos naudingumą (buvo toks laikas). Gimnazijoje išbuvau devynerius metus. Tėvams, giminėms ir globėjams ypač rupėjo, kad išmokčiau, kaip reikiant, lenkiškai ir lotyniškai. Lenkiškai išmokau gerokai mieste begyvendams, nors kaip bus lenkiškai „rezginių pantis“ — vistik nežinojau; gimnazijoje besimokindamas išmokau ir lotyniškai, nors „recepto“ perskaityti ir suprasti vistik negalėjau. Iš to vienam dėdei buvo nemaža juokų. Gimnazijoje pažinojau ir galvotąjį, gražųjį, visų mergelių mylimąjį, mūsų amžino atminimo Vincą Kudirką. Kada jį pažinau, jis buvo metęs seminariją ir stojęs vėl į savo gimnaziją.

Paskutinėse klasose buvau jau tikras lenkas, kaip ir visi kiti mano draugės lietuviai, draugai-lietuviai su manim ir aš su jais kalbėjomės tiktai lenkiškai, svajojome tiktai apie lenkų literatūros didybę.

33 straipsnis
Auszra
N. 2. 1910
N. 98

Kad mokame lenkiškai kalbėti ir teip tarp savęs kalbamės, tėvai ir globėjai tik pasidžiaugdavo. Draugai kartais pasišnekėdavome ir apie lietuvių „pasiutėlius“, kurie jau ir tuokart imdavo savotiškai, ne lenkiškai kalbėti. Tokiais „pasiutėliais“ budavo vienas-kitas Petropilės ar Maskvos studentas, kartais koks užklydęs į mūsų padangę dvasios akademijos klierikas. Apie juos daugiau girdėdavome, negu juos pažindavome, jie patys mūsų beveik nepažino. Girdėdavome apie juos iš lenkų lupų ir sprėdavome apie juos lenkų žodžiais. Tų „litvomanų“, — tokiais vardais jau ir tuokart jie buvo pažymėti, — tų „litvomanų“ geismai ir drąsumas, ar šėip ar teip, vistik budino ir mus, bent, ši kalbėję tą kalbėję, ir imdavome apie juos galvoti, samprotauti . . . Jie mūsų nepažino, mes jų nesupratome . . .

Pameluočiau, vienok, jei nepasakyčiau, jog turėjau ir tokių draugų-lietuvių, kurie skaitydavo nevaromi ir rusų, ne tik lenkų, literatūrą, buvo pagaliaus ir tokių, kurie sakydavosi rusų raštuose randą daugiau sveiko maisto, nekaip lenkų knygose.

Taigi „litvomanų“ ir nepažįstamų dvasia budino mūsų jaunas galvas ir drumstė tę, kur seniaus rodėsi viskas aišku ir suprantama.

Iš visų „lenkų“ turbūt didžiausias buvo visų mylimas, visų branginamas, visur mielai matomas, visada meilus, linksmas, sąmojingas amžinatilsi Vincas Kudirka, redaktorius mokinių laikraščio „Klāmstwo“ (melas). Buvau ir aš prie jo prišlijęs, tik buvau daug už jį menkesnis, ne teip visu-kuo iškilęs, kaip jis, ne toks grynas, ne toks tvirtas, ne teip mokslus. Mūsų burelis išsiskirstydamas teip sprendė: „nesidrovėsime savo tėvų, jų kalbos, dumos, pastogės, ir mums, jų vaikams, tos lietuvių užteks; lietuvių kalba ir raštai (buvom pažinę apgraišoms Duonelaitį, Daukantą) negal mums atstoti lenkų kalbos ir visos jų literatūros; imti visur viešai vartoti savo neišdirbtą kalbą apšvietam lietuviui nepridera; tik papaikę gal to nesuprasti arba kitiškai žiūrėti“. Vincas, kaip nuoseklus vyras, baigęs gimnaziją, važiuo į Varšavą, į „savo“ universitetą, nors galėjo gauti Maskvoje stipendiją ir baigti tenai mokslus nepritirdamas didelio vargo. Pats, nors „lenkas“, galvojau teip-pat, bet svyruliuavau labiau (nebuvo toks tiesus ir grynas), antgalo universitetui išsirinkau ne Varšavą.

Tarp universiteto studentų radau nemaža pažįstamų lietuvių. Be didelio noro („kitaip negalėjau padaryti“) įstojau į lietuvių burelį. Vienas mano draugas-lietuvius to nepadarė, jo aš nepeikiau, tik pats jam teisnau, jis manęs nepeikė ir pats teisinosi neįstojaus. Palengva naujieji draugai, „litvomanų“ kuopelė, ėmė patikti, nors į daugelį vis šnairoms tebežiūrėjau. Tarp tų draugų buvo ir Jonas Šliupas, kurs man išrodė visų kruopščiausias, visų darbščiausias. Nesutikti su jais bendruose klausimuose, kuriais buvo lietuvių tautos reikalai, buvo sunku, vienok toji lietuvių juk ne vienos logikos išradimas: daug svėrė, bent tuokart, ir kiti motyvai, seni idealai ir „lenko“ įspūdžiai. Kad būtų kas galėjęs išrodyti, jog ir mes įstengsime tikrai substi, kaip vienas žmogus ir galėsime gyventi tautos gyvenimu, abejojimū, nors kalbėti apie juos nedrįsdavau, turbūt nebutų buvę. Tarp draugų buvo, žinoma, ir daugiaus tokių-pat atšalėlių, bet tie manęs netraukė. Prasidėjus kokiai kalbai, lietuvių lupose tekdavo dažnai girdėti ir rusų kalba. Rasi tai buvo tuokart išteisinama, vienok ant manęs, at-

Mask
nors
188

gijančio iš miego lietuvio, visada darydavo labai sunkų įspudį. Laikas bėgo, ir manėp, ar šėip ar teip, noroms-nenoroms brendo ir augo „litvomanas“. Išbuvęs kokią pusę metų bučiau galėjęs jau atvirai, kur reikiant, pateisinti ir apginti gerąją pusę lietuvių „pasiutimo“: toji pusė metų daug padarė, daug sugriovė, daug paaiškino. Ėmiau rašinėties su senais draugais lietuviškai. Vincas atsiliepė lenkiškai ir gana dailiai (jis buvo visada malonus vyras) pasijuokė iš mano „naujųjų draugų“ ir mano paties iškrypimo iš senosios vėžės. Atrašiau jam turbūt labai įžuliai, skaudžiai, parašiau dalį laiškelio eilėmis (daugiau nėsu rašęs lietuvių eilių), bariau jį teip, kaip bara tiktai karštas naujatis. Atrašo nebuvo. — Praslinko dar kiek laiko. Ėmė rašyti rusų laikraščiuose apie lietuvius. Rašė patįs lietuviai, rašė ir rusai. Praslinko dar keli mėnesiai. Gavome žinią iš Bulgarijos apie užmanymą įsteigti lietuvišką laikraštį, paskiriamą visos subundančios Lietuvos reikalams, apie „Auszros“ įsteigimą. Tą žinią rašė pats laikraščio įsteigtojas, rašė gražiai, karštai. Vienas draugas gautąją žinią visiems skelbė, kaip kokią naują evangeliją arba kokią išganomąją mokslą. Pranešimas visiems įtiko, visus žadino, džiugino. Netrukus pasirodė ir pats „laikraštis“. Knygelytę, mažos abėcėlės pavidalu, visi skaitėme įknibę, varždamiesi. Kiekvieną knygelės žodį, kiekvieną pasakymą, kiekvieną mintį, joje išreikštą, visi apsvarstiniuose pasigėrėdami, pasigirdami; džiaugėmės kaip tie devyni broliai, kurie ilgai klaidžioję antgalo surado ir savo jieskomąją sesele. Paties turinio laikraštyje matėme, man rodos, daug daugiau, negu ištikrųjų buvo. Po pirmosios knygelytės ėjo ir kitos, ir visos mus džiugino, žadino, skatino prie darbo. Man rodos, jog nebuvo „litvomanas“, kuris būtų drįsęs „laikraštį“ kritikuoti. Daugybė „poetų“ ir visokių eilia-dirbių, kurie talpino savo eiles „Auszroje“, aiškiai rodo, kad ji pasirodžiusi ir paplzdama tarp žmonių sužadino geruosius lietuvių jausmus, suteikdama daugybei žmonių pagaliaus sparnus, kurių nebuvo davus jiems pati prigimtis. Kalbėjo apie „Auszrą“ ne tiktai jaunieji „litvomanai“, kalbėjo apie ją ir Lietuvos kunigai (ir tarp jų buvo nemaža „pasiutėlių“), bajorai, lenkai ir kiti. Daugumas, kaip visada, kalbėjo nepažindami jos, kalbėjo tik dėl to trukšmo, kurį ji buvo sukėlus, ir, žinoma, visai nukalbėdavo. Jaunoji karta vienodai žiūrėjo: visi jos laukė, visi ją šėlpė, platino, akių jai prieš kits-kitą nebadė. Šėip žmonės ir kunigai, visi, kurie skaitydami „Auszrą“ jos nekeikė, jautėsi esą broliai; partijų, kiek atsimenu, subundančioje kartoje nebuvo, bent man pačiam nebuvo matyti. Lietuviai, kurie prieš pasirodymą „Auszros“ svyruliavo kaip ežero lendrelės, jos sulaukę jautėsi stiprius sparnus įgiję. Vėl ėmė rašyti rusų laikraščiuose, ir rašoma jau buvo aiškiau. Rašė patįs lietuviai, rašė ir rusai, dabar rašė ir Lietuvos jaunumenė. „Taigi jau kyla iš miego ir galingų lietuvių tauta, neužstokim jiems kelio . . .“ — rašė, gerai atsimenu, vienas rusų laikraštis, kurį branginome tuokart tik dėl jo pritarimo lietuviams.

Vincui Kudirkai „Auszra“ teko skaityti kiek vėliaus. Jisai vienu pradėjimu perskaitęs kelias jos knygeles, skaitęs kelis kartus, skaitydamas kaitęs ir balęs, pagaliaus apsikniaubęs ir graudžiai graudžiai verkęs, kaip verkia tiktai galvotas, jautrus ir dorus jaunikaitis, mokąs atjausti visą didybę pasirodymo pirmojo savo tautos laikraščio.

nebuvo
naujųjų

Graudžiai paverkęs, atsipeikėjęs, dar pagalvojęs ir prižadėjęs dirbti, dirbti begalo. Kito žmogaus, kurs butų teip puikiai išpildęs savo prižadėjimą, man dar neteko pažinti. Jei „Auszra“ savo pasirodymu butu vieną Vincą Kudirką ištraukusi iš tos atsalėlių pavermės, kurioje ir dabar tebežvija daugumas mūsų brolių ir seserų, — ir tuo vienu ji budų užsipelniusi amžiną lietuvių atminimą ir pagarbą. Vienok „Auszra“ netik atskirus žmones žadino, ji kruvon ir vienybėn traukė visa, kas buvo Lietuvoje gyva ir dora, ir čia jos yra didelis, labai didelis nuopelnas. Paties darbo programa, žinoma, buvo neišdirbta, bet ar ji išdirbta, kaip reikiant, šiandien ir ar visa šiandien dirbama, kas yra dirbtina? Ne visukuo ir senoji „Auszra“, žinoma, gali but mums paveikslu, bet, jei drįsime pažiūrėti į save ir savo darbus kritiškai, ar nerasime, jog ir šių dienų darbuose ne visa yra gera, ne visa pagirtina?

Kirvelis Nusmuko.

Keli atsiminimai iš laikų „Auszros“, pirmojo mūsų laikraščio.

I.

Dvidešimts metų praėjo, kaip pasirodė pirmoji „Auszra“ ant Lietuvos tamsios padangės. Dvidešimts metų jau sukako, kaip Lietuva viešai pradėjo dejuoti, nebeiškentėdama sopulių atsiradusių nuo priešininkų žudymo. Dievas vienas težino, kiek dar metų aną žudys ir kiek metų ana dar dejuos . . . — Tas pirmas balsas sudejavimo Lietuvos laikosi žmonių atmintyje kaip brangus priminimas, malonus paminklas — ir kitaip negal buti, nes tai yra jug pirmas motynos balsas, nors ir liudnas Mano sodžiujė, Žemaitijoje, — pačiame Paprusyje, pirma žinia apie „Auszros“ pasirodymą apturėta per prusą, t. y. lietuvi iš Prusų. Jieškodamas ko ten pirkti tas prusas užėjo ir pas mus, o aš tuokart buvau parvažiuavęs namon*) iš Šiaulių vasaros švęsti. Prusas tarp kitko papasakojo man, kad pas juos Prusnose išeinanti „žemaitiška ceitunga“ „Auszra“, didelei gera, kurią verta kiekvienam žemaičiui skaityti. Aš paprašiau jo, kad važiuodamas į Veviržėnus į mugę (turgų) atvežtų nors vieną numerį „Auszros“ bent parodyti. Po nekurio laiko apturėjau dvi „Auszros“ knygelė. Lygto laiko, — gėda prisipažinti (? *Red.*) — ir mislyti nebuvau rodos, mislijęs apie lietuvytę; bet paskaitęs tas knygeles pajutau, kuomi esąs. Džiaugdamos ir kitiems rodžiau savo džiaugsmo šaltinį, bet ne visus tepradžiuginau su ta savo naujiena, arba tiesiau, retai ką. Vieni pradėjo mano knygtėse „naujų litanijų“ jieskoti, o kiti ir nepaveizėję jau sprendė, kad iš Prusų negausi geros knygos, nes jug ten liuteriai gyveną. Bet buvo ir jautresnių. Mūsų kaimyno vienturtė Marikė, 16 ar 17 metų mergelė, po to už metų mirusi, pasiklausiusi mano skaitymo paprašė knygelės namon. Aš su džiaugsmu daviau. Po kelių dienų atnešė, sakydama, kad „gražiai-rašo“, tikt kad „sunki skaityti“, kad „nesuvisu musiškai parašyta“, vienok didelei gailėjos, negavusi antros knygelės, kurią jau buvau įdavęs kitam, — buvusiam

*) Autorius rašo visur „namyn“.

pradinėje mokslinyčioje savo draugui. Aš neužilgo gavau išvažiuoti į Šiaulius, o tiedvi „Auszros“ knygelė paliko žmonėse. Parvažiavęs antrą kartą iš Šiaulių, nė raste nebsuradau savo knygelę. Tuokart jau daug kas žinojo apie „Auszrą“, o nekurie jau ir parsitraukę buvo aną iš Prūsų. Teip, antrame sodžiujė vienos biednos našlės suns Kazukas teip pamylėjęs „Auszrą“, kad negalėdamas iš savo biednumo niekaip kitaip įsitiecti anos, pasidaręs ant laiko net šmukulninku (kontrabantininku). Pasiskolinęs kelias grivinas nuo savo kaimyno, teip-pat bene piemenuko, kelis kartus ėjęs slapta nuo motynos į Prusus, o parsinešęs iš tenai už visus savo pinigus arėlkos pardavinėdavęs aną žmonėms. Teip daręs, kol nesusirinkęs poros rublių pelno ir nenusipirkęs paskui savo mylimąją „Auszrą“. Ir paskui jau ant visados pasiliko didžiū mylėtoju lietuviško rašto. Neblikus „Auszros“, skaitė „Ukininką“ ir „Apžvalgą“, bet vis guodės, kad gailu „Auszros“, kad „Auszroje“ viskas gražiau buvę parašyta. Bene ir dabar budamas Amerikoje su gailėsiu tebminavoja „Auszrą“, o jug ir man anos gailu ir man rodos, kad „Auszra“ mokėjo geriau, greičiau sukelti žmoguje tėvynės meilę, gal buti dėlto, kad tos „Auszros“ darbininkai — rašytojai, dar tuokart neskirsties į „klerikalus“, „inteligentus“, „demokratrus“ ir į kitus visokius, o degė visi viena ir ta pačia tėvynės meile, nieks iš jų dar lietuviystėje tuokart nejieškojo pelnų kitoms idėjoms, o mylėjo Lietuvą dėlto, kad ana yra jų tėvynė O gal buti „Auszra“ pasiliko nekurių atmintyje dėlto teip brangi, kad tai buvo tikt aušra, o ne pati Šviesa, ne Saulė, nuo kurios nepratusiam akis merkiasi! —

II.

Prigimime yra keli skyriai sutvėrimų, neapkenčiančių šviesos. Antai, pelėda, rupuižė, šikšnotsparnis, kai-kurie vabalai ir d. kt. bijos šviesos, nes jų jau toks organizmas yra, kad šviesa kenkia jiems. Vėl yra žverjis, labiausiai iš draskančiųjų, kaip antai vilkai ir nekurie kiti, kurie teip-pat nemiegsta šviesos, bet jau dėlto, kad šviesoje greičiau matyti jų piktadėjystės. Pasirodžiusi „Auszra“, kaip nešanti šviesą, jau pradžioje turėjo savo persekiotojus, kurie, ar tai iš priežasties savo prigimto organizmo, ar tai iš bijojimo, kad nauja šviesa neapšviestų jų darbų, galėdami butų aną prariję. Tarp pirmų „Auszros“ persekiotojų vertas paminėjimo Kuršėnų klebonas, magistras šv. Teologijos, kunigas Eidymt, persivertėlis iš žemaičio Eidėno, kurio broliai ir dabar tebygvena Švėkšnos parakvijoje Balsėnų sodžiujė ir temok tikt žemaitiškai. Ans tatai atradęs „Auszrą“ pas savo vieną parakvijoną suvadino į save davatkas ant šventoriaus ir keikdamas jos rašytojus sudegino aną ant aukuro, o pirmą po to šventą dieną iš pamokslinyčios apskelbė, kad tie, ką skaitysią „Auszrą“, negausią išrišimo ir busią policijai išduoti. Tas biauross žemaitis — išgama ir dabar tebepersekiuoja lietuviystę, bet aišku, nors ne jam, kad visus jo tame dalyke darbus šuo ant uodegos nešioja. Jeigu jis kovoja prieš lietuviystę ir sudegindamas „Auszros“ jieškojo sau garso, tai tegul džiaugias, nes liekta paminėtas ir dabar švenčiant dvidešimties metų sukaktuves pasirodymo pirmo lietuviško (lietuvių *Red.*) laikraščio.

III.

Dar vienas atsiminimas, surištą su „Anszros“ vardu. Tai buvo Peterburge. Gavom žinoti, kad tuls p. Kuzniecov'as Geografinės Draugystės susirinkime parskaitysiąs savo referatą, vardu: „Вредъ причиняемый запрещеніемъ печатать литовскія книги народными литовско-латинскими буквами“. („Kenksmas uždraudimo lietuviams spausdinti jų knygas tautiškomis lietuviškai-lotyniškomis raidėmis“.) Nuėjom ir mes studentai lietuviai ir klausėm ausis ištempę. Ponas Kuzniecovas pradėjo aiškiai darodinėti, kad lietuviškos knygos atspaudintos maskoliškomis litaromis, nors po prievaru pardavinėtos, — paliko vaikų sudraskytos ir bobų po pečiais sudegintos, kaip netikusios, o pats uždraudimas knygų lietuviškai-lotyniškomis raidėmis davė suprasti lietuviams, ko vyresnybė nuo jų nori, ir verstinai privertė uždėti knygų spaustuves užrubežyje — Prusuose, iš kur lietuviai knygų ir net laikraščių vežimais gaun, bet tos knygos ir laikraščiai su priešinga maskolių vyresnybei įtampa. Tie laikraščiai ir knygos yra apmokamos savo skaitytojų, kas parodo, jog lietuviams yra reikalingos knygos ir laikraščiai. Privedė dar iš statistikos Prusų lietuvių, buk po uždraudimo tenai spausdinti lietuviškas knygas (o tas ir tenai buvęs mėgintas) vagystė, žmogžudystė, paleistuvystė, girtuoklystė ir kiti tamsos vaisiai pasididinę skaitliuje.

Jam pabengus skaityti atsistojo prieš jį garsus Lietuvos neužkėstojas Kojalovič ir kumštį iškėlęs pradėjo gražoti p. Kuzniecovui, kad jį verta žandarams išduoti už škelbimą tokių pavojingų Maskolijai žinių, o atsisukęs į mumis sušuko: „o jūs, jauni lietuviai, eikšenkite ir padėkite man darodyti, kad lietuviai nor susivienyti su maskoliais, kad Kuzniecovas viską sumelavęs“, o ištraukęs iš ančio kelias grometas dar sakė: „eikit šę ir skaitykit, aš čia atsinešiau tris grometas lietuvių, rašytas maskoliškomis raidėmis, o turiu daugiau 300 surinkęs.“ Keli vyrai iš mūsų atsikėlė, nuėjo prie stalo ir skaitė. Grometos tikrai buvo rašytos maskoliškomis raidėmis iš vaiko kareivių tėvams, bet ne pačių lietuvių, o maskolių ir kitų, tikt lietuviškai nemokančių, nes kai-kurie žodžiai buvo po kelis į krovą surašyti, o kitur iš vieno žodžio keli padirbti. Kojalovič'io tvirtinimą, jog lietuviai jau yra pripratę prie maskoliškų raidžių ir kad tos raidės tink lietuviškai kalbai, paliko visgi nedarodytas tomis grometomis.

Negana to, dar vienas iš mūsų, p. R. Š., dabar kenčiąs Sibiri-joje už lietuviystę, pradėjo dar atkartoti žodžius p. Kuzniecov'o, jog lietuviai nėra metę savo tikrai lietuviškų knygų, kad anas mėgst skaityti, kad laikraštį „Auszrą“ bemaž kiekviename sodžiuje galima atrasti, nors yra brangus ir jį sunku apturėti. Čia tatai į pagelbą Kojalovič'ini stoji lenkas Piltz'as. „Krajaus“ redaktorius ir išdavėjas; pašnibzdėjęs kasžinką į ausį Kojalovič'ini, atsisuko prie kalbančio p. R. Š. ir su judošišku pasityčiojimu paklausė: „nu, tamsta, matyti, gerai žinai apie *Auszrą*, pasakyk, meldžiamasis, kur dėjo *Auszros* redakcija 50 tukstančių markių, nuo Bismarkio apturėtų, idant *Auszra* erzintų lietuvius prieš mumis slovėnus, t. y. lenkus ir maskolius“. Ant to p. R. Š. atsakė, jog nors jis ir neteip gerai žinąs „Anszros“ redakcijos dalykus, kaip kad mano p. Piltz'as, vienok tą gerai žinąs, kad „Auszra“ nėkokių tukstančių nuo Bismarkio nėra ėmusi ir lie-

tuvių neerzin nė prieš ką; kad jei „Auszra“ turėtų 50 tukstančių, tai ji žygiuotų dar kitaip po lietuvius.

Aš tą atsitikimą priedžiau, kad priminti, jog lenkai nuo pat pradžios mūsų atsibudimo yra mums neprieteliais, nors ir lietuvių pyragais būtų šeriami, o jūg Piltz'as didesnę dalį prenumeratorių savo laikraščio „Kraj“ tur lietuvius.

J. Kristupas.

Atminčiai „Auszros“.

Lygiai 10 metų atgal Petrapilėje aš buvau prie skaitymo referato, pavesto atminčiai dešimtmėtinų sukaktuvių „Auszros“ suspindėjusios ant Lietuvos žemės. Klausė to referato burelis iš 15 jaunų lietuvių — apie susitvarkymą „Auszros“, jos malonumą ir prideringumą dėl Lietuvos, pajutusios dar tebesančia ant žemės paviršio ir nepaskandintos žabangose žemaičių bajorpalaikio Mikuckio ir juodo Muravjovo.

Skaitė apie ypatas, kurioms sekėsi prisidėti prie užžiebimo „Auszros“, ir tos ypatos rodėsi mums turinčios stebėtiną galybę, nepasiektinas dorybes ir garbingumą. Minėjome Basanavičių, J. Šliupą, Trupinėlį, Miglovarą, Jankų, Mikšą, Kalnėną, Lietuvį ir kitus, kurie rodėsi mums milžiniais, įgalėjusiais paskleisti „Auszrą“ ant teip plačios žemės, kame gyveno 3 milijonai lietuvių; stebėjomės ir nepermanėme, kaip tie milžinai 1886 metuose umai susilpnėjo. — Stebėjomės, bet nenusiminėm; maloniai „Auszrai“ aptemus, mes nenusigandome. Nesijutome mūsų patamsėse, nes širdyse mūsų uždegta buvo kibirkštis, kuri žėrėjo ir švietė. —

Lietuviška „Auszra“ tai buvo gaisras asekuruotų turtų: Rusija, Vokietija ir Lenkija, tai buvo asekuracijos draugystė, Lietuva-gi valdonas degančių turtų.

Dabar, sukakus dviem dešimtims metų nuo atsiradimo pirmojo tikrojo lietuviško laikraščio, jau galima yra apsvarstyti sąlygas ano Lietuvos nusidavimo, didesnio užu drebėjimą žemės, nurimus kuriam žmonės vėl sutvarko suardyta gyvenimą.

Laikraštis „Auszra“, buvo tikra aušra ant Lietuvos dangaus: nors žmonės, kurie nevienodai sutiko Lietuvoje tą rytą, vis-gi jautė, rytui išaušus, nes visi permanė, kas buvo patamsis. Nuo pat užgimimo lietuviams apšvietos, subrendo per 20 metų jaunimas; subrendo ir neapikantoje prie valdžios, užmetusios ant lietuvių tokį prakeikimą, be jokios iš jų pusės kaltės, vien tik už tai, kad jie buvo ne lenkai, ne vokiečiai, bet tikri lietuviai. Įstatymas Muravjovo 1864 metų buvo aiškiausia giltinė lietuviškai tautai, ir iš tokio neabejotino aiškumo lietuviai laimėjo: nauja karta, praslinkus 20 metų, uždegė „Auszrą“, sukūrė triumviratui gaisrą.

Kaip kiekviena gyvastis juo arčiau prie mirties, juo narsiaus grumiasi, teip lietuviai anų metų — jauni, pilni karštos meilės prie savo tėvynės ir šeimynų, pilni keršto ir neapykantos prieš iškabintas prie jų akių žabangas — ištarė 1883 metuose „žut-but“, sukūrė „Auszrą“, apšvietė Lietuvos padangę ir apšviestais takais pasiskliedė po visą srietą.

Pasiskliedę mažai te žuvo, ir kiekvienas savotiškai reiškė buvimą savo: daugumas renka spėkas, kala ginklus, kiti auklėja ir tobulina

savo įpėdinius, kiti krauna turtus ir kiti šoka į imtynes su galiunų baidykle.

Šimet sukako 20 metų antrajai kartai nuo 1864 metų ir ką ji padarė iš darbų pirmosios eilios — „aušriečių“? —

Per 20 metų prie didžiausios gresmės Rusijoje padidino spaudą lietuviškų raštų nuo 70,000 lig 300,000 atskirų vardų ir tomų, nepri-skaitant čia išleidimų Amerikos, Anglijos (šaltinis? *Red.*); ji padarė iš vienos „Auszros“ 30 laikraščių.¹⁾ — Jeigu „Auszra“ turėjo 300 skaitytojų,²⁾ tad 30 laikraščių turi mažiausiai 10,000, jeigu užmiršti apie ėjimus kiekvieno numerio per skaitytojų rankas; jeigu „Auszra“ išvežiojo iš Rusijos 1000 rublių į Prusiją, tad dabar visi laikraščiai mažiausiai 15,000 rublių, kas su vertumu drausmės Rusijai išneša arti 50,000 rublių ant metų. (?? *Red.*)

Va ką padarė „aušriečių“ vaikai; praslinkus da 20 metų jų darbai užaugs keturgubai arba penkgubai. Susimažinti jie negali, nes ar gali kokia kita kalba tėvo arba motinos giliaus įsisverti į jautrią širdelę kūdikio, kaip gailiai ištarti žodžiai: „vaike mano, tu esi paskirtas išnykimui ir štai tavo giltinė!“ Koks vaikas, kaipo vaikas, tik pašauktas prie gyvenimo, nurims ir, nuleidęs arelio sparnus, lauks savo nykimo! Koks tėvas, kaipo tėvas, mylintis savo vaiką, neper-sergės jo, atidengdamas paslėptas nuo jo akių žabangas.

Su lietuvių „Auszra“ užsiėmė gaisras lietuviško asekuruoto turto.

Rods mūsų priešams tik reikėjo džiaugtis: tedegie sau, te moka svietas pinigus, tegaišina lietuviai savo laiką berašydami ir beskaitydami lietuviškus raštus, kurie neturi nei politiškių, nei intelektuališkių, nei turtiškių pamatų, kad galėtų paveržti po savęs kitas tautas. Lai kurenasi sau — susikuręs turtas, ir nuplikę lietuviai liks ramesni vergai viešpatuojančiųjų!

Bet asekuracijos draugystė — Rusija, Vokietija ir lenkai sukrovė įvairios vertės savo akcijas ir turi gaisrą gesinti. Lenkai, kurių akcijos buvo kuofalsyviausios, pirmieji sulogo ant „Auszros“ laikraščiuose Poznaniiaus, paskiaus „Krajuje“; šoko gesinti vokiečiai ir po jų jau pašoko rusai, — visi skubėsi gaisro gesinti. Lenkai gandino iš užkertės vokiečius ir rusus, nukreipdami nuo savęs jų atydą. Rusai palei prūsų rubežiaus išrausė didelį griovį ir sau ištārė: tedegie sau Prusijoje, dabar pas mus nebedegs! Bet vokiečiai to ir telaukė. Jie tuojaus suprato, juog tai gaisras neprastas ir manė sau: lai maskoliai dalį savo akcijų sukimė į išraustą griovį, mėš-gi per tai išlošime su savo akcijomis; padarė su rusais veidmainingą sutarmę parubežinę ir kaip augino, teip ir tebeaugina savo akcijas bargan rusiškiųjų. Iš teisybės, teip ir atsitiko: turtai lietuvių dega ir nesudega, rusai žemina savo akcijas paprusines, prusai - gi tokias pat akcijas gerokai pakėlė,

¹⁾ Dabar išeina Prusnos 5 laikraščiai, spausdinti lietuviškėmis litaromis, Amerikoje — 8, Anglijoj — 1, Prancijoj — 1, tai-gi iš viso 15 laikraščių; iš jų 4 yra nesenei pasirodė, todėl ne tvirtai įsigyvenę. *Red.*

²⁾ Pons M. Jankus, atsakydamas ant mūsų prašymo suteikti tulas žinias apie „Auszra“ tarp kitko pranešė, kad pradžioj „Auszra“ turėjusi 69 abonentus: 64 iš Did. Lietuvos ir 5 iš Prūsų Lietuvos; beto buvę siunčiama į Suvalkų gub. po 120 egz. kas mėnuo, tai-gi 1883 m. ėjė į Didž. Lietuvą apie 200 egz. „Auszros“ (184) Spausdinama buvo „Auszros“ po 1000 egz. kas mėnuo. Dabar jau „Auszra“ nebeganama prekystėje.

u
ska
toj

žemaičiai ir lietuviai jų nekeikia, bet visuomet jiems dėkavoja, bemo-kėdami kasmet arti 30,000 markių ir vasaros laike priduoja daug pi-gaus darbininko.

Lenkai-gi, kaip visuomet „mėdry polak po szkodzie“, nereika-lingai įgijo sau neapykantą terpu suvis ramučių lietuvių; dabar pra-deda rupintis apie susitaikinimą su lietuviais, nes jų akcijos netiktai nepasikėlė, bet dar žemiau krito.

Lietuvis-gi, sau sėdėdamas ant kriziokėlės, padabojęs, padabojęs, ištara: vyrai, jug tai ne gaisras, tai buvo „Auszra“! —

Ir švies aušra lietuviškai tautai be rubežių, be kariumenės, be akrotų, be tvirtynių ir be bankų, kurinos galima išplėsti, išardyti. Lietuva — tai duksavimas trijų milijonų gyvųjų žmonių, ir nėra tos armijos, kuri galėtų nuslopinti tą duksavimą ir ypač XX-me amžiuje: 19 šimtų metų suteikė tam amžiui tokią tvirtybę, kad jis gali iškelti dvasią angščiaus viešpatystės akmenio, vario, gelžies, nuodų, kartuvių, kalėjimų ir kitų įrankių, naikinančių ne neižeistiną dvasią, bet vien kunkpalaikius. —

Bevardėlis.

Sis-tas apie „Auszros“ išleidimą ir platinimą.

Kada Mikšas privatiškų prasikaltimų dėl turėjo pasitraukti nuo „Auszros“, jis paliko visą „Auszrą“ iki 4 numerio niekur neplatintą ir pavesdamas ją mano gerai valei. Apsisteliavusių ant „Auszros“ pronumeratorių buvo 64 ir buvo po 1 rublį atsiuntę, tokiu būdu inėjo 64 rubliai (128 markiai) ir tų pinigų galėjo užtekti vienam numeriui atspausdinti. Kitą dalį, kiek žinau, padovanojo Vištaliauckas — 100 markių, Šernius iš Klaipėdos — 149 mk. Dr. Basanavičius — 80 mk. Prusuose buvo 5 abonentai.

Man norint išleisti Kalendorių aš buvau apsidairęs apie kupčišką padėjimą, ir Kalendorius tapė 1884 metams išleistas. To dalyko dėl aš buvau priverstas po priegada jieškotis karabelninkų; per J. A. aš gavau pažinti sugabų žmogų A. iš S., kursai perėmė per rubežių „Auszrą“, o tada nuo Š. kartais ir iš kitų vietų siuntė pakais į R., o iš ten brolis M. „Auszrą“ po juostele siuntė mano nurodytiems abo-nentams gilioje Gudijoje. Vėliaus susipažinau su M. lietuviais, kurie steliavo apie 120 egz. už pigesnę prekę ir mokėjo man 50 rublių (100 markių). Aš siusdavau į pasienį, o iš tenai parsinešdavo p. J. P. J. ė važiuodama į M. regulariškai nuveždavo ir „Auszrą“. Po konvertu netapė abelnai nieks siunčiama, kadangi pinigų nebuvo.

Kada aš Šliupą iš Genevos parsikviečiau geresniam sudava-dyjimui „Auszros“ ant vietos, tuokartu pinigų nebuvo nė grašio, nės Mikšas už pirmus 4 numerius užmokėdamas, tur buti dar savo turėjo pridėti; už Nr. 5, 6, 7, 8, 9 ir 10 aš mokėjau, įrinkęs buvau apie 150 mk., kiti mano locni pinigai.

Naujam Metui prasidėjus, pakėlėme sutartyje su Šliupu pronume-ratą ant 4 rub., per tai galėjau atsisteisti nors su A. bei M. Šliupą per atsakantį redaktorių pritraukus, išleistuvė susistiprėjo: žemaičiai ir lietuviai katalikai ant savo vieros žmogaus dėjo nusitikėjimą, ir „Auszra“ būtų galėjusi bemaž pastovėti, vienok Šliupas turėjo prieš mano norą iš Bitėnų pasitraukti.

Dabar likau aš ir vėl pargyžęs Mikšas prie „Auszros“ vedimo. Pinigus, kurie buvo už prenumerata įplaukę daviau — apie 600 markių — Šliupui. Aš buvau savo paranką davęs Mauderodei, per tai spaudinims per labai nesitrukino. Vienok pasitraukus Šliupui, išleistuvės pasilaikymai sumenkėjo.

Užstojus 1885 metams abonentai sumažėjo vėl ant 70, o nors ir po 4 rub. mokėjo, tai vis tiktai pusei metų teištoko, kitkas mano žlugo. Aš norėdamas ko veikiaus nusikratyti nuo to pražutingo darbo, priraginau Mikšą taisyties spaustuvę ir paimti „Auszros“ spaudimą į savo rankas; taip man rods sekės nusikarti dar daugiau kašto, ir Mikšas pastojų vėl atsakantis redaktorius, o aš prikišęs 800 markių bei redaktorių užlaikymą, užsiklojau galvą ir dėkavojau pasaulės Suvertvojai išsikludęs nuo pramonės be duonos.

Redaktorių mainymas juk nebuvo taip tankus, tiktai Šliupas bei Mikšas tebuvo redaktoriais, vienok ir vienas ir kitas buvo taip gerai kaip mano samdyti: Šliupas gavo už 4 mėnesių darbą 600 markių ir valną kvatierą, o Mikšas taip-gi nuo manęs ėmė už savo darbą ne menkiaus kaip 800 mk. ir valną kvatierą, vertėje apie 1000 markių. Tai-gi redaktoriai buvo per mane renkami ir apmokami.

„Auszros“ spaudinos tiktai 1000 egz., bet jie tapė nukelti pas Mikšą į Tilžę, kursai subankrutydams jas prapuldė su daugybe visokių rankraščių . . . Skubinai ir trumpai duodu apie tai žinią.

M. Jankus.

Petras Arminas — Trupinėlis. (1853—1885.)

Rašo K. L.

Petras Arminas, arba, kaip jisai mėgdavo po savo raštais pasirašyti, Trupinėlis, priguli prie svarbesnių „Auszros“ sandarbininkų ir platintojų jos. Nors knygoje „Lietuvizkiejė Rasztai ir Rasztininkai“, išėjusioj Tilžėje 1890 m., ant 99—101 puslapių ir yra aprašytas gyvenimas Armino, bet labai trumpas. Čia paduodu daugiau žinių apie tą mūsų „geradėją“, pasak žcdzius ant jo paminklo parašytus.

Gimė jisai Biskių kaime (rašosi Degsniškiai) netoli nuo bažnyt-kiemio Keturvalakių, Vilkaviškio parapijos ir pavieta, Gižų gminos, Suvalkų gub. 28 d. Birželio mėn. (naujojo skaičiaus) 1853 m. nuo tėvo Vinco Armino ir jo moteries Alzbietos Arminienės, paeinančios iš Oliakų. Mokinosi Veiverių Pedagogiškuose Kursuose, kurie atsirado bene 1866 m. ir išpradžių paskirti tik lietuvių-ukininkų vaikams; net ir vadinosi jie tuomet Veiverių Pedagogiškais Kursais dėl Lietuvių-gyventojų („для Литовскаго населенія“), paskui tą paženklimą valdžia išbraukė. Iš tų Kursų ir dabar išeina mokintojai kaimo mokyklų Suvalkų direkcijoje. Petras Arminas tuos Kursus labai gerai pabaigė ir 18 d. birželio 1871 m. laimėjo pirmos eilios attestatą su tiesa užimti vietą ir mokintojaus miestų mokyklų. Mokslas tuose Kursuose vidutinis, maž-daug atsako mokslui pirmutinių 4—5 kliasų gimnazijos. Iš užsilikusio P. Armino attestato matyt, kad Veiveriuos jo mokintasi: 1. tikėjimo dalykų, 2. pedagogikos, 3. maskoliškos kalbos, 4. lietuviškos kalbos, 5. gimnastikos, 6. matematikos, 7. gamtos ir geografijos žinių, 8. istorijos, 9. rašymo ir paišymo, 10. muzikos ir giedojimo.

Mokintojais ant attestato pasirašę: inspektorius A. Jurkevičius (didelis obrusitėlius), kunigas Kazimieras Gilius (dabar Lankeliškio klebonas), brolis jo Gilius (dabar Varšavoj bene inspektorium gimnazijos, didelis lietuviškų litarų priešininkas), Tamošius Žilinskis, daktaras Savickis, Marcinkevičius. Apie mokintojus paminėjau dėlto, kad parodyti, jogei nė vienas negalėjo tuomet savo mokintiniams įkvėpti meilės tėvynės, nors terpu jų ir buvo 3 lietuviai iš paėjimo. Ne ten gavo tą idėją ir Petras Arminas.

Vos spėjo pabaigti Veiverių Kursus jaunutis (18 metų) Arminas tuos pačiuos metuose po vakacijos buvo paskirtas mokintojum Alvito*) kaimo mokyklos. Užsiliko paliepimas Suvalkų mokyklų direkcijos viršininko Alvito vaitui (4/16 Rugsjučio 1871 m. p. Nr. 2553), kad perduotų pribusiančiam Petriui Arminui mokyklos turta, prisaikintų jį, paimtų nuo jo pasirašymą, jogei nepriguli ir neprigulės prie slaptų draugysčių ir kad išskaitytų iš jo pirmutinės algos 3 rublius paskyrimo pinigų. Algos Alvito mokintojas ėmė 150 rub., iš kurios da 6% atsiskirdavo ant emerituros!

Čionai prabuvo P. A. 4 metus. Su žmonėmis ir su mokintiniais savo mokėjo dailiai ieseiti; retas pasilinksminimas pas aplinkinius ukininkus apsieidavo be pono „prapesoriaus“. Jau tuomet pasirodė, kaip lengvai jam eidavosi eilėmis kalbėti; ims budavo prie šio ar tokio atsitikimo ir pasakys ką eilėmis. Teip su kaimiečiais arti gyvendamas Petras Arminas galėjo čionai puikiai pažinti ir kalba ir papročius to krašto lietuvių.

1/13 d. Rugsėjo mėn. 1875 m. tapo jisai perkeltas į Naumiestį (Vladislavovą) ant vyresniojo mokintojaus dviklasinės mokyklos; mokyklos butas tuomet buvęs ne pačiame mieste, bet Meistų kaime, tuoj prie Naumiesčio už Šešupės. Vieta čia buvo geresnė ir algos dvigubai daugiau, kaip Alvite. Toje pačioje mokykloje vietą antrojo mokintojaus buvo turėjusi pana Sofija Zaliauskiutė, kurią Petras paskiaus (6 rugsjučio/25 liepos 1878 m.) paėmė už moterį. Du metu prabuvęs Naumiestyje Petras gavo da geresnę vietą, mokintojaus prirengtinės klasos prie Starpolės gimnazijos; paskyrimas ant tos vietos parėjo 6/18 rugsjučio 1877 met.; algos čia buvo 480 rub. Toliaus da Petras tapo išguldytojum lietuviškos kalbos žemesnėse†) 4-se klasose gimnazijos; išguldinėjo teipogi nekuriuos dalykus privatiškoje mergaičių mokykloje p. Prokopavičienės. Iš medgiskos pusės Petras Arminas Starpolėje buvo vidutiniai aprupintas; ale ir šep Starpolėj jam ėmė smagiau buti — čionai jisai pasijuto karštai mylįs savo tėvynę — Lietuvą, čionai ėmė lietuviškai rašyti, čionai rado daugiau tikrų lietuvių, su kuriais galėjo pasidalinti savo mislimis ir džiaugsmiais, čionai prašvito naujas jam gyvenimas . . . Tuo tarpu prasidėjo platesnis lietuvių krutėjimas, prie kurio Petras Arminas visa savo širdžia prisidėjo. Neužilgio (1883 m.) pasirodė *Auszra*, *Auszros Kalendoriai*, *Niamuno Sargas*, kuriuose Petras kiek galėdamas sandarbininkavo.

Bet ne viskas ir Starpolėje gerai klojosi. Pirmučiausiai ėmė sveikata irti. Jau 1881 m. Petras pradėjo numanyti silpnyn einąs ir

*) Alvitus — bažnytikiemis tarp Vilkaviškio ir Virbaliaus garsus Šv. Onos atlaidais. K. L.

†) Augstesnėse klasose gimnazijos lietuviškai mokino Petras Kraučunas. K. L.

kartas nuo karto ėmė svertis ant svertuvių ir užrašinėti, kiek sveria; jo užrašuose po 18 d. karvelio mėn. 1881 m. stovi: „svėriau 190 svarų.“ Neužilgio važinėjo į Karaliaučių pas medicinos profesorius sveikatos įieškoti. Čionai budamas neužmiršo aplankyti garsųjį senelį Fridrichą Kuršaitį. Sveikata vis-gi nėjo geryn, apsireiškė plaučių džiova Prie ligos prisidėjo da nesutikimai su gimnazijos direktorium Konstantinu Serna-Solovjovičium, spangu maskolium, žmogum menko proto ir da menkesnio taktu. Kokiam — tai upui užėjus neįtiko jam Petro Armino kalbos tonas, nuo to karto pradėjo jisai kabintis prie visokių dalykų, iki ant galo pagalios neprispyrė Petrą Arminą prašyti, kad atliuosuotų jį nuo gimnazijos mokiniojaus vietos. Rugpjūčio 18/6 dieną 1883 m. parėjo atliuosavimas nuo mokiniojstos prie gimnazijos. Teisybė, 10/23 d. lapkričio mėn. tuose pačiuose metuose (1883) gavo Petras vėl vietą vyresniojo mokiniojaus Augustavo dvikliasinės mokyklos. Bet tie sunkūs 1883 metai, gali sakyti, pribaigė Arminą: rupestįs, nustojimas vietos, gyvenimas svetimame krašte, persiskyrimas su saviškiais, išsiilgimas Lietuvos visai suardė ir be to silpną jo sveikatą. Dalį to sunkaus jo padėjimo Augustave gali suprasti iš eilių „Dusavimas“. Ir nuo tos vietos neužilgio turėjo atsakyti dėlei apsilpusios sveikatos — 12/24 spalio mėn. 1884 m. gavo atliuosavimą. Iš Augustavo sugrįžo jisai atgal į Starpolę, apsigyveno savo namuose ir čionai berašydamas lietuviškas eiles, iki da galėjo ranka plunksną laikyti, užbaigė*) savo dienas 18 d. kovo mėnesio 1885 metuose, turėdamas nepilnai 32 metu. Palaidotas ant Starpolės kapinių su gana didele iškilme, palydėtas viso miesto gyventojų, visų gimnazijos mokintinių ir mokiniojų; prie duobės kun. Senkus pasakė lietuvišką pamokslą.***) Neužilgio už sumestus pinigus ant Armino kapo buvo pastatytas akmeninis paminklas, apie kurį yra skyrium paminėta.

P. Arminas pabaigęs vos vidutinį mokslą žemesniojo skyriaus toliaus beperstojimo pats per save vis mokinosi, ir jam pasisekė gana plačiai prasilavinti ir apsipažinti su daugeliu mokslo šakų; jis turėjo gana didelę savo biblioteką daugiausiai lenkiškų knygų. Prie galo gyvasties pramoko ir vokiškai, po eilėmis „Sugrįžimas tėvo“ parašyta, jog versta iš vokiško.

Petras Arminas buvo augšto ūgio, turėjo šviesius plaukus, nešiojo dailią geltoną barsdą, buvo ramaus išveidžio, geros širdies, linksmo budo. Buvo blaivus ir teisingas. Tėvai numirė senatvėje. Gimtinėje jo vietoje ir dabar gyvena sesuo jo ištėkėjusi už Miežlaiškio. Pati jo Sofija paskiaus ištėkėjo už antro vyro Petro Kraučūno ir dabar gyvena Starpolėje. Vaikų Petras Arminas nepaliko.

Paveikslas Petro Armino yra atmuštas pirmoje laidoje *Lietuviszko Albumo*. Gerai būtų, kad kas atmuštų skyrium ir paleistų jį į parlavimą.

Prieinu prie literališkų darbų Petro Armino. Originališkai jisai mažai parašė, didžiuma jo raštų, tai vertimai iš svetimų kalbų. Tei-

*) „Auszroje“ 1885 m. pp. 129—132 patalpintos eilės T. Linkio vardu: „Szermenys ir laidotuvės Petro Armino, „Auszros“ Trupinėlio † 18. kovo 1885 m.“ K. L.

***) Reikia pridėti, kad P. Arminas buvo geras katalikas ir pildė visas pareigas tikėjimo. K. L.

sybę sakant, jisai ir neturėjo kada subręsti originališkiems rašymams, nes vos tik keletą metų buvo pradėjęs lietuviškai rašyti, iš viso lietuviškai rašė gal kokius 5 metus; prieš tai jam, kaip ir daugumai to laiko lietuviškos jaunuomenės, nė Lietuva, nė lietuviški raštai nerupėjo; bent nér ženklų, kad jis ką nors lietuviškai būtų parašęs prieš 1880 metus; jo užrašuose (likosi viena knygylytė) viskas rašyta iš-pradžią lenkiškai ir retkarčiais maskoliškai, tik prie galo randasi ir lietuviškai užrašyta. Pirmutinis jo raštiškas lietuviškas darbas, tur but, yra surinkimas yvairių lietuviškų vertimų pasiskaitymui mokinti-niams gimnazijos (chrestomatija), tą knygą sutaisęs jis nusiuntė Varšavos mokslo apielinkės kuratoriui ant užtvirtinimo; Armino paminė-toje užrašų knygutėje vienoje vietoje randasi maskoliškai parašyta: „mano darbas išsiųstas į apielinkę 16 vasario 1882 m. po Nr. 94.“ Kuratorius tos lietuviškos chrestomatijos neužtvirtino pasiremdamas ant atsišaukimo paminėto jau varšavinio Giliaus, kuris išradęs, buk sutaisyta nenuosekliai, bet ypatingai ji netinkanti gimnazistams dėlei to, jogei parašyta ne maskoliškomis, bet lietuviškomis litaromis. Ne-gana to, kad tos chrestomatijos neužtvirtino, bet ją ir pragaišino Varšavoje. Nors Petras Arminas jos pagedaudamas jieškojo, bet nesu-rado. Koki straipsniai tenai buvo, dabar tikros žinios nėra. Pasa-koja, kad Arminas du metų darbo ant jos padėjęs.

Pirmutinis spausdintas darbas Petro Armino pasirodė „Auszroje“ 1883 m., tai buvo *Kaimo mokslinyczia*, vertimas iš Kondratavičiaus (Syrokomlės). „Auszroje“ 1884 m. patalpinta: *Bitė ir szlapis, Kur geriaus, Zuikys ant medžioklės, Lapė ir Liutas, Žuvytė, Piastų duktė*. „Auszros Kalendoriuje“ 1885 m. Armino raštų randame: *Ant naujo meto, Sugrįžimas tėvo, Skendiny, Keleiviai ir szunys, Nusidavimai Lidos pilies*.*) Knygutėje vardu „Petro Armino Rasztai, Vilniuje 1893 m.“ randame da: *Trys Budriai, Arkliai, Sugėdinta Lapė, Lapė ir vilkas, Varna ir lapė, Varna ir kodis, Godus szuo, Liutas ir vilkas*. Apie knygutę „*Vytautas, didis Lietuvos kunigaikszlis*. — Paraszė P. A. Trupynėlis. Tilžėje. Kasztu ir spauda Mikszo Jurgio. 8^o, 48 p.“ — turiu pasakyti tą patį, ką rašo Lietuvos Mylėtojas jau du kartu minė-toje knygoje „Lietuviszkiejie Rasztai ir Rasztininkai“. Tą straipsnį išvertė iš maskoliškos kalbos (bene iš Kukolniko) Motiejus Puišys, Petras Arminas tik pertaisė tą vertimą ir šį-tą pridėjo. Teisybė, kartais pertaisyti yra sunkiaus, nėg pačiam tą patį parašyt, bet tasai darbelis išėjo po vardu P. A. Trupynėlio turbūt per apsirikimą, nes kas pažinojo Petrą Arminą, tas nė pamislyti negali, kad jisai būtų norėjęs pasisavinti svetimą darbą: tai ne toksai jo buvo budas! — Iš augščiaus išrašytų jo veikalų paminėtini ypač du: tai *Kaimo mokslinyczia* ir *Piastu duktė*, abudu versti iš Kondratavičiaus (Syrokomlės); pasak žinunų nekuriuos vietos vertimo išėjo gražiaus, nėg lenkiškame originale. Kitos privestos čionai eilės, tai daugiausiai pasakų vertimai iš maskoliško Krilovo ir iš lenkiškų rašytojų. Tos pasakos ir-gi gražios ir vaikams (kurie turį laimę lietuviškai kur pasislėpę mokintis)

*) Iki šiol vardus darbų Petro Armino užrašian pagal minėtą jau knygą „Lietuviszkiejie Rasztai ir Rasztininkai“ p. 100. K. L.

labai patinka; girdėjau nuo kelių mergaičių, kad iš visų lietuviškų eilių joms smagiausios esančios P. Armino eilės.

Iš neapgarsintų*) da P. Armino eilių prisiuñčiu: *Dusavimas*, *P. K.* (abejos originališkos), *Gražioji* (pradžia vertimo Mickevičiaus poemos *Gražyna*). *Gražioji* buvo paskutinis Armino darbas!

Beto, prie *Piastų duktės* yra „Kariszka daina senovės Lietuvii“ su melodija, kuri paimta ne iš Syrokoslės darbų, bet iš vienos lotyniškos gramatikos, turbūt „*Genus-Regeln mit Musikbeilagen*“ (autoriaus nesuradau).

Girdėjau da, kad Arminas varė toliaus po S. Norkui**) vertimą Kondratavičiaus poemos *Margier*.

Prigimta Armino tarmė (apie Keturvalakius) priguli prie tarmės *Vakariečių-pietiečių****). Ta-gi tarmė da skiriasi į keletą kitų tarmelių; Arminas prigulėjo prie *Kapsu* (vardas buk nuo to, kad Kapsai sako — *kàp* vietoj *kaip*); Kapsai užima platų Suvalkų gub. plotą — apie Liudvinavą, Starpolę, Vilkaviškį, Pilviškius, Veiverius. Žinoma, savo darbuose Arminas ne pilnai vartojo savo prigimtą tarmelę, bet taikėsi prie abelnos „Auszros“ rašomosios kalbos.

Dabar papasakosiu iš savo atminimų apie Arminą, kaipo apie mokinioją lietuviškos kalbos Starpolės gimnazijoje. Kokiuose metuose pradėjo mokinti gimnazijoje lietuviškai, neatsimenu, turbūt apie 1881 iki 1882 m. Arminas išguldinėjo lietuvišką tik keturiose žemesnėse klasiose, augštesnėse klasiose lietuviškai mokino tuomet Petras Kraučunas. Iš viso per savaitę ant lietuviškos kalbos paskirta buvo 8 adynos; visos gimnazijos mokininiai paskirstyti buvo į 4 grupas, po dvi kliaas į vieną grupą; ant kiekvienos grupos išpuldavo po dvi lekcijas per nedėlią, lietuviškos lekcijos budavo po visų kitų arba nedėldieniais. Man teko mokintis lietuviškai pas Arminą 1882 ir 1883 mokslo metuose. Mokinomės mės lietuviškos gramatikos (kaip paskiaias patyriau) pagal Šleicherį ir Kuršaitį su permainomis Petro Kraučuno, rašydavome diktantą ant lentos ir kokį kartą per metų ketvirtainį visi susiuovose; tose pačiose susiuovose įsirašydavome lietuviškas eiles, nekurias eiles mokinomės iš galvos. Atsimenu visi turėjome išsimokinti iš galvos bene kun. Gimževskio eiles „Pravažiuojant pro Lidos murus“. Arminas kaip-kada paskaitydavo mums ir savo eiles, nekurias liepdavo ir iš galvos išsimokinti. Kartą su dideliu smagumu išklausėme jojo vertimą „Kaimo Mokslinyčia“, kitą kartą Diczio Poškos „Mužikas Žemaičiu ir Lietuvus“ ir da keletą gražesnių dalių iš Donelaičio, Vysk. Baranausko (Anykščių Šilelis). Pakraipė lietuvišką lekcijų Armino buvo patrijotiska; žinomas daigtas, kad rašėme mės ne graždanka, bet „Auszros“ rašyba, o toliaus įsivedėm į savo raštas ir š, č, tš, ū, i. Gimnazijos valdžia da tuomet litvomanis gerai nepažinojo ir lietuviškos lekcijos apsieidavo be jos kontrolės. Iš Armino mokintinių išėjo keletas gerų lietuviškų patrijotų.

Kėlė Petras Arminas lietuvišką dvasę ne tik tarp savo mokintinių, bet ir tarp jaunesnių kaimo mokiniojų, kurie Arminą už autori-

*) Bent man neteko jų matyti išspausdintų. * K. L.

**) S. Norkaus vertimas tarmės „Auszroje“ 1883 m. K. L.

***). Žiurėk. Ер. А. Барздуоскiū. Застаки о Литовскомъ языке и словарѣ. St. Peterb. 1898, p. 50 ir toliaus. K. L.

te tą laikydavo ir pravažiudami per Starpolę dažnai atlankydavo jį ne be to, žinoma, kad nepasijust kaskart po tokių vaišių stipresniais lietuviais.

Arminas jiems įteikdavo tai „Ausros“ kokį numerį, tai kokią lietuvišką knygelę, tai paduodavo kokią žinią, tai paragindavo gabesnius prie rašymo lietuviškų straipsnių į „Ausrą“ ir „Ausros Kalendorius“. Kaip matyt iš užsilikusios jo užrašų knygutės, Arminas nemažai skatiko padėdavo ant platinimo „Ausros“ ir lietuviškų knygų; keliose vietose tenai užrašyta po kelias dešimtis rublių, vienoj net 100 rub. už „A.“ ir liet. knygas. Per jį eidavo gana dideli transportai tos lietuviškos kontrabandos.

Vertę Petro Armino atgyjančioj Lietuvoj, man rodos, trumpai galima but šiteip išreikšti: jisai buvo svarbus „Ausros“ sandarbininkas, smagus eilių rašytojas, geras platintojas „Ausros“ ir abelnai lietuviškų knygelių, geras mokiniojas lietuviškos kalbos, geras propagatorius lietuviškos idėjos.

Ant užbaigimo noriu papasakoti, iš-kur paėjo pramintas Armino vardas Trupinėlis. Vieną kartą turbūt bebaigdamas rašyti *Kaimo mokslynyczia* dirbo Petras Arminas per kiaurą naktį ir susilaukė net paryčio; pabaigęs darbą mislijo, koku vardu pasirašyti; teip jam bedumojant ėmė ir nukrito nuo lubų ant popieros koks-tai trupinėlis. „Tegul-gi ir bus Trupinėlis“ — pasakė rašėjas ir tuoj padėjęs tą parašą nuėjo gulti.

Šaltiniai, iš kurių sėmiau medegą šiam straipsniui: 1. tarnystos dokumentai P. Armino (metrikai, attestatas, paskyrimai ant vietų, atliuosavimai nuo jų), 2. Armino užrašų kišeninė knygutė, 3. dvi sušiuvos su paties autoriaus rašytomis eilėmis [vienoje yra — *Sugėdinta Lapė, Trys Budriai, Vilkas-piemū**], *Gražioji*; antroje-gi — *Kaimo mokslynyczia* (NB. rašyta su š, č, tš, ū, u), *Duktė Piastu* (su sz, cz), 4. keli atskiri lapeliai su tolymesniu vertimu *Gražiosios* ir su *Dusavimu*, 5. *Lietuvizskieje Rasztai ir Rasztininkai* Lietuvos Mylėtojo. Tilžėje 1890. pp. 99, 100, 101; 6. *Petro Armino Rasztai*, Vilniuje 1893 (keliose vietose čionai matyt redaktorių pertaisyta ir nesutinka su užsilikusiais originalais); 7. pasakojimai artimų giminių ir draugų; 8. mano paties atsiminimai. K. L.

(Pabaiga bus.)

Šventė lietuvių tautiško atgijimo.

(Užmanymas.)

Pernai per susivažiavimą tautiškosios lietuvių-demokratų partijos tapo užmanyta šventė šimt 20-metmes „Ausros“ sukaktuves ne tik per tam tikrą paminėjimą „Ausros“ mūsų laikraščiuose, (kaip tai buvo padaryta 1893 m.) bet ir įtaisant tam tikrus susirinkimus vasaros laike pačioj Lietuvoj.

Kaip įsikunys tas užmanymas pačioj Lietuvoj, sunku dabar spręsti, bet ne sunku užžėmėti, kad mums pasisekė suteikti savo skai-

*) *Vilkas-piemuo*, nežinau, ar kur spausdintos eilės, bet autoriaus ties jomis padėtas mėlynas kryžutis, kas turi ženklini, jog eilės buvo nusiųstos į spaudą. K. L.

tytojams daug svarbios ir akyvos medegos apie pradžią tautiško kilimo. O visa medega da toli nesurinkta. Laukti da vieną dešimtmetį, kaip ikiol buvo daroma, tai būtų vis-vien, ką nepasinaudoti iš senesniųjų spėkų, kurios daugiausiai gali apšviesti „Auszros“ gadyne.

Todėl męs paduodame užmanymą švęstį „AUSZROS“ sukak tuves kas mets kovo mėnesyj.

Greta su paminėjimu „Auszros“ laikraščiuose turėtų eiti ir paminėjimas „Auszros“ pačioj Lietuvoj. Tai būtų šventė tautiško lietuvių atgijimo. Parankiausia, rodos, būtų švęsti ta šventė pavasaryj, kada atgija gamta, juo kad tame laike pasirodė „Auszra“. Da geriaus būtų pritaikius tą tautišką šventę prie kokios nors atlaidų dienos.

Programas šventės ir praktiskas jos įkunyjimas — tai dalykas draugusių arba atskirų ypatų — inicijatarių.

Rodos, kad musų tauta jau pribrendo iki tam tikro susipratimo ir yra įgijus tam tikras spēkas. *Red.*

Nuo Redakcijos.

Męs sn džiaugsmu sutinkame 20-metines sukaktuves „Auszros“, pirmojo musų tautos laikraščio. Męs atkreipėme ypatingą atydą ant to fakto ir paminėjimą „Auszros“ išleidimo laikome už svarbią musų tautišką šventę.

Pasidėkavojant maloningai pagelbai d-ro J. Basanavičiaus, d-ro J. Šliupo ir kitų vyrų, męs galime pranešti savo skaitytojams gan svarbias ir akyvas žinias apie pradžią musų tautiško kilimo, apie evoliuciją ir realizavimą tautiškos idejos.

Sį kartą ypatingai tapo apšviestas dešimtmetis pirm „Auszros“ įsteigimo (1873—1883). Bet visgi męs laikėme už reikalingą daiktą apšviesti pradžią musų laikraštiniųkystės, parodyti „Auszros“ siekius ir idealus, beto padaryti trumpą peržvalgą istorijos rašybos ir kalbos.

Norėdami padaryti prigulinti atminimą „Auszros“ sandarbininkams ir jų darbams, teipgi palengvinti skaitytojams peržvelgti „Auszros“ darbus ir tų darbų tendenciją, męs sustatėme „Turinį Auszros“.

Atminimui „Auszros“ užmanyta teipgi išleisti tam tikra brošura.

Šits numeris „Varpo“ dėlei yvairių priežasčių pusėtinai susivėlino. Bet tik per susivėlinimą jis išėjo toks, koks dabar yra. Jeigu but paduotas tas numeris spaudon savam laike, t. y. pradžioj kovo, tai but buvę galima atspausdint vos du tam tikru straipsniu: d-ro Basanavičiaus ir J. Šliupo. Kiti straipsniai, rašyti „sukaktuviniam“ numeriui, nežiurint ant užkvietimo prisiųsti pirm (2) 15 d. vasario, tapo atsiųsti kelioms nedėlioms vėliaus, o viens („Pasikalbėjimas“) — daugiau kaip dviem mėnesiais vėliaus. Žinoma, ne be priežasčių teip turėjo atsitikti . . . Męs tikimės, kad skaitytojai ir mus išteisš.

Dėlei susivėlinimo Nr. 3 „Varpo“ du sekantiejie numeriai (4 ir 5) išeis sykiu

Atsakymai.

J. Kristupui. Ar negalėtumėt suteikti mums artymesnes žinias apie ištremtąjį i Sibirą p. R. Š?

Bevardeliui. Gaila, kad Tamsta neparėmei ant faktų savo išvadžiojimą apie materiališką Maskolijos pragaištį dėlei spaudos uždraudimo.

Vertėjui. „Urvinis žmogus“ negavome. Kaip (per ką) Tamsta esi siuntęs?... Atkreipiame atydą kad siunčiant didelius rankraščius, reikia visuomet paduoti adresą tiesioginiam susipratimui. Šiaip tik išeina nesusipratimai ir be-reikalingas gaišinimas. . . .

Sandarbininkams. Kas galėtų ką daugiau pranešti apie „Auszrą“ ir jos gadyne, lai pasiskubina tą darbą atlikti veikiaus, nelaukdamas kitų sukaktuvių. Mēs įtaisėme „Auszros“ archyvą, kame sudedame ne tik tam tikrus raštus, bet ir nespausdintus rankraščius, laiškus etc.

Nuo išleistuvės.

Kupetai po griuše. Nuo atsiųstų pinigų liko viršaus 2,65 mk. Kur dėti?

Aukos „Varpo“, „Ukininko“ ir „Naujienu“ reikalams.

1903 m.

Pr. M. 50 rub.	108,00 mk.
N. N. 50 rub.	108,00 mk.
Už. 50 rub.	108,00 mk.
		Iš viso 324,00 mk.

20. 4. 03.

M. Saunus.

Prie „Turinio Auszros.“

Paskirstymas raštiškos medegos „Auszroj“ nēr padarytas pagal tam tikrą planą, ideją. Paveizdan: eiles randi ne tik skyrium, bet ir įžengiamuosiuose straipsniuose, korespondencijose, dagi „gromatu skardinėj“; skyriuj „Isz Lietuvos“ randi daugiausiai raštų apskrito turinio, apie viešus tautos reikalus, spaudą, apšvietimą, literaturą, kalbos dalykus, statistiką, rinkimą senovės liekanų, istoriją etc. Mēs norėdami paskirstyti visus „Auszros“ raštus į tam tikras grupas, pasijutome paėmę ant savęs ne lengvą darbą. Skyrius „Isz Lietuvos“ tapo perkratytas ir medega padalinta pagal mus įvestą planą; likusios žinios — ką turi lokališką vertybę — tapo patalpintos, kaip „korespondencijos“ iš yvurių kraštų.

Skyrius „Lietuviszkos ir apie Lietuvą knigos“ yra gana akyvai ir moksliskai atliktas, bet mēs norėjome ir tą medegą paskirstyt pagal turinį, nes ir tē randame ne tik trumpą recenziją apie knygas, bet ir ištisus straipsnius, parašytus, progai pasipynus. „Bibliografijoj“ mēs nurodėmė tik tas „Auszros“ vietas, kame yra apgarsinta kokia knyga, arba knygų surašas.

Nors „Auszros“ korespondenciją su sandarbininkais mēs paminėjome skyriuje „Nuo Redakcijos,“ bet kitas vietas redakcijos atsakymų mēs esame nurodę teip-gi tam tikruose skyriuose (pvz. „Kalbos dalykai“ — Rašyba).

Dėlei keblumo darbo ir trumpo laiko šis-tas galėjo but apleista, negerai atlikta.

Atlikę šį sunkų darbą mēs tikimės ne mažai palengvinę darbą pažinimo „Auszros“, o per tai ir pradžios tautiško mus kilimo. *Red.*

Turinys „Auszros“.*)

(1883—1886.)

[Sutrumpinta: I — 83 metai, II — 84 m., III — 85 m., IV — 86 m.;
arbiškos skaitlinės — puslapiai.]

I. Lietuvių gyvenimas, reikalai, siekiai.

- B.* (D-ras J. Basanavičius) Priekalpa I 3
 — Apie insteigimą „Lietuvizškôs mokslû bendrystês (draugystês)“ I 89
 — „Auszra“ ir „Dz. Poznanski's“ I 185
 — (Rinkime senovês Lietuvos liekanas I 273
 — Leopoldas Geitleris apie Lietuvius III 211
 — Schleicher'is apie Lietuvius (Prusų) III 37
D-rs G. J. J. Sa/Gr., Silvatikas (Dr. Sauerwein) Kažbôs dalykuose I 25, 57
 — Medega ir dvasê (atsiliepimas ant straipsnio „Musu vargai“
 III 257) IV 1
St. Szunb. (ajoris) Eik laukan! I 121
 — Prodomo sua II 393
J. S. Kûskztis, J. Szl., (Jonas Šliupas) „Lietuvos bicziulis“ I 75, 108
 — Tikrasis jeszkinis teviniszkumo II 1
 — Apie įtaisimą lietuviszkû mokslaviecziu II 31, 118
 — Bicziûlistê II 64
 — ir *Tautkus* (Baudžiavos liekanos) II 176, 180, III 284
 — (Bylos ir doros nupuolimas) II 178
 — (Lietuvos ponai) II 181
Jûzapas Miglovara Dvi „Auszri“ Lietuvoje II 32?
 — Buk pagirta, žemê teu musu! III 3, 33, 113
Plebêjus „Nedielia“ III 72
Szarka Trumpa peržvalga, kodêl musų Lietuviams vargu yra gauti
 paczias Lietuvos III 97
J. Kêskztas, Jonas Nebylys (Jonas Mačys) Musu vargai III 257
 — Dvasê ir medega (atitarimas p. Silvatikui žr. pusl. 1) IV 161
 — Viduržeminê apžvalga IV 173
Kalnênas (Andžiulaitis) Apszvaistos dalykuose IV 129
 — (Apie atsigaivinimą giminių) IV 186
 — Musu židai III 233
Kal (nênas?) Ką daryti? III 393
Praszeziokêlis Keli žodžei apie auginimą IV 46
Sz . . . s Tyla, geresnê byla IV 97, 165
S. R. Į darbą kas lietuvis! I 153
Vevêrsis Ar pritinka musu bajorams buti lenkais? I 231
 — (Dêl uždraudimo pirktis žemês) III 133

*) Vardai autorių ir straipsnių parašyti „Auszros“ rašyba, išskyrus tas vietas, kurios yra kabêse. R e d.

- J. K. Sz. Mokinimas be iszkalu* IV 118
 (Vaikų mokinimas) III 134, 136, 167, 239, 358
(Višteliauckas) Balsai apie lietuviszką gentę (neužbaigta) II 235
Neregys (Dėlei spaudos uždraudimo) IV 60—62
 (Dėlei spaudos uždraudimo) I 51, 55, 81, 83, 85, 288, 292,
 293; II 90, 96, 144, 149, 279, 320; III 135, 237, 283
 (Dėl lietuviškos kalbos suduose, bažnyčioje) I 51, 144, 183;
 IV 155
 (Lietuviai ir lenkai) II 176, 267, 283; III 241
 (Užmetinėjimai ant „Auszros“) II 103, 150, 214, 268, 281,
 322; III 57, 368
 („Auszra ir kunigai) II 376, 382; III 137, 173; IV 156
 (Lenkystė Lietuvoj) I 51, 148, 367, 372, 378; III 283
 (Lietuviškos kalbos niekinimas) III 60, 62, 168, 169, 238,
 397, 398; IV 189, 190
 (Prekystės reikalai) II 140, 273; III 61
 (Ubagai) III 17, IV 188
 Užprašymas (isteigti liet. draugystę dvarams parceliuot) III 91
J. Ma . . . ys = J. Mačys („Varšavskio Dnevnik'o“ apaštalavimas) IV 190
Red. Užpraszymas (ant išleidimo Daukanto pasakojimų apie Lietuvos
 veikalus) III 250
 (Kalba Ed. Volterio apie Maskolijos politiką Lietuvoj) III 368

II. Istorija, ethnographija, ethnologija.

a) Lietuvos.

- J. Basanavicius* (Birsztonas) Apie senovės Lietuvos pilies I 15, 36,
 61, 97, 129, 236; II 37
 — Senatvė lapinės kepurės II 159
 — Lietuvių skundas II 162
 — Apie senovės kalvius III 242
 — Ar sena yra lietuviszka „duszia“ II 131
 — (ir *Vėversys*) Bažnyčios — kapai II 195; III 65
 — Apie Sudauninkus III 243
 — Lietuvių „Dunojus“ ir Rimėnu „Danubius“ II 227, 341, 418
 — Bajoro pilis II 354
 — Žinės apie pirmus Lietuvos gyventojus III 105, 179
 — Vardas senovės Lietuvos valdonu III 145
 — Išz priežasties atradimo Lietuvoje raszyto akmens III 377
 — Kulti — trypti IV 33
 — Kas tai yra „daina“ IV 65
 — Upių žuvingumas senovės Lietuvos III 402
 — Lietuvei Pragoje IV 94
Cyrulys Prie nusidavimu senovės prispaudimu Lietuvoj IV 122
J. Szliupas Lietuviai kitą gadinę ir szendien I 221
 — Debesiu iszsklaidimas II 105, 153
 — Palanga ir jos istorija II 260
V. Vaiczaitis ir *V.* Apie Raudonpilį (Raudondvari) I 200; II 408
Ma . . . iu Jonas (Prie istorijos atliuosavimo žmonių nuo baudžiaivos)
 IV 158

- J. Bs* ir *J. A. V. Lietuvis* (Viszteliauckas) Sengadyniszkas musu gentes paminklas (apie stovylą Patrimpo) I 278; II 192; III 10
L. B. Vargomatis Isztrauka isz gromatos I 293
Vėversis (V) Geruliai II 411
— Zamkus II 409
— Lida II 410
— Tadeuszas Kosciuszka buvo Lietuvininku I 136
— (Senovės liekanos Lietuvoje) I 215, 285; II 80, 84, 183; III 61, 135, 355, 370
— Lybeszu gentės III 63
T. L. Zuikis (Akmū su iszkirstais ženklais) III 167
— Szis tas isz senesnio laiko Prusu Lietuvos III 369; IV 16
— Kronologinis suraszas atsitikimu buvusiuju Kauno rėdyboje, isz „Kov. pam. Kn. 1861“ III 304; IV 76
— Kapai didziū kunigaikszcziu ir karaliu Vilniuje IV 137
— Vytautas, didysis Lietuvos kunigaiksztis (su abrozu) IV 96
— Apie krivulę II 81, 192; III 64, 372
J. K. Sz. Žiemkentis ir *K.* (Is Lietuvos statistikos) II 99, 186, 274; III 138, 360

b) Kitų tautų.

- Andriejus Latvis* Latviszki laikraszcziai I 177
J. K. Sz. Kristionas Kalninis (latvių patriotas) IV 117
— Kurzemiszka kulturinei-istoriszka paroda IV 157
Bs Latvei po vokiecziu jungu III 400
Skardielius Jonas Oberlenas III 313
K. Ką vienas žmogus įstengia (kun. Strossmayeris, Kroatų patriotas) IV 42
V. B. Jonas Ernestas Smoleris (patriotas Serbų-Lužicų) III 151, 195, 263
X. Nurvegijos apszvaista III 345
A. Kriszcziukaitis Czeku Mocziutės III 184

III. Mythologija, pasakos, burtai etc.

- J. K. Sz. Giltinė* ir avykirpės žirklės III 10
Szunkasys Seneliu pasakėlė III 325
J. Szliupas „Lietuviu senoviszkas pantejistiszkas pažvilgis į gamtą“ II 282
Mikszas „Senovės lietuviu bicziuliu pasaka“ III 231
M. Jankus Szerekis, Skriaudopis ir Szereitlaukiu kalnas III 163
— „Merguvos ežeras“, „Mergu kalmelis III 232
Aglė Sudegės pragaras III 16
Bassanius (J. Basanavičius) Kelione ežerū ir upių ing Lietuvą I 79
— Die Mythen, Sagen und Legenden von Dr. Ed. Weckenstedt 1883 I 274
— Litauische Volkslieder und Märchen von Leskien und Brugman III 349
M. Dovainius ir *J. Szl.* Pasaka apie Palemoną II 59, 205
Vėversis „Uždėti kepurė“ II 92

IV. Raštai ir Raštininkai.

- J. S. Kūksztis* (J. Szliupas) Simanas Daukantas I 13, 41, 249
— Rasziti laikraszcziai („Auszra“ ir „Kalvis Melagis“) I 289

- Franckus Lipsztas I 264
- (Lietuvos rasztininkai) I 182
- J. Basanavicius* Fried. Kurszatis I 102; II 318
- *Martinas Mažvidis* II 241
- *Ivinskio literatizskas palikimas* I 82
- *Lietuvizskos dainos* II 309; III 349
- *J. Daukantas* III 90
- *Senovės lietuviu szventenibė („įvairi knjga“)* I 277; II 206
- *Bretkuno postilla* III 401
- S. D. S.* Keli žodžei apie poeziją abelnai, o įpaczei apie sudėjimą eiliu (ne užbaigta) IV 6
- Kun. J. Katėla* Antanas Stradzelis (Drozdovski) I 242
- Andrėjus Latvis* Kun. Antanas Juszkeviczius I 248
- S. R. W. L.* *Iwinskis* I 50
- J. K. Sz.* *Dainos ir ju literatura* II 247
- *Apgulmi rasztu skiriai* (Kr. Dūnalaitis) I 203
- *Prof. Ugianskis* II 286
- Vėversis* Apie Dijonizą Poszką I 285; II 11, 113
- *Kun. Brunos, Karolius Rimaviczia* II 85, 410
- *Jurgis Plateris* III 165
- *Kunigas Karolis Nerliches* I 215
- V. Godlevskis* III 61
- *Liudviks Juceviczia* II 411
- *Kun. Gaileviczia* II 400
- Parplis* Juszkevyzciaus dainos I 179, 292
- *Karolina Praniauskikė* I 288
- Kat. Kun. Ant. Juszkeviczius* II 268
- sz- *Priczkus Kelkis* II 87
- *Sungaila* II 86
- ir *J. Bs.* *Pirmutinis lietuviszskas laikrasztis* II 86, 194
- Gailutis* ir *Mažutis* Ažukalnis (Zagorski) II 20; III 55
- Vyturys* Sim. Staneviczia III 285
- Dagilis* A. Kada imta spaudinti lietuviszskas kningas ir ar stabmeldziai lietuviai turėjo supratimą apie raszta II 21
- J. Bs.* *Pataisymas* (paraszo, nurodyto *Dagilio* II 26) III 29
- Cyrylūs* Lelevei kilo isz Lietuvininku IV 113
- *Feodoras Norbutas* IV 123
- Gailutis* „Daukanto surankioti dokumentai“ II 98
- Red.* *Laikraszcziiai lietuviszki* 1885 m. III 402
- A. Žagaras* (Daukanto kapas) III 59

V. Kalbos dalykai.

- N. Akelaitis* Gromata isz Paryžiaus II 197
- *Lietuvizskuju kunigaikszcziu vardai* III 207
- Pel. Mažutis* Tikriejie vardai nekuriu vietu Lietuvoje II 358
- J. K. . . . gis, A. K.* ir *Tautkus* Lietuvizsku pavardžiu darkymas I 180; II 318; III 273, 283
- Red.* *Raszyba* I 120, 296; II 211, 388
- T. Varszavietis* (Ar tinka liet. rasztais graždanka?) III 240
- Gailutis* Apie nekuriu žodžiu vartojimą III 157

- Bs. Pauščziu kalba* IV 14
— Keli lietuviszki žodžei IV 224
— Daukanto pravardė III 88
— Kalbu žodingumas IV 158
M. Sl. Pradžia lietuviszkos kalbos III 129
(*D-ras Sauerwein?*) Vokiszkais ir lotyniszkais vokiecziu vardas (ne-
užbaigta) III 289
C. Juszkos žodynas IV 122
— Jurbarkas IV 124
B. Mezofanti ir prigimta kalba I 210
Bs. ir Parplis Lietuviszka kalba, jos senatvė ir jos tobulumas I 285;
II 71, 310; IV 95
J. A. W. L. „Pulkelis pilologu ir mylėtoju praeities“ I 20, 51
... Lotiniszkosios ir gotiszkosios litaros I 21
Bs. Kalbamokslei, žodynai I 54, 87, 295
— Die lettische Sprachreste auf der kurischen Nehrung. Maxim.
J. A. Völkel II 202
X. Ethymologisches Wörterbuch geographischer Namen IV 125
— Ar rojuje lietuviszkai kalbėjo III 170
V. Polockas III 63
A. K. Lietuviszkos pravardės III 274
J. Szl. (Vardan grinummo kalbos) II 147
Kuniņas Ilgis Užmanymas (rašytis „куниначаъ“ o ne „кседзъ“) III 174

VI. Iš prigimties mokslų.

- Pranckus Lipsztas* Apraszymas žemės ir turtų I 47, 172, 208, 256
J. Bs. Skruzdėliu atsilankymas I 43
— Keli žodžei apie kolerą I 110, 138
J. Szl. Vaiksščziójancziós žvakelės I 279
— Hypnoscopas III 319
Gintautis Medega statant trobas II 56, 125, 166, 351, 412; III 50
Ant. Kriszczukaitis Matematiszkas žemės apraszymas II 206, 254
Pranys Aszakaitis Apie skruzdėles III 115
— Apie bites III 122, 202
— Apie žemės paveikslą III 342
Pigulevyčzia Bandyamas rankiaus Lietuvoje žmonių vartojamu žoliu
vardu IV 82
J. Ma . . ys Vaistas nū koleros IV 145
J. Andžiulaitis Žodis apie veterinariją IV 169
Vaistytojas Szviesa ir gyvastis IV 184

VII. Eilės.

- A. B. (A. Baranauckas)* Lietuvės senovės paminejimas I 8
— Viltis I 213
— Tasai žmogus besmagenis I 234
— Verversėlio giesmė II 317
— (Al. Burba) Lukokim! II 239
— Raginimas II 256
J. A. V. Lietuvis (Viszteliauckas) Lietuviszkoji kalba I 10
— Regėjimas I 29

- Tiesos zerkolas I 135
- Szviesunas ir pelėda I 202
- Szviesa I 176
- J. Miglovara* Lietuva I 35
 - Gulbė, vežis ir lideka I 170
 - Szū ir avinėlis II 122
 - Prabrekszk, auszrele II 335
- S. Norkus* Margis (giesmė pirmoji) I 65, 92, 124, 158, 197
 - Troptais ir valtimis Niamunas apsetas II 279
- S. N. Girtūklio* divai I 214
- Vėversys* Brangioji Lietuva I 78
 - Ne dėl visu seniu I 254
 - Garbė prieteliaus I 265
 - Liudnumas III 158
 - Musu darbai II 245
 - Lietuva ir jos sunus III 20
 - O tėvynė III 149
 - Gentės giesmė III 55
 - Liudnumas III 158
- Eglė* (L. Malinauckaitė) Broliams Lietuviams I 71
 - Musu szalele II 254
 - Paminėjimas praeties II 161
 - Lietuvos miszkai II 416
 - Liudnybė II 246
 - Gražioji II 246
 - Snausk sav, o dvasė III 221
 - Prasnusim, prasnusim III 331
- P. Trupinėlis* (Petras Arminas) Kaimo mokslinczia I 266
 - Bitė ir szlapis I 19
 - Kur geriaus II 19
 - Zuikis ant medžioklės II 124
 - Lapė ir liutas II 124
 - Žuvitė II 124
 - Piastu duktė II 222, 304, 336, 396; III 6, 35
- Staje Szunb is* Pirmyn! I 102
- Aug. Baranauckis* Tėvynė I 107
- M. Sl. isz Tr.* Mano tėvinė, Lietuva I 227
- Žmoniū daina* Kitakart Lietuvoj dar teisibe buvo I 226
- A. Sket* Lietuvelė I 231
- J. K. Sz.* Varna ir lapė I 235
- Ks. Vanagelis* Laimės valanda II 234
 - 19 kovo 1884 m. II 239
 - Szauksmu aidas III 192
 - Gaidys ir deimanto grudas III 318
 - Dalis mano IV 103
 - Daina apie vanagėlį (su balsais) IV 147
 - Daina apie laksztingalą (su balsais) IV 183
- K. S. V.* Abejojantiems III 177
 - Laiszkelis pas gerą draugą ir tvirtą Lietuvį III 275
- J. Kalnėnas* (Andžiulaitis) Tarp savuju II 253

- Pas nelaiminga brolij II 406
- Mirus Keistucziui II 400
- Jieva III 214
- Ks. Vanagėliui III 271
- Bitė III 280
- Laukas III 318
- Pasaka IV 81
- Nugramzdytas mėstas IV 136
- (pagal Borna'są) Pirmiaus visko IV 172
- O liūsybės Maskvuzėlė IV 180
- Staneviczius Sim.* Arklis ir meszka (nuo 1824 m.) II 102
- V. V. Daina* apie strazdą (su balsais) II 253
- Garbstimas Lietuvos II 366
- †? *Nemenezcinas* II 314
- L. Z. Isz* dainu Lietuvos II 384
- Jaksztas* Giesmė praszciokėlio, nemokanczio rasziti II 165
- Gdl. Žemaicziu* szlovė II 201
- M. Jankus* Tris garsus kiemai II 175
- Oszkab. ir Macziulis Mul.* Svetima szalelė II 257
- T. J. Linkis.* Varlė ir jautis II 260
- Szermenys ir laidotuvės Petro Armino „Auszros“ Trupinėlio
† 18 kovo 1885 m. III 129
- Isz Vytauto musziu (isz J. I. kraszio — įzengtinė prie „Birutės“)
III 191
- Trys mįslės IV 45
- Birutė III 43, 102, 148
- (pagal S. Goszodzių) Nadomas IV 72
- T. J. L. J.* Istoriszka daina apie Vilnių ir jo karalius
(nuo 1320 iki 1492) III 294
- T. J. L. Žintautis* Lietuvos skundos IV 138
- Jonas Zvirblis* Nesziok, karaliau, aukso karuną II 279
- D-ras G. J. J. Sik. Gr., Silvatikus* (Sauerwein) Anytė mano III 281
- Saugoties reik III 194
- Lietuvninkas svetimoje kalnu szalelėje III 312
- Paszaukimas III 67
- Hamleto pasikalbėjimas su savimi II 347
- Macilėnas ir Gražyna III 386
- Dievui dekui dar gyvi mes esam III 261
- „Vaji ola“ III 403
- Bet-gi, bet-gi sunaikinot II 373
- Neturiu nėko, nebijau nėko III 244
- O tu, sesele, kur tu pasidėjei II 355
- Kad Kasčiuszka jojo II 184
- Augszti kalnai lygios lankos (slg. „Kranklys“) III 63
- Meilės dainelė III 206
- Red.* „Auszra“ skaikytojams III 1
- Und wir hassen nie die Brüder II 322
- Szerenga* Artojas ir jo sunus III 68
- Gaidys ir žemczyugas IV 113
- Antanas isz Bugnu* Pas mus III 114

- Ne tik lankoje dobielelei auga III 242
. . . . Mergelė mano jauna III 132
. . . . Kad Kasciuszka jojo III 184
Vyturio sesū Tėvynė III 394
Vyturis Ispanda isz Latvijos III 158
Zvalionis Lietuvos vargas III 194
Vincas Kapsas (V. Kudirka) Dėlko žydai nevalgo kiaulienos III 160
Baltras Teisybaitis Roda seno ukininko III 223
J. Mažžinis Dirbti!! III 317
D-ras Bruažis Lietuvosizska tu giminėlė III 340
M. Ds. Malonės iszreiszkimas III 347
— Į Albumą Lietuvos, lenkiszskai raszanczio p. P. III 348
A. B. Sziurpulys Atsibuskim III 354
Pailius Gromata pas J. B. III 345
Gula V. Meilės manda III 348
Danutė Ant nauju 1886 metu IV 1
Dijonyzas *Poszka* Žemaičiu ir Lietuvos mužikas IV 10
Kuczius Mergytės iszėjimas (su balsais) IV 15
Kucziū Vilius Mergytė prieszgynė (su balsais) IV 86
Zožyna Gr. Baltoji Motyna IV 39
Szimkeviczia Gromata pry Dyoniza Poszkiewiczios IV 49
Krūpaicziū Kristups Niamuno kelione (su balsais) IV 116
M. J. Lietuviams IV 191
Ma . . iu Jonas (J. Maczys) Kalnėnui IV 164
(*J. Maczys?*) Audra IV 57

VIII. Apysakos ir vaizdeliai.

- Gužutis* (Al. From) Kaip žydai dalina karaliszšką girę III 47, 116
— Vilkas aviu gelbėtoju II 188
— Kaip avinai szelpė vilkus II 190
Staja Szunbajoris Ant milžinkapiu. Juokai. II 53
Aglė (Malinauckaitė) Skobi putra isz gyvenimo Lietuvninuku III 13
Pranys Milcziauckas Dūnos jieszkoczei IV 51, 87, 104, 143

IX. Yvairūs raštai.

- Drs G. J. J. S. isz Gr.* (Sauerwein) Priczkaus Wiliaus ipatiszskas pri-saikinimo budas I 60
J. Miglovara Rygos Giedorių draugiste I 170
J. K. Sz. Marininkiszskos iszkalos ir latviszka „Auszra“ III 270
Al. Ratkus Praszimas II 291
J. Szliupas Gromatos isz Amerikos II 359, 401; III 22, 75, 333
— Mokslas apie tautinę ukę II 217, 297
— Jono vaikai II 382
— Asilai ir darbininkai III 218
— Žvirblakreždžei III 219
K. Vanagėlis (Musu talentai) III 360
Ma . . iu Jonas Isz ukės III 148
— Liet. draugyste „Birute“, jos įkurimas ir jos mieris III 58, 227
* * Vokiecziū priepažintis III 111
B. Kada lietuviszkiejie keltai pradėjo Amerikona keltiesi? IV 95

- M. Kaip smiltys ant kopkalnių szale baltuju mariu kiemus apnesza*
(su abr.) IV 30
... Keliatas žodžiu apie keliu taisymą (neužbaigta) IV 181
C. Kotryna I — Svirplytė IV 124
— 500 metinės sukaktuvės nuo priėmimo krikščionystės III 251
A. J. B. Žagaras Kun. K. Aleksandravycziaus stependija III 356
Anžulaitis (Kalnenas) Maskolizškasis rubežius (su abr.) IV 160
M. Sl. Gromata isz Latviu parubežio III 220
... Praszymas (pasinaudoti išradimais p. K. Bukaviečio) III 408
V. Dziankauckas Atsiliepinimas N. Jorko parapijos Sz. Traicės III 252
Ant. B. Juokai II 291
J. Miglovara (Programas rinkimui žinių iš ethnographijos) III 276

X. Korespondencijos.

- Iš *Kauno gub.* *Kaunas* I 115; II 267; III 164, 282; IV 26.
Šiauliai I 83, 116, 179, 283; II 139, 142, 185. *Raseiniai*
I 115, 291; II 370; III 136; IV 121. *Panevėžis* II 370;
III 59, 60. *Ukmergė* II 186, 272. *Anykščiai* II 272. *Indri-*
niskis II 272. *Kaltinėnai* II 268. *Troškunai* II 272. *Salokai*
II 273. *Viduklė* II 407. *Kupiszškė* II 140. *Szidlava* II 370,
407. *Josvainiai* II 372. *Rumszizškiai* II 267. *Biržei* I 83,
III 58. *Radvilizškė* III 58. *Papilė* III 165. *Veksznei* III 136.
Szvekszna III 285. *Skūdas* III 286. *Naujoji Žagarė* III 355.
Paniamunys (žarasų pav.) III 357. *Veliūna ir Seredžius* IV 124.
Jonizškė IV 125. *Pakurszė* IV 90, 156.
Iš *Suvalkų gub.* IV 153, 156. *Suvalkai* II 273; III 396. *Mari-*
rijos-pilė (Mariampolė) II 140; III 396. *Naumėstis* II 182;
III 62; IV 18, 27, 155. *Pajevonis* II 267; III 235. *Vilka-*
viszkis III 234, 396. *Bartininkai* III 236. *Paniamunė* (Su-
gub.) III 237. *Grizskabudis* II 273.
Iš *Vilniaus gub.* *Vilnius* I 115; II 144, 278, 374, 409; III 13,
166; IV 28. *Szventenai* I 115.
Iš *Prusų Lietuvos.* I 22, 114; II 382, 388; III 163, 228, 229,
360, 362; IV 22, 59, 62, 120, 153, 185.
Lietuviai svetur. *Mintava* (Mintauja, Jelgava) I 116; II 149,
176. *Riga* (Ringa) I 116, 180, 287. *Petropilė* I 53; II 97.
Moskva II 149. Iš *Amerikos* I 52; II 284; III 241.
Iš *svetimų šalių.* I 23, 85, 117; III 372, 404.

XI. Nuo Redakcijos.

- „Gromatu skardine (gromatnyczia)“ — kiekviename numeryje, išskyrus
pirmąjį 1883 m.
Žine nuog „Auszros“ I 54
Žine nuog redakcijos (redistės) I 149, 298; II 216, 328, 392 III 415
Delei iszleidimo „sukaktuvines knygos“ (1386—1886) III 373
Atsisveikinimas III 248

XII. Bibliografija.

- I 18, 20, 49, 54, 70, 87, 152, 211, 295, 298; II 103, 137, 151, 293
295, 321, 326, 386, 391, 422; III 31, 32, 95, 255, 375, 412;
IV 29, 125.